

500 Ft

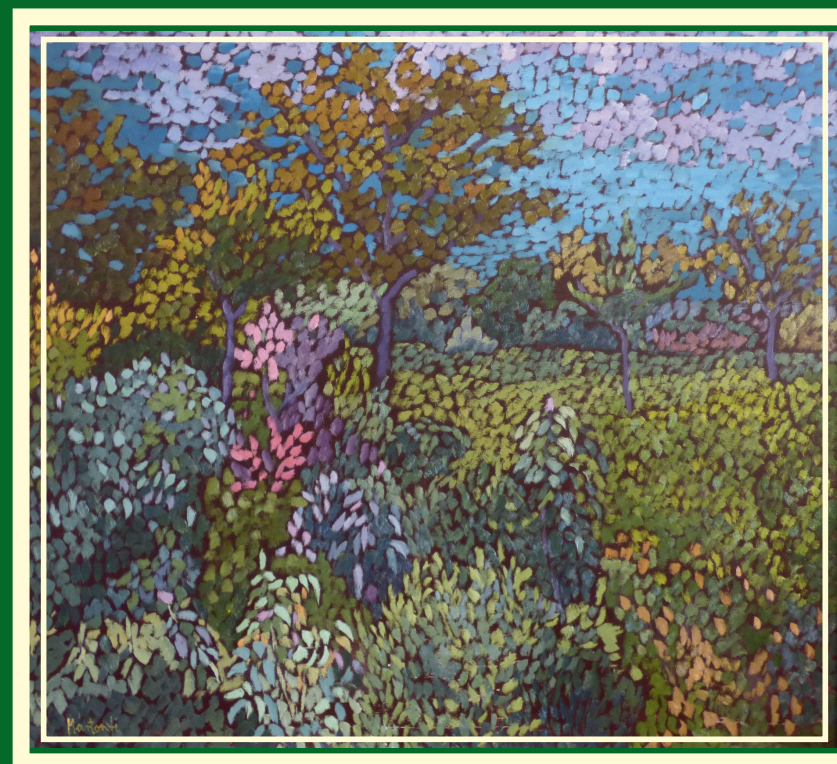

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE ÚJ FOLYAM 14. SZÁM • 2020. SZEPTEMBER

Magyar Múza • 2020. szeptember

ALMÁSSY KATINKA • BAKÓ ENDRE • HARMATI GYULA • KATZLER HILDA
EGRY ARTÚR • OROSZ MARGIT • ORSZÁG GYÖRGY • PARDI ANNA
SIPOS ERZSÉBET • SZABÓ KATA • UDVARHELYI ANDRÁS • WESSELY GÁBOR

ANISZI KÁLMÁN • A. TÚRI ZSUZSA • BAKA GYÖRGYI • DOMONKOS LÁSZLÓ
BENKE LÁSZLÓ • BÜKI ATTILA • SZOKOLAY ZOLTÁN • ORÉMUS KÁLMÁN
TURBÓK ATTILA • VÉSSEY EDE • ZATKALIK ANDRÁS • ZIRIG ÁRPÁD

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:
Bertha Zoltán, Cs. Varga István,
Domonkos László, Kődöböcz Gábor,
Lovas Dániel, Madár János,
Pomogáts BélaFelelős szerkesztők:
Lovas Dániel
Madár JánosKépzőművészeti rovat:
Mártonfi Benke MártaInternetes megjelenés:
Kalász István

Korrektúra: Katzler Hilda

Kiadja
a Magyar Újságírók Közossége
Felelős kiadó: a MÚK elnökeSzerkesztőség, levelezési cím:
1114 Budapest, Bartók Béla út 31.
Telefon: +36 01/209-3494
E-mail: madarjanos48@gmail.com
pressmuk@gmail.com

Online: www.muk-press.hu

Kéziratot nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.Nyomdai munkák:
HTS-ART Kiadó és Nyomda Kft.,
BudapestNyomdai előkészítés:
Euro Bioinvest Kft., KecskemétA borítón:
Mártonfi Benke Márta: Ábrándos esteA hátsó borítón:
Kiss Márta: Bent és kint

Aniszi Kálmán A pakulárok meg az ősi templom.	1
Zirig Árpád: Hajnalban.	6
Domonkos László: Gúzsbantánc	7
Pardi Anna: Brueghel.	19
Turbók Attila: Fekete hó.	20
Szabó Kata: Intermezzo.	21
Katzler Hilda: Körtánc	24
Benke László: Kassákról	25
Büki Attila: Érdligeti táj	31
Bakó Endre: Szendrey Júlia szobra Dániában	32
Mészáros László: Útvesztő	35
Véssey Ede: Te meg én	36
Sipos Erzsébet: Hogy jobban fájjon.	37
Almássy Katinka: Planétás karantén	41
Szokolay Zoltán: Hazáig.	42
Bodó Imre: „Nézem a sötétséget...”	44
Fekete István: Búcsú.	46
Mártonfi Benke Márta: A szépség és mívség bűvöletében – Kiss Márta műtermében.	I–XII
A. Túri Zsuzsa: Ópiumos október; Czigány Dezső búcsúja.	47
Tarjáni Imre: Hely kell a rendnek	48
Zatkalik András: Szindbád jelet hagyott.	49
Orosz Margit: Vesztegzár	55
Baka Györgyi: Utam szülőföldemre	56

A Magyar Újságírók Közossége már évekkkel ezelőtt csatlakozott a Magyar Festészet Napja programsorozathoz, amelyet minden év októberében rendeznek meg. A festészet napi rendezvények egyik kiemelt eseménye a Galériaséták elnevezésű program. A közös délutáni sétán a budapesti Bartók Béla úti galériák és kiállítótermek anyagát művészettörténészek mutatják be az érdeklődő közönségnek.

Az idei Galériasétákra, amennyiben az aktuális járványügyi intézkedések lehetővé teszik, október 9-én kerül sor. A népszerű program záró helyszíne idén is a MÚK székháza lesz, ahol Kovács Kálmán festőművész emlékkiállítását tekinthetik meg, szakavatott művészettörténészek kalauzolásával, az érdeklődők.

Kovács Kálmán (Miksi, 1927 – Bécs, 2017) festőművész, grafikus, illusztrátor, a Nyugat-Magyarországi Egyetem docense. Részt vett az 1956-os ellenállásban, ezért a forradalom leverése után emigrált, nyugaton vált elismert festőművésszé. A bécsi Képzőművészeti Akadémiát kitűnő eredménnyel végezte el. Mestereinek Hundertwassert és Oskar Kokoschkát tekintette. Bécsben műtermet és grafikai műhelyt rendezett be, és a nemzeti emigráció, a bécsi magyar közélet egyik kiemelkedő személyisége lett. Feleségével, Kovács Erzsébettel működtették Bécsben a Kosmos könyvesboltot és könyvkiadót, ami a nyolcvanas évekre a magyarországi demokratikus ellenzék és értelmiség legendás találkozóhelyévé vált. A rendszerváltás után műtermet rendezett be Öttevényben, Magyarországon alkotott. A Nyugat-Magyarországi Egyetemen a grafikai műhely vezetőjeként tanított. Több könyvet publikált műhelytitkokról és a művészet elméleti kérdéseiről.

Udvarhelyi András: Ne meneküljünk a megértés és a szembenézés világossága elől.	57
Hanácsek Erzsébet: Virrasztás	64
Ország György: A halálraítélt gyermek.	65
Jousse Erzsébet: Álmodok nélkül.	67
Lőrincz József: Turul	68
Orémus Kálmán: A szláv csirkecsontok esete	69
Egry Arthur A szétszórt haza	70
Csapucha Rudolf: Ha megakad.	71
Nagygyörgy Erzsébet: Leomlott lélekkel	72
Bodnár László: Föld	72
Wessely Gábor: Próbáld meg Isten nélkül!	73
Szénási Sándor: Bogárszemek	74
A. Túri Zsuzsa: Tükörcserepek	75
Harmati Gyula: A közelség leltárhánya	76
Turbók Attila: Búcsú Viczián Sándortól	78
Viczián Sándor: Elsuhanó	79
Gulyás Miklós: Mosolyod; Zápor	80
Büki Attila: Akik tollat fogtak.	81
Veráth Mária: A hiány üvöltő csöndje	82
Pozsgai Györgyi: Párában gomolygó miniatűrök	83
Bognár Papp Irén: Istenek járnak	87
Szakáli Anna: Ambrus Judith: Védetlenül	88
Koloh Elek: Krónikás	89
Folyóiratszámunk szerzői	90

ANISZI KÁLMÁN*

A PAKULÁROK MEG AZ ÓSI TEMPLOM

Nem példa nélkül való, hogy templomok gazdát cseréltek a századok folyamán.

A földesúri jog, mely úgy rendelkezett, hogy akié a birtok, azé a vallás (cuius regio, eius religio), a németországi protestantizmus küzdelmeiben keletkezett. Az ágostai béke (1530) értelmében a fejedelem vagy a földesúr szabadon választhatott: a katolikus vagy az új vallást követi-e. Ha az uraság, akihez a térség, a falu tartozott, áttért az új hitre, a települések, a régió népe kötelezően követte urát, maga is protestáns lett. Így váltak, rövid idő alatt, falvak, sőt egész térségek egyik vagy másik vallás követőivé.

Idővel az emberek hozzászótkak az új religio előírásaihoz és szokásaihoz, mert a föld népe számára az első és döntő tényező mindenkor a termőföld birtoklása, a megélhetés volt. A religio – még a hittel teljes társadalmakban is – csak ez után következett. A mai haszonelvű világról, ahol sem ember, sem Isten nem számít, egyedül Mammon imádatik, említést se tegyünk.

Sok olyan helye volt és van az öreg kontinensnek, ahol népek, nyelvek és vallások egymás mellett éltek, léteznek; ahol a más-más ajkú közösségek békességben, kölcsönös tiszteletben, háborgatás nélkül élhetik meg hitüket, nyelvüket. Aminthogy a békétlenségre, a háborúságokra is rengeteg szomorú példa akad.

E tekintetben Erdély, bár nem egyedüli eset, sajátos helyet foglal el.

Régi időkben, amikor a szokásoknak, a hagyományoknak hasonlíthatatlanul erősebb volt a szabályozó (tiltó és/vagy megengedő) erejük, a más-más etnikumú személyeknek vagy csoportoknak csekély mértékű volt a keveredése; a kisebb mérvű felhígulás a szerves fejlődés, a mindennapi élet természetes következménye volt, s mint ilyen, lassú, szinte észrevétlen. Ilyenképpen a települések lakóinak etnikai összetétele hosszú századokig lényegében változatlan maradhatott: a magyar magyar, a német német, a román román, a szerb szerb...

* Dr. Aniszi Kálmán író, publicista, szerkesztő, a kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetem nyugalmazott egyetemi oktatója, 2020. augusztus 20-a alkalmából a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Újabbban – hatalmi tényezők kizárólagosságra irányuló álcázott törekvése nyomán – az egykori Magyarországtól elszakított, elorzott sok-sok településnek etnikai képe erősen megváltozott, akár egész régi lakossága is kicserélődhetett, lett más ajkúvá.

Békeidőben az ilyesmi többnyire beköltöztetéssel, rászaporodással miegyebekkel szokott végbemenni, háborúskodások idején fegyveres úton, erőszak révén.

A kulturális szintkülönbségek, az etnikai közösségek elütő karaktere, agresszivitása és sok egyéb tényező okán a műveltebb, folytonosan sértegetett félhez tartozó egyének és kisebb-nagyobb csoportok vagy áttelepülnek, vagy rendre elvándorolnak a megsebzett területekről.

Gyérülve, a helyben maradók óhatatlanul gyengülnek.

Akik számbeli kisebbségbe, szórványsorsba kerülnek, uralkodó státusból kiszolgáltatott helyzetbe kénytelenednek, keserűen kell rádöbbenniük, hogy a jövőben már nem ők fogják irányítani a közösség életét, ellenkezőleg, tudomásul kell venniük a többségiek uralkodhatnékját, annak összes következményeivel.

Ahol pedig a nemzeti kisebbségeknek már iskolájuk sincs, ott a közösségek megmaradásáért, identitásuk megőrzéséért vívott küzdelemben rendszerint a lelkipásztorokra hárul a legfőbb feladat. Leginkább ők tarthatják a lelket a jogaiktól megfosztott gyülekezetekben.

Mint Istvánfalván is, a református hitűeknél. Ahol a magyarság annyira megfogyatkozott az idők folyamán, hogy az ősi templomban alig van már valaki, aki dicsérje az Urat vasárnaponként.

Fejünkre por hull, régi vakolat,
így énekeljük a drága Siont;
egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén kuvik kiront.
Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,
de énekelünk mi százak helyett,
hogy hull belé a por s a vakolat,
a hiúban a denevér riad
s egy-egy szuvas gerenda meglazul:
tizenegyedikünk az árva pap,
tizenkettedikünk maga az Úr.
Így énekelünk mi, pár megmaradt
– azt bünteti, akit szeret az Úr –,
s velünk dalolnak a padló alatt,
kiket kiirtott az idő gazul.

(Jékely Zoltán: A marosszentimrei templomban, 1936.)

De, íme, Istvánfalván nemrég csodamód megmozdult az élet. A tiszteletes urat akkora meglepetés érte, amilyenről soha álmodni sem mert volna. Meglepetést mondunk, de sokkal inkább öröm volt az, nem is akármilyen.

Májust írtak, amikor Pósalaki János parókiáján megjelent hét pakulár.

– Jó napot kívánunk a nagyságos tiszteletes úrnak! – köszöntötték a juhászok a lelkipásztort.

– Jó napot adjon az Isten! – fogadta a pap a köszönésüket. A tiszteletes meglepetése annál nagyobb volt, hisz a pakulárok kora tavasztól késő őszig a hegyekben élnek, a faluban nemigen lehet látni őket.

– Mi járatan kendtek mifelénk? – kérdezte a lelkész.

– Mi a nagyságos tiszteletes úrral szeretnénk beszélni – mondták egyöntetűen a pakulárok.

– Velem? – csodálkozott a pap.

– Igen, a nagyságos tiszteletes úrral.

– Akkor térjünk beljebb! – tessékelté be a juhászokat. – No, és mit szeretnének megbeszélni velem? – terelte a tárgyra a szót a lelkész.

– Mi csak azt – kezdte egyikük –, hogy szeretnénk áttérni a tiszteletes úr hitére.

– A református hitre?

– Arra, arra. A reformátusra.

– Miért?

– Hááát azért – tétovázott egyikük –, mert úgy érezzük, az az igazi vallás.

Pósalaki János tanácstalanul állt a hihetetlennek tűnő ajánlat előtt. Nem értem! – nyílt agyába a kérdés –, hisz ezeknek az embereknek a felmenőik Isten tudja, mióta mind ortodox hitűek voltak. Mi történhetett velük, hogy most egyszeribe át akarnak térni a református hitre?

Töprengvén a dolgon, hogy elfogadható magyarázatot találjon a fölöttébb szokatlan esetre, a tiszteletes eszébe jutott, hogy anno a Teológiai Akadémián egyháztörténetből az öreg Pósfai professzor egyszer arról beszélt volt nekik, hogy Bethlen Gábor, a nagyfejedelem uralkodásának idején volt egy rövid időszak, amikor az erdélyi románság tömegesen tért át a református hitre.

És következett egy kis egyháztörténeti összefoglalás a tiszteletes fejében:

Erdélyben az ortodox hitet mindig is a románok vitték. A jobbágyi származású pópák helyzete a jobbágyi szolgáltatások és egyéb terhek miatt rosszabb volt a bevett vallást gyakorló papokénál. Elsőként Báthory Gábor erdélyi fejedelem adott kiváltságokat a pópáknak.

A Báthory által adott kiváltságokat Bethlen Gábor kétszer is megerősítette, előbb 1614-ben, másodsor pedig 1624-ben. Tovább javította az erdélyi románság helyzetét, hogy a fejedelem 1614-ben Gyulafehérváron román fiúiskolát alapított. Nemkülönb az is, hogy a négy román püspökséget Gyulafehérváron egyesítette. Élére metropolitát nevezett ki, így a románság biztos és egységes birtokot tudhatott a magáénak. Bethlen Gábor egyik legismertebb jótéteménye volt, hogy lefordíttatta a Bibliát román nyelvre, lendületet adva ez által a román nyelv fejlődésének. Ezt a románok nemzetté válása egyik fontos tényezőjének is tekinthetjük. Hasonlóan fontos cselekedete volt hatvan román pópa felszentelése.

Noha Bethlen Gábor igyekezett minél több román papot református hitre téríteni, erőszakot egyetlen esetben sem alkalmazott velük szemben. Az egységre és békére való törekvés elve, valamint saját meggyőződése és tapasztalatai érvényesültek velük szemben.

Egyébiránt a fejedelmi udvarba – vallási hovatartozástól függetlenül – szakmai teljesítmény alapján lehetett bekerülni. Ezzel magyarázható, hogy Bethlen Gábor udvarában több zsidó orvos is megfordult. Egyikük, Ábrahám Sassa közbenjárásának köszönhetően adta ki a fejedelem 1623. június 18-án a zsidóság kiváltságlevelét, amely biztosította, számukra a szabad vallásgyakorlást, felruházta őket az Erdélybe való bevándorlás jogával. Engedélyezte számukra a keresztény ruha viselését, mindenféle megkülönböztetés nélkül. A kiváltságlevelével elindította a zsidók bevándorlását...

Kevesebb, mint két évtizednyi fejedelemsége alatt Bethlen megvalósította azt, amit Európának csak évszázadok múlva sikerült: a vallási türelmet és a szinte teljes vallásszabadságot.

Az augsburgi vallási békével megszűnt az addigi vallási egység, elismerték jogilag az *Ágostai Hitvallást* (*Confessio Augustana*, 1530), vagyis a lutheri tanításokat. Ez egyedülálló tettnek tekinthető egy olyan korszakban, amelynek uralkodó nézete az augsburgi vallásbéke alap gondolata: a „*cuius regio, eius religio*” volt.

Bethlen az egységre törekedve, ha akarta, se tehetett volna meg, hogy csak az egyik vallási felekezethez tartozó papok utódjait nemesítse meg, ugyanis ez azonnal elbukott volna a rendek és a többi bevett vallás tiltakozásán. A fejedelem a harmincéves háborúban is azért szállt szembe a katolikus Habsburgokkal, hogy a vallásszabadságot, ez esetben elsősorban a protestantizmus szabadságát fenntartsa.

Pósalaki János ilyenképpen tisztázta magában a hirtelen felmerült nehéz kérdést:

Ez a csoda a hét pakulárral csakis a szentlélek műve lehet! – gondolta a tiszteletes.

Az idők folyamán elraktározódott régi emlékek, valamilyen csoda folytán, most felszínre bukkantak a juhászok fejében, ami hatni kezdett a lelkükben – vélte Pósalaki János.

Áttérésük a helyi reformátusság gyarapodását, az eltérő ajkú és különböző kultúrájú népek békés egymás mellett élését se gítheti, érvelt a korosodó lelkipásztor.

Ha ezeknek az embereknek az önkéntes áttérése isteni csoda – érvelt magában –, akkor a legnagyobb botorság lenne szándékuknak ellenszegülni. Az emberek hitét, hitbéli meggyőződését, legbensőbb óhajukat feltétlen tiszteletben kell tartani.

– Nézzék emberek – mondta –, ha maguk tiszta szándékkal és őszinte meggyőződéssel át akarnak térni a mi hitünkre, én ennek útjában nem állok. Felveszem magukat a református egyház kebelébe.

És a szükséges formaságok elvégeztettek.

A lelkipásztor döntése jelentősen javította az istvánfalvi református eklézsia helyzetét. Ugyanis a nagyközségben a magyarság lélekszáma hosszú évtizedek óta folyamatosan fogyatkozott, és mostanra annyira meggyengült, hogy a templomi életet a megszűnés veszélye fenyegette. Hét új taggal gyarapodva viszont a gyülekezet jóval erősebb lesz. Igaz ugyan, hogy a pakulárok nem beszélnek a mi nyelvünket, de a hit ereje segíteni fogja őket abban, hogy hitben és jóakarásban velünk eggyé váljanak – örvendezett Pósalaki János.

A pakulárok meg is jelentek a vasárnapi istentiszteleten, ahol a lelkipásztor a hálaadás keretében köszönte meg Isten segítségét a gyülekezet számbeli növekedéséért:

„... Íme, Uram, immár több mint kétszer annyian vagyunk. És bár kisdéd gyülekezetünk így is szerény erőt képvisel, de egy közösség súlya nem csupán a létszámától függ: a hit ereje csodákra képes...”

A pakulárok végig hallgattak a szertartás ideje alatt. Nem énekeltek a gyülekezettel, nem imádkoztak vele együtt, hisz nem ismerték annak nyelvét. De Pósalaki János tiszteletes helyettük, értük is imádkozott, mély hittel, nagy-nagy odaadással és tiszta szándékkal.

A pakulárok kétszer is megjelentek a vasárnapi istentiszteleteken. Egyszer késő tavaszon, egyszer meg kenyérszenteléskor.

Bizony a hegyekből nem jöhetnek le minden vasárnapra, a juhokat őrizetlenül nem hagyhatják, meg aztán a távolság is igen tetemes – mentegette magában a pap új híveit...

Hanem késő ősszel, amikor az állatokat telelni mind lehajtották a hegyekből, a hét pakulár megint megjelent a parókián, ahol a tiszteletes változatlan szívéllyességgel fogadta őket.

- Jó napot kívánunk a tiszteletes úrnak.
- Jó napot adjon az Isten! Véget ért a legeltetés?
- ...
- Bizony, bizony, közeledik a tél... Ezután több idejük lesz a faluban tartózkodni, a juhok is mind itthon vannak.
- Itthon – mondták a pakulárok. – De mi most másért jöttünk a nagyságos tiszteletes úrhoz.
- No, miért?
- Meggondoltuk magukat.
- ?
- Visszatérünk az ortodox egyház kebelébe. Rájöttünk, hogy mégiscsak ott a mi helyünk, az a mi igazi vallásunk!

A hét juhász bejelentése jókora pofonként érte az Úr felkent szolgáját, de nem volt mit tenni, tudomásul kellett venni a pakulárok kiválását a református gyülekezetből, egyházból. Ha a hit önkéntes, új, más hitet senkire se lehet rákényszeríteni. Hogyha ők úgy érzik, hogy ki kell válniuk, vissza kívánnak térni az ortodox egyházba, hát tegyék meg szabadon.

– Emberek, ha maguk úgy gondolják, hogy mégiscsak az ortodox egyházban van a helyük, ám tegyék, ebben senki sem akadályozza meg magukat.

És a hét pakulár ismét ortodox hitű lett.

Istvánfalván a reformátusok ősi templomában megint a négy töpörödött vénasszony és a pap énekelte az öregek rekedtes hangján: „A Sionnak hegyén, Úr Isten...”

Csakhogy a lélekemelő, fenséges zsoltárt nem sokáig zenghetette a parányi gyülekezet az ősi templomban, mert – kiválva – a pakulárok magukkal vitték a templomot is.

Ugyanis Istvánfalván, a román államtörvények értelmében, ha valamely ekléziából a hívők többsége kiválik, más felekezetre tér át, viszi magával a templomot is...

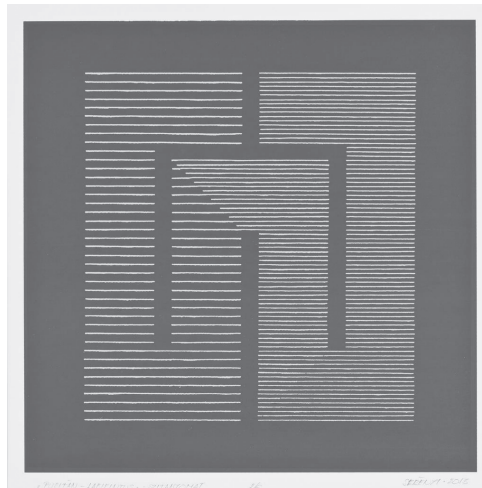
ZIRIG ÁRPÁD

HAJNALBAN

Zápor zúdul a házsorokra,
 nincs ideje a jajgatásnak.
 Elcsatolják a holnapjainkat,
 elcsatolják és kiosztják másnak.
 Emlékeink a mélybe szállnak.
 A hírek mindig másról szólnak.
 Megöregedtünk, itt van a tél,
 lovasszobrok elszabadulnak,
 sörényükön villózik a dér,
 a jajgatás mégis ideér.

Könnyű sóhajtásként eltűnünk,
 bámulatunk elmúlik csöndben.
 A fásultság versben is megszületik,
 hallgatunk, megnyugszunk,
 mint állott víz a vödörben.

Kibérlik a holnapjainkat,
 elcsatolják, elviszik másnak.
 Zápor zúdul a házsorokra,
 fohászaink az égbe szállnak...
 Most nincs ideje a sírásnak.

*Serényi H. Zsigmond:
 Kompozíció*

DOMONKOS LÁSZLÓ

GÚZSBANTÁNC

Az 1991-es év termése

Éppen egy jó héttel azután, hogy a záhonyi hídon tovatűnt Silov tábornok alakja, és ezzel véget ért egy majdnem 47 évig – 1944 nyarának végétől 1991 nyarának elejéig – tartó hódoltság Magyarország történelmében: 1991. június 27-én, Szent László királyunk napján, az egykori Osztrák–Magyar Monarchia reprezentáns fürdőhelyéről, Abbáziából hazafelé tartva, a horvát–magyar határhoz közeledve, mind több eszelősen rohanó autó, torlódás, a határon már totális pánik. A magyar határőrök nyakában géppisztolyok – ilyet még sohasem láttunk. „Onnan jönnek, hát nem tudják? A szerb hadsereg hadüzenet nélkül megtámadta Szlovéniát, most vonul keresztül Horvátországon. Kitört a háború.” A hatás elmondhatatlan, elképzelhetetlen, ahogyan mi sem tudtuk soha addig elképzelni, mit érezhettek szüleink, akik megérték egy háború kitörését. Hát most már mi is. A legelső európai háborúét 1945 óta.

A délszlávnak nevezett szerb-szlovén, szerb-horvát, szerb-bosnyák, stb. háború(k) a déli, közvetlenül érintett magyarság legkiválóbb írástudóinak körében Salvador Dali világhírű festményéhez hasonlíthatók: *A polgárháború előérzete*. Persze, hogy mindez az irodalomban hogyan, miként jelenik meg – izgalmas, akár kalandosnak-színesnek is nevezhető, fölöttébb érdekfeszítően változatos színeképet mutató – a maga borzongatóan gyönyörűségében mégis dermesztő látvány és tapasztalat. Dali képén az alakzat emberi testrészekből (kéz, láb, fej) épül fel, az ujjak görcsösen szorítanak, az arc kényszeredett vigyorba torzul. Csoóri Sándor azt írja róla, ez „az iszonyat szörnyű konstrukciója. Tengerbe nyúló földnyelven magasodik elének ez a kiagyalt szerkezet, gigantikus lábszárcsontra és gigantikus fél kézre kifeszítve. Ez a ragadozó fél kéz egy vérző bim-bójú női mellet szorongat kéjesen és gonoszul. Az egész torzszülemény egy önmagától is undorodó férfifejben végződik, amely nemcsak saját testrészeinek anatómiai végzetétől szenved, de valamiféle isteni hisztériától is, amely ha kitör, pokoli dolgok kezdődnek el.” A háború nyomasztó, drasztikus-brutális valóságának megsejtése, a pokoli dolgok megkezdődése – úgy is mint a délszláv megszállás alá kényszerültek extra-osztályrésze – bámulatos módon rendkívül színvonalas művekben manifesztálódva kerül elének: nem sokkal ama végzetes László-nap előtt az alig egy esztendeje létrejött, messze a legradikálisabb-legszínvonalasabb délvidéki magyar nyelvű hetilap, a *Napló* kiadásában jelenik meg a már többször emlegetett Hornyik Miklós *Angol pázsit* című könyve. Alcíme szerint: *Balkáni néprajzi kalauz*. A címadó híres-neves angol pázsitról tudni kell, hogy

a fűmaggal bevetett területet úgy 400 éven át kell öntözni, gondozni, nyírni – és máris angolmániánk egyik végokánál vagyunk: „az elvágyódás oka (...), hogy az említett négyszáz békeév hiányzik az idegrendszerünkéből.”

De Hornyik nem lenne Hornyik, ha nem éppen ebből a kiindulópontból váгна bele igen tanulságos balkáni néprajzi kalauzolásába... felmutatva a könyörtelen-hitszegő, nagyszájú és barbár balkáni valót és a lehetséges modelleket, a Monarchia idejétől az ironia, az egészen magasrendű humor és játékosság eszközeivel illusztrálható modern európai követelményrendszerig. Innen indítva lesz azután a kötet egészen varázslatos módon nagyszerű, a hallatlan mérvű intellektuális fölény nagyvonalú, tökéletes helyzet-elemző képességgel, sziklaszilárd magyar nemzeti és európai humanista eszmei elköteleződéssel társítja a humort, olykor Szerb Antal-i szintű íráskészséggel, egyben a magyar esszé- és közírás legjobb hagyományainak alkalmazásával. Ez a szédületes délvidéki szellemi parádézás egyszerre lehetne esszé-, irodalmi publicisztika-, humoreszk-, kroki- vagy csupán irodalmi jegyzet-gyűjtemény is, ám a lényeg: bizonyos fokig mér-földkő, nagyszabású, rendkívüli jelentőségű fordulat Hornyik Miklós *Angol pázsitja* a délvidéki magyar kultúra legújabb kori történetében.

A szerb rendőrállam belső hatalmi mechanizmusait pompásan megvilágító *Politikai rendőrségünk gyengéd bája avagy mit forral az Unintelidzsensz Szerviz*, a délvidéki nyomorúság történeti okait a mai helyzetre is vonatkoztató, rendkívül szellemes *Erotica classica* vagy a nem csekély bátorságról és tisztánlátásról tanúskodó *A janicsárok aranykora* egytől-egyig egy ragyogóan megszerkesztett, teljes gondolati struktúra része: a Balkáni bohóságok-ciklus a múltból a sanyarú jelenbe vezető utat, Az ember csak por-szem a történelem viharában címet viselő rész már az ironizálásból mindinkább kikan-dikáló történeti-társadalmi rondabugyrok felé tágul – a záró *Kémjelentés a medvékről meg egy íróról* pedig már a politikusnál-is-több Hornyikot mutatja meg: a vibráló szelle-mességű, ragyogó intellektusú délvidéki úrból előtör a mélyérzésű, a csillogó humor és bravúros játékosság mögött megbúvó, óriási közösségi felelősség- és kötelességtudattal rendelkező, igaz magyar.

Az Ottlik-búcsúztató *Scott kapitány utolsó feljegyzése*, ez a szívszorító szépségű írás pedig akkora megindító erővel és hatásfokkal rendelkezik, hogy a Hornyiktól történt, végső búcsúzáskor – jó néhányan tanúsíthatjuk – sokunknak ez jutott eszébe... („A legenda szerint Artúr király sem halt meg a csatamezőn, Avilionba, a gyógyulás szige-tére vitték a tündérek, s egy napon vissza fog térni, ha népének szüksége lesz rá.” Boszorkányok pedig nincsenek, mondta régen egy magyar király.

Tündérek pedig vannak, egészítette ki évszázadokkal később egy erdélyi író. Weöres Sándor szavaival búcsúzom Tőled, édes Bátyám, Ottlik Géza: „Van? Már csak volt. / Volt? Már csak van. / A mennybolt hágóiban, / a csillagfény iszlagjaiban, / mindég ifjan, sose vénen, / mint egy Árpád-házi király / magyarjainak szívében.”

Noha, csak 1998-ban jelenik meg a *Napszél* című kötetben Tari István nagy verse, az 1991 őszen keletkezett *Előttünk a múlt*, szükségszerű elkerülhetetlenséggel a háború kitörésének idején és a bomlás korszakának végén idézendő meg – nemcsak az egy évvel korábbi *Elmulatott jövő*-kötetnek kiteljesedése-betetőződése, de lírai kiegészítése Hor-nyik ironikus-könnyed módon bölcselő nagy számvetésének is. Kivételesen nagy hatá-sú, megrendítő és drámai szembenézés ez a délvidéki magyar léttel, az elmúlt négy és

fél évtized vonatkozó magyar tragédiájával. Ahogyan éppen Hornyik minősítette: csak egy-két hozzá fogható alkotással együtt olyan maradandó alkotás, amely a „sorskérdéseinket fogalmazza meg írói eszközökkel”:

„Ott ültem vacsoraidőben,
egy előregedett népcsoport
fiaként,
a szegényházban,
ahová inkognitóban,
egy hölgy kísérelőjeként érkeztem,
aki külföldön élő, elvált anyja
idős barátját látogatta meg;
és hagytam,
hogy kabátom teleszívja magát
a húgy szagával,
az olcsó cigaretták szagával,
az árvaság szűrős szagával,
mely örökös krákogásra,
öklendezésre késztet.
A képernyőn harctéri jelenetek
váltogatták egymást:
messziről a habzó szájú bemondót is
hallottam,
akinek minden második szava
a népirtás volt.
Az öregek
ágyukból két kézzel kaptak
az elénk lökött vacsoráért,
mely egyeseknek az utolsót is
jelenthette...
És muszáj volt ott
újból arra gondolnom,
hogy a háború csak az ágyban –
nem a szegényháziban,
a családban! –
nyerhető meg,
és nem a harctéren,
ahol csupán a hullabűz
diadalmaskodhat.
Ott ültem vacsoraidőben,
a televízió háborús zajában;
a mohó szegényházi cuppogásban,
a meg-
nyíló

fogatlan lukak gőzölgésében
figyeltem föl rád,
aki percekig kísérleteztél azzal,
hogy meggörbült alumíniumkanaladdal,
melyből minduntalan kirázódott a lé,
remegve eltaláld a szád.
És annyira bámultalak,
hogy az egyik betévedt takarítónő
teli szájjal szellemeskedve
lépett hozzád,
középső ujjával a könyököd alá nyúlt,
hogy végre eltaláld
a saját szádat.
Magyarul hálálkodtál neki.
Akkor már biztos voltam abban,
hogy a legdélvidekibb magyar
vagy te,
aki hiába keresi,
aki egész életében hiába kereste
a saját száját!
Tán ezért mondott,
ezért mondhatott le
megfontoltan a távlatokról.
Az utódairól.
Tán ezért mulatta el a jövőjét,
időnként az anyaország
– ahová nem juthatott el! –
fővárosának közismert találkahelyeiről,
villamosmegállójáról óbégatva,
úgy, hogy nyugodtan leírhatnám
a legújabb jelmondatot:
ELŐTTÜNK A MŰLT!,
ha nem utálnám annyira
a többes szám első személyének
garázda használatát,
amit a sajtó
művel.
Ott ültem vacsoraidőben,
egy leigázott népcsoport
fiaként
a szegényházban,
ahol gondolatban
azokat az erdélyi testvéreket sem
kerülhettem ki,
akik a nyugati világ szemetével

díszítik otthonaikat.
 És fülemben
 a júdáscsókok csattogásával
 néztem a vacsorát,
 mely egyeseknek az utolsót is
 jelenthette,
 mely kifordult a szájból,
 kirázódott a kanálból,
 mint az árulás,
 mely félig megrágottan
 sodródott
 a hajnali kakasszó felé.”

A nagy adósságokat pedig le kell róni. Délvidéki vonatkozású ügyekben pláne. És ezt nemcsak a szerbek tudják nagyon jól: egy gyergyói születésű magyar író legalább ennyire. Akire joggal mondja egyik pályatársa: biztos benne, hogy az idők végezetéig még a sírjában sem tudott volna nyugodt lenni, ha ezt elmulasztja. Igen: Cseres Tiborról van szó. Aki mindig, mindvégig pontosan tudta: a *Hideg napok* után elemi erkölcsi kötelessége leróni a Nagy Restanciát – megírni, amit éppen neki kell megírnia, amint ezt többször meg is fogalmazta. A *Vérbosszú Bácskában* a beteljesült elégtétel, a végső kiegyenlítés, egy nagy író rendkívüli tisztességének, kötelességtudatának és példaértékű hazá- és magyarságszeretetének férfias szépségű manifesztuma.

Maga a kötet inkább riportszerű, idézetgyűjtemény is, az író észrevehetően kívülről és távolról, kommunikációs rejteikutakon-csatornákon kapta az értesítéseket a nagy magyarirtás részleteiről, a férfi tónusokat női hangok váltják, a hajdani szemtanú beszámolója a leszármazottak utólagos krónikájával egészül ki. Tragikum helyett már-már csak térképeket látunk: a Délvidéket széltében-hosszában, tömegsírokkal, ahol a tereppontok már nem is fejfák, csak szavak, helységnevek: Mozsor, Bezdán, Bajmok, Verbász, Csurog, Adorján, Zenta, Szivác, Zombor meg a többi...

És ha lehet akár a legapróbb kifogásunk Cseres Tibor purgatóriumos-héroszi vállalkozásával kapcsolatosan – csak a cím lehet: „Bácskában”? Hiszen a vérbosszú távolról sem csupán a Délvidék legnagyobb, legtöbb magyar lakta részére korlátozódott, a Bánságra éppúgy, mint a Szerémségre – nem volt vidék, ahová ne ért volna el a balkáni bestialitás vértől ragacos keze. És miként az író megfogalmazta: „magyar százazrek lelkében izzó sebként máig ott ég a negyvenezernyi elpusztított rokon: apa, fiú, testvér megbecstelenített, eltiltott emléke.” Új magyarirtások kezdetének fenyegető heteiben-hónapjaiban, a kitört háború iszonyatában pedig Cseres Tibor a veterán magyar katona acélosságával mutatja föl: vissza kell lőni – még hozzá akkor, amikor erre a legjobb alkalom mutatkozik. Nem aljas, számító, emberalatti bosszúból – csak számlák kiegyenlítése, adósságok törlesztése végett... Azért viszont – kötelező jelleggel.

Adóssága egy 1945 után elszármazott délvidéki írónak is van, nem is kevés: Illés Sándor (1914–2009), a *Magyar Nemzet* legendás Maci bácsija, a Városligetet egy ifjú hősszerelmes hevével imádó, évtizedeken át hűségesen rovó rajongója, a dél-bácskai, színmagyar Temerin leghíresebb fia, akit szülőföldjén, alighanem legnagyobb Tito-korabeli

sajátságos „szamizdat-szerzőként” is tiszteltek – *Sírató* címmel 1977-ben a budapesti, Szépirodalmi Kiadónál megjelent, reveláció-számba menő (Jugoszláviában betiltott!) regényét százával csempészték át a Délvidékre – egyetlen későbbi könyvének sem volt szülőhazájában ekkora sikere, ennyi névtelen olvasója, kommentátora, kritikusa – és ekkora (titkos, egyfolytában suttogott) visszhangja sem...

A könyv egy, a tömegsíról kimászni tudó menekült túlélő történetével legeslegelőször adott hírt az 1944-es délvidéki magyarirtásról – akkor így lehetett elmondani az elmondhatatlant. És Illés Sándor ezután is, mindhalálig becsülettel hű maradt délvidéki magyar kötelességeihez: köteteiben felmutatta az elsüllyedt egykori Bácska paraszti és parasztpolgári világát, annak különleges ethoszát, munka- és emberszeretetét, szívósságát és életerejét, amely bűvópatakként akár, de mindvégig – máig – jelen van a földjéhez foggal-körömmel ragaszkodó délvidéki magyar emberek gesztusaiban, viselkedésében, egész habitusában. 1991 lett aztán az az év, amikor – Cseres Tiborhoz is kapcsolódva – teljessé lehetett a szülőhaza iránti adósságtörlesztés: megjelent az *Akikért nem szólt a harang*, majd 1994-ben az *Irgalom nélkül* – már mindenféle bujkálás nélkül, a lehető legnyíltabban és legleplezetlenebbül szólt mindarról a rémség-özönről, ami a mieinkkel történt. „Nem véletlen, hogy a vajdasági irodalmi élet irányítói mostohán bántak Illés Sándorral, ami abban nyilvánult meg, hogy jó nagyokat hallgattak róla”, írja róla földije, Csorba Béla (1950–).

Ő maga pedig *Imádság és vallomás* című – tárcákat, karcolatokat, jegyzeteket tartalmazó – irodalmi publicisztika-kötetében (1999), majdhogynem mintegy mellékesen, a hűség és a kötelességtudat elemi természetességével megírja, hogy „ültünk a kis tanya akácfája alatt, térdünkön a csíkos konyharuhával, amibe a mama csomagolta az ebédünket. Szót váltottunk földről, háborúról, félelemről, beszéltünk paraszti gondokról, kisebbségi sérelmekről, elsorvadó iskolákról, elnémuló harangokról, magyarok örök keservéről. Perel így velem apám a sírból, s én hallgatom, mintha mi sem változott volna fél évszázad óta ezen a tájon.(...) még megmaradt virágaimat tovább viszem, nagyapának (...) Döbbenet keresem a sírját, mindenütt csak giz-gaz, mintha nem is temetőben járnék (...) valaki alapos munkát végzett, hiányoznak a fejfák.(...) Valakik jártak előttem a temetőben. Olyanok, akik mostanában egyre gyakrabban felbukkannak a magyar települések utcáin, főleg éjszaka jönnek, megzörgetik a kapukat, az ablakokat. (...) Nemcsak az élőket akarják elűzni erről a földről, hanem a halottakat is. Mert sokallják a temetők fejfáin a magyar neveket, hátha azok egyszer mind feltámadnak és elindulnak, hogy visszafoglalják őseik földjét.” (*Nagyapa földje*)

Vagy: „Elhagyott kutak mélyén, trágyadombok alján, út menti árkokban, folyótöltések gátjaiba épült tömegsírokban nyugszik már ötven esztendeje negyvenezer magyar. (...) A félelem angyala ült a táj fölött évtizedekig.” (*Temessük el a halottakat*)

Búcsúzik a kapitány – ezzel a címmel adta közre 2008-ban, halála előtt három évvel, válogatott tárcáit. Az előszót író neves pályatárs és kolléga, Fábíán Gyula (1929–2020) szerint teljességgel hasonlatos a Sándor bátyánk előtt járó nagy alkotók végső üzeneteihez. Igen: kapitányi, parancsnoki elköszönés ez – a Kapitányé, aki elhagyni készül a hajót, amiről soha, egy pillanatig sem volt hajlandó elhinni, hogy süllyed, és mindent meg is tett annak érdekében, hogy még csak el se kezdhesen süllyedni. Tisztelgünk neki – ahogyan az kapitányoknak dukál...

A ritkán megszólaló igazi nagyok pontosan érzik az idők történelmi fuvallatát: tisztában vannak vele, mikor mit és mennyit kell a „nyilvánosság” – az úgynevezett utókor, „a halhatatlanság” – elé vinni. Olyan, különös szemérmességgel rejtőzködő, nagy költő esetében, mint Buda Ferenc, ez még abban is megnyilvánul, hogy tőle merőben szokatlan módon – meg is vallja – bevezetőt ír egy kötete (*Csöndország*) elé: „Nem szeretek a magam műveihez magyarázatot fűzni. Néhány mondat ezúttal mégis idekíváncozik. E versek első, nagyobbik fele 1956 tájékán született. Köztük van az a három is, amelyek miatt a demokratikus államrend elleni izgatás vádjával egyévi börtönbüntetésre ítélték, de köztük van a börtönben s szabadulásomkor írottak java is. A második rész verseit a nyolcvanas években írtam. Az elsőt az utolsótól tehát emberöltőnyinél is hosszabb idő választja el – avagy köti össze: ezt döntse el az Olvasó.

Egy történelmi korszak kezdetét s végét is jelzi az időgyenes két végső pontja, így – a történetekkel kapcsolatos nézetem alapvető változatlanágán túl – ez a körülmény is indokolja, hogy egyetlen kötetbe zártam össze őket. Könyvem a forradalomban elesett hősöknek, legyilkolt áldozatoknak s a megtorlások során kivégzett, agyonkínzott vértanúknak ajánlom: mindazoknak tehát, akik történelmünk tragikus fényű napjaiban s a ragyogásra rászakadó éjszakában helyettem is meghaltak. Ajánlom ezenkívül Szüleimnek és Asszonyfelemnek – azóta gyermekeim anyjának –, akik szorongó aggodalommal kivárták szabadulásomat. Köszönetet mondok végezetül Für Lajosnak, amiért ötvenhatos verseim kéziratát három évtizeden át hűségesen megőrizte. Nélküle e kötet aligha láthatott volna napvilágot.”

Bár ez a néhány sor önmagáért beszél, kiegészítésül néhány megállapítás: az említett három vers 1956. november 4-e után íródott; a „rendteremtésről” („Hazánk zúzott szívéin a vér / hülő patakban omlik, alvad. / Rőtcsillagos, komor, kövér / tankok teremtenek nyugalmat”), a harcok tizenöt-húszéves halottairól és az elbukott harcról: „Pesten esik a hó / Nyílt sebre friss kötésnek / Pest talpig hófehérben..” (Vagyis: a lényegről.)

Ez volt az a három vers, amelyek miatt Buda Ferenc börtönt szenvedett. A börtönversek viszont már a későbbi lírikus kvalitásaira is éles fényt vetítenek: megmarad ekkor is a legnagyobbak ígézetében – „Este van, este van / de nyugalom nincsen” kezdi egyik helyzetjelentő versét – mindenekelőtt pedig a Legeslegnagyobb, József Attila emberi és költői példája uralja költészetét.

„Tudatos vállalás ez” írja egyik méltatója, „az önfegyelmzés parancsában és a költői szó- és képteremtésben is a mindenséggel mérd magad parancsát szembeállít az állampusztai valósággal: Dolgozz, igyál, egyél / s fekjüj le este tízre. / Nyelved hegyéig ér / a félelem vasíze.”

Falak könyve – ez a címe az 1956-os és a következő esztendő termését jelentő versciklusnak, a folytatás – *Túl a falon* – a nyolcvanas évtized versei, olyan emlékezetesen nagy költeményekkel, mint „az évtizedek múltjába merülő történelmet kutató” *Ázsia felelt* című versében, vagy az „elhallgatott és elhallgattatott” történelemről szóló '83. És ha az ember becukja ezt a kötetet, elfúló lélegzettel tiszteleghet egy másodpercre a költészet örök, földöntúli hatalmának, amely egy levertt forradalom után börtönben sínylődve ilyen mondatokat írat le a kiválasztottakkal: „Kihül a széttiport tüzek rakása, / bosszú vizez az elhagyott parázsra, / s lehányja részegen magát / a Rend. / Ám végül majd az inga visszaleng.” (*Kihül*)

Az eltiport szabadságharc, akárcsak a korábbiak: üldözöttek, bujdosók világát tárja szélesre a magyar glóbuszon. Az üldözött bújt, s feléje kard nyúlván barlangjában, szerzenézve nemcsak honát nem lelé a hazában, de kénytelen olyan életmentő menedék-mihon után nézni, aminek segítségével a legfőbb magyar hivatást – TŰLÉLNI – be tudja tölteni...

Vándormotívummá vált a bujdosók találékonyágát dicséző bűvőhelyek változatos skálájának ábrázolása, Táncsics saját háza alatti rejteke (talán) az ősforrás, de írások, filmek születnek hosszú éveken át a legkülönfélébb és legeredetibb rejtőzködő emberekről – a mi időnkben és a Kárpát-medencei valóságban egyetlen irodalmár kényszerült ki- és felhasználni a bőséges ötlettárat: amikor a katonai behívó (és ezzel párhuzamosan bizonyos korábbi politikai megnyilvánulások) miatt a háborús hatóságok keresgélnek kezdik az Óbecsén élő Tari Istvánt, az ismert délvidéki költő, a jó öreg táncsicsi módszerrel, saját háza alatt talál menedéket, és 1991 őszétől 1992 nyaráig bujkál az ember vadászok elől – ekképpen soha el nem képzelte, hihetetlen, enyhén szólva, kalandos titkos találkára készítette barátait (e sorok íróját is beleértve)...

Az 1956-os leveretést követően ugyan szinte mindenki el tudott menekülni a nyitott határokon át, de aki történetesen nem lépett idejekorán, később, nem túl sokára, már csak bujkálni tudott a mind veszedelmesebben és hatékonyabban fellépő pufajkások elől. A már szinte örök magyar vándormotívumot felhasználva megtörtént esetet dolgoz fel *Kazal* című, csak 1991-ben közzétehető regényében Sarusi Mihály is: a főhős egy szénakazalban rejtőzködik egészen az 1963-as amnesztiáig. Kikerülve onnét – mi egyebet tehetne – megpróbál beilleszkedni, s ami a regényt igazán figyelemre méltóvá avatja: ilyen előzmények után ennek szinte teljes lehetetlenségét vagy legalábbis irtózatossághoz vezető nehézségeit mutatja fel – sajátos kollázs-technikával, a Sarusi által később nagy előszeretettel alkalmazott írói módszerek egyik legelső látványos „megjelenítésével”. Bemutatja a magyar parasztság – nevezzük így – „kolhozélményét”, a térszéli és a bolsevista egypárt-uralom embernyomorító, sivár hétköznapjait, a „polgárinak” nevezhető fejlődés lehetetlenségét, mindazokat a rémségeket, amelyek a kisparaszti életforma és a falusi élet tönkverését jelentik – viszont érzékeltetve a tisztességes emberek lehetséges ellenállási formáit is... Sarusi e könyve idővel híressé lett, legalábbis néhány elismert kritikus szerint: úgymond, Szabó Károly, a magyar vész-korszak elől elbújó és kitartó kisember emblematikus figurává nőtte ki magát. Nem eléggé, tehetjük hozzá rezignáltnan.

Magyar vész-korszakok persze az elszakított területeken voltak igazán (szinte permanensen, mondhatnánk). És mindaz, ami ehhez kapcsolódik az irodalomban: a meg-rázkódtató, nagy (kényszerű) szenzációk sorába lép. Elkerülhetetlenül. A kárpátaljai magyar irdalom egész 1956 utáni történetét számbavéve, Kovács Vilmos már emlegetett-értékelt, *Holnap is élünk* című munkáját leszámítva – Nagy Zoltán Mihály (1949–) *A sátán fattya* című műve váltotta ki a legdöbbenetesebb hatást. Különleges, katartikus pillanatban, 1991-ben lát napvilágot, nemcsak hogy nem véletlenül, de a szó szoros értelmében elrendeltetészerűen: nemcsak a gyarmattartó-hódító szörnyállam, a Szovjetunió szűnik meg, de ezzel párhuzamosan kinyílnak a zsilipek és szinte egyszerre ömölhet az addigi totális omerta-parancs minden megsemmisült tabuja, a benyomuló sztálinista banda minden barbársága, a zabrálásoktól és a málenkij robotnak becézett erőszakos

rabszolgamunkára hurcolástól a talán legeslegmegalázóbbig – igen, a nők tömeges meg-erőszakolásáig...elkövetkezett Kárpátalja 20. századi történelmének kétségtelenül legtragikusabb, legtöbb áldozatot követelő időszak, amit mi sem jellemez jobban, mint hogy a két világháború együttvéve nem követelt annyi emberáldozatot e vidék magyarságától, mint a rájuk gördült szovjet hódítás ideje. És hosszú távú ráadás-következményként az itthon maradottaknak el kellett viselniük mindazt a megaláztatást, nyomort, amelyet a rémuralom rendszere „szocializmus” címkével rájuk kényszerített...

Ebben a történelmi helyzetben, amit irodalmi szempontból Görömbesi András a tematikai tabuk felszámolásának időszakaként nevezett meg, „megrázó vezekléstörténet, a személyes és közösségi megaláztatás sugallatos krónikája” (Bertha Zoltán) születik: ezekről a testet–lelket nyomorító évekről vall kisregényében Nagy Zoltán Mihály, kibeszélve végre kimondhatatlant, feltárva – és ezzel óriási tettet hajtva végre – mindazt, amit Bertha Zoltán szép összefoglaló kijelentésével (kárpátaljai magyar) sors és lélek a megalázottságban, a totális kiszolgáltatottság és a szinte elképzelhetetlen szenvedés-özönben elviselni kényszerült.

Egy apró magyar falu lakóinak életét ábrázolva tárul eléink a megpróbáltatások, a közös és egyéni tragédiák szövedéke, középpontban a meggyalázott fiatal lánnyal, akinek mindkét fivére is áldozat lesz –, s aki hasztalan sóvárog a szerelemre, mert választottját is máshová vezérli kérlelhetetlen sorsa. Talán mindennél megrázóbb a minden értéket, minden emberit elpusztító, mindent és mindenkit a maga képére formáló hatalom ábrázolása, és a közösség széthullásának döbbenetes krónikája – a keresztyén és emberi törvények szerint élő egyszerű emberek megrontásának rajza. Sokkoló, felkavaró, megrázó vád- és igazságbeszéd ez egyszerre, sors-ballada és gigantikus-totális jelkép is: keveseknek sikerült ekkora erővel a megbecstelenített kárpátaljai magyar lány sorsán keresztül a magyar nemzet megbecstelenítésének rémségét felmutatni.

A sátán fattya, amelyből 2017-ben az egyik legjobb magyar rendező, Zsigmond Dezső nagyszerű filmet készített, nem éppen könnyű olvasmány: aki a „hagyományos-realista” próza narratíváját várja Nagy Zoltán Mihály művétől, csalódik: belső monológokra épülő sajátos stílusban, sok esetben már-már a szabadvers eszközeivel élve, képi hatásokra törekedve kerülnek eléink vegetálássá degradált életek, a normális emberi lét fuldoklásszerű kínládása szennyben és megalázottságban – olykor már szinte túlfűtött-felkavaró képekkel, lírai monológokkal, Pomogáts Béla szavaival „formabontó prózatechnikai megoldásokkal”. Ugyanakkor többen kiemelik a kisregény kiforrott prózai világát, feszességét–megkomponáltságát, továbbá – igencsak lényeges! – balladisztikus, ezáltal különösen vonzó módra drámai atmoszféráját, mi több, Németh Lászlót és Móriczot (!) idéző lélektani realizmusát is.

Mi több, Bertha Zoltán – éles szemmel és igen találóan Sarusi Mihály írásművészetével némi párhuzamot vonva – egyféle megújított „népi expresszionista” vagy „szürrealista” kifejezőmód jelenlétét észrevételezi és üdvözli a műben. Annyit összegzésként, mindenesetre feltétlenül, felkiáltójelesen, ki kell mondani: igen jelentékeny mű született – nagy valószínűséggel valóban Kovács Vilmos korszakos–klasszikus *Holnap is élünkjé*-vel azonos szintű sorsregény, amely a kárpátaljai irodalom lokális szegletéből alighanem hétmérföldes csizmával lépett át az egyetemes magyar irodalom komoly, nagy értékei közé.

És 1991 az az esztendő is, melynek kapcsán – ígéretünkhöz híven – kissé bővebben kell szólnunk a radikális nemzeti szellemű irodalmi publicisztika, 1987 és 1991 közötti, talán legjelentékenyebb alakjáról – aki költőnek sem tehetségtelen –, s aki igazi jelenség a kortárs magyar irodalomban. Olyannyira, hogy halálának tizedik évfordulóján joggal írhatták róla, hogy magányos harcos, érzékeny, nagy vagány, ragyogó tollú publicista és igen eredeti poéta volt egy személyben, aki, midőn „egykori társai, a hiperliberális álavantgardok gyilkos dühvel zúdultak az MDF-kormány embereire, Balaskó, mondhatjuk, szinte egyedül verekedett velük. Nem tudták lenyomni.”

„Fiam, Oroszlán” – így kezdte 1989–90–91-ben a *Ring* című hetilapban rövid idő alatt nevezetessé lett, tízezrek által szinte falt, hetente megjelenő cikkeit (aligha túlzás, hogy legnagyobb részben ezek miatt vásárolták a lapot), és a magyar pamflet-, glossza- és irodalmi publicisztika-írás csúcsának nevezhető írásaiban hallatlan eleganciával, könnyedén és szellemesen, okosan és igen jelentékeny eszmei-politikai éleslátással reflektált és mondott véleményt, kommentált és elemzett, vizsgálódott és ítélt. Igaza van méltatójának: „teljes publicisztikai fegyverzetben” lépett színre. Egyetlen *Ring*-részlet egy „Agyas Bubú” – így írta alá cikkeit – írásból: „Sokszor arra kell gondolnom, hogy ezt a szerencsétlen sorsú népet mintha a humor tartaná életben: passzív rezisztencia mélyben, de a felszínen frenetikus nevetés – és mint tudható, nincs kivédhetlenebb hadjárat a humoristák inváziójánál. Nemcsak a hősöknek kell emléket állítani – bár nekik is illendő volna –, hanem a magyar humor géniuszának is, amint fennen hirdeti életerőnket akkor is, amikor a tankok felállnak a járdára, a gyerekek pedig rohannak az úton. 1956 közepén már leadta a város a szavazatát, plakátok jelentek meg, így: 'Az új kormány tökei: Kádár Apró Dögei.' Ez volt a nyitány, és azóta 30 éve tart a fesztivál.”

Szemléletesen jellemezhető a Balaskó Jenő-i harcmodor is: „túrni, mosolyogni, megint túrni, megint mosolyogni, még mindig túrni és még mindig mosolyogni, és csak a legvégén, amikor a nyegle provokátorok elvágnák a torkunkat, csak akkor ütni...” (*Mosolyrapszódia* című, 1990 és 1994 közötti közéleti írásainak gyűjteményét tartalmazó, 1994-ben megjelent kötete átfogó képet nyújt ilyen irányú munkásságáról.) Költői pályájáról helytállóan állapítja meg Grendel Lajos, hogy alapvetően két forrásból merít: a klasszikus – még értékes – avantgardból és a népköltészetből. Így válik megkerülhetetlen alakjává az úgynevezett „újavantgardnak” is, így lesz „Kassák legigazibb folytatója a magyar lírában”, a népköltészeti motívumok használatakor pedig mindig el tudja kerülni mindenféle népieskedés sztereotípiáit, és – különösen talán leghíresebb, az 56-os forradalmárnak emléket állító *Angyal Pista balladája* című versében – hitelesen képes megvalósítani avantgard és népköltészet, modernség és tradíció ötvözetét.

Említettük Csoóri Sándor *Nappali hold* kötetéből *A veszélyeztetett kegyelmi idő* című (a gyűjtemény befejező ciklusának is címül szolgáló) esszét. Azt írtuk róla fentebb, hogy a rendszerváltozással előállt helyzetet konzseniális beleérző képességgel elemző és jó néhány prófétikus, azóta drasztikusan igazolódott megállapítást–jövendölést tartalmazó írás – és ha végigpillantunk az 1987 eleje-közepe és 1991 vége közötti időszakon, azt kell látnunk, mennyire találó Csoóri könyörtelen telitalálat-summázata: „a magyar társadalom úgy zuhant bele ártatlanul és fölkészületlenül az első szabad választásba, mint tanulatlan kamasz az életét is meghatározható testi szerelembe.” És azon túlmenően, hogy „eddig még egyetlen rendszer se váltott meg eredményeivel sehol egy népet,

mert csakis a magát újjászülető nép képes új rendszert teremteni”, „a rendszerváltás eseményei más forgatókönyv szerint bonyolódnak.” Ezzel a ragyogó mondattal Csoóri Sándor már érzékelteti a magyar irodalom – kulturális nagyhatalmi státusából következő – világitó erejű, földrésznyre fénylő fölismerését: bizony itt semmiféle rendszer – sem -váltás, sem -változás – nem történt igazán. Erre a tényre érzett rá igazából e fél évtized során irodalmunk, ezért az és csak az és nem más, ezért úgy és nem emígy – jelent meg, ami megjelent. Mert a törvények semmiféle területen át nem hághatók. E téren sem. De hallgassuk csak tovább Csoórit: elmondja, hogy 1987–88-ig évtizedeit a szembenállás törekvései – és tegyük hozzá: dimenziói – határozták meg. „Éltem, mert ellent kellett állnom; éltem, mert mások nálamnál is kevésbé mertek élni.”

Nem a magyar irodalomról (is) szó van itt?

1956 leverése óta a magyar irodalom igazi életét a szembenállás határozta meg. „A nemzet rejtekező szelleme” nem is tehetett mást.

„Két esztendővel ezelőtt, sőt lassan hárommal, ez a negativitásra alapozott élet fejeződött be Magyarországon. Persze ahhoz, hogy ez befejeződhessen, előbb az évtizedek óta folyó absztrakt háborúnak kellett véget érnie, amelyben ellenfelei térdre kényszerítették a Szovjetuniót, a negativitás merev birodalmát.” Csakhogy: nehezen tudtuk, sőt nehezen tudjuk még ma is, beleélni magunkat ebbe a velünk is történő, nagy világtörténelmi eseménysorozatba. Annyira nehezen, hogy még a megszálló szovjet hadsereg kivonulását is úgy éltük át, mint akik csupán kimerítő, lidérces álomból ocsúdnak.” Meg akiket nem nagyon engedtek még ébredve örülni sem, tegyük hozzá, amint erre már céloztunk fentebb. És erre mintegy rímél Balaskó Jenő akkori (1991. július 2-ai) *Ring-jegyzete*: „Arany fiam, Oroszlán! – legutóbbi levelemben tudattam, hogy IVÁ-NÉK elhagyták hazánkat, de arról nem szóltam, hogy hogy ez egyeseknek – minden jel szerint – komolyabb gondot okoz. Aggodalmukat azzal palástolják, hogy nem az elvonnulás tényét kárhoztatják, nyilvánosan azt nem merik, hanem az azt követő örömmünnepeket: nehogy az aggodalmas nép örülni tudjon valaminek. Ezek a sápkóros firkászok, akik sohase emeltek szót a bolsevik díszsortüzek lelket rogyasztó zaja ellen, sose szűnt arcukról a bárgyú mosoly a hamis ünnepek valódi nyálában fényleni, most mást sem tesznek, mint méltóságra, aránytartásra, belátásra szólítanak fel, ők, akikben sose volt méltóság, és az aránytalan kilátásokra nézvést csak emésztőrendszerük lett volna arányos, ha a végtermékkel nem annak a népnek kellene törődnie, akinek száraz vággyal magyarázzák: ne örüljete, nem Nándorfehérvár volt ez, ahol megvertétek a törököket, ajándék csupán! Ne harangozzatok tehát! Mert ahogy 45-ben, és azóta is mindent ama seregnek köszönhetünk, most is egyedül nekik adjunk hálát, és a Népszava mindent túlteljesítő Ildikójának, akinek arcából kiolvad az aggodalom: ne harangozzatok, ne örüljete. Vagy csak egészen kicsit, arányosan, arányosan, selymesen, selypítve. Úgy!”

Csoóri szerint az egész magyarországi átalakulással úgy vagyunk: „mintha nem is velünk történének az egymásra halmozódó események. (...) Beleszédültünk ebbe a szabadsággal dúsitott kegyelmi állapotba, de láthatóan nem tudunk benne élni. Sehoh archimédeszi pont, ahonnét kimozdíthatnánk mondjuk országos rosszkedvünket. Valahogy úgy vagyunk ezzel az új szabadságunkkal, mint gyerekek a csukamájolajjal: tudják, hogy hasznos meg hogy egészséges, de eltorzult arccal nyelnek le belőle reggelente egy-egy evőkanállal. Fénylik az ég fölöttünk, de soha ennyi gyanakvás, rágalom és

gyűlölködés nem farsangolt a fővárosban s természetesen az egész országban, mint az utolsó másfél-két esztendőben. Élünk és persze dolgozunk is, időnként jóval többet, mint a Kádár-korszakban, de a megelégedettség finom párája hiányzik a dolgaink fölül.”

A diagnózis pontos – de az okok?

Szinte mondani sem kell: persze hogy lelkiek. Az irodalom ezt is teljes biztonsággal érzi: rezonanciája pontosan tükrözi azt a nemzeti lélekállapotot, amit Csoóri így foglal össze: „ne tagadjuk: az országlakók legnagyobb része most is csodában reménykedett. A legközönségesebb politikai csodában. Még a legérzékenyebb közéleti embereink is azt hitték és hitették is el másokkal, hogy a választások után, a pártok porondra lépésével, a szabad sajtó hirtelen kivirágzásával minden megváltozik. Ha nem másnap, akkor száz nap alatt! Holott nekik kellett volna leginkább tudniuk, hogy például választani csak olyan nép tud, amelyik valamelyest jártas a világban és amely – egyénenként és együtt is – ismeri az egymástól megkülönböztető igazságokat és esélyeket.

Honfitársaink hetven-hetvenöt százaléka azonban önmagát sem ismerte, nemhogy kínálkozó esélyeit. Sivár szétszórásban élt, akár falun lakott, akár városban. Közösségei nem voltak, képviselői s elöljárói sem. Tudatát évtizedeken át kitelepítették valamilyen szürke és tompa Hortobágyra. S munkaerkölcse pedig nem saját hagyományaihoz vagy erényeihez igazodott, hanem egy felülről üdvözített, de megválthatatlan társadalom törvényeihez. A hazai magyarság legzseniálisabb találmánya a túlélés rugalmas módszere volt, melyből a jellem és a közösségi erkölcs egyaránt kilúgozódott. Sajnos, hogy ebbe a zseniális „találmányba” túl sokan belehaltak – főleg miután a második gazdaság versenypályái is kinyíltak előtte. Elsősorban a javakorabeli férfiak. A halál kitüntetett ’műfajai’: infarktus, alkoholizmus, öngyilkosság, kimerültség. Otthontalanság a létben, otthontalanság a hazában.

Mindez, persze, elfogadható békebeli díszletek között, Kádár János huncut kacsintásai közben... Igen, az ellenzék végül erre mondott nemet még a hetvenes években, és erre a tapasztalatára alapozva készítette elő a rendszerváltást a nyolcvanas évek közepén. De szinte csak politikailag.”

Az értelmiség felelőségéig jutunk. Tönkretételünk analíziséhez: „Az értelmiségiek sokkal inkább párt-szervező és hatalomszervező technikusokká váltak, ahelyett, hogy sem az emberiség nagy eszméinek az infúziós palackjára kötötték volna rá a legyöngült szervezetű magyarságot. (...) Ha csak a történelmi sietség terhelné az értelmiség számláját, az utókor ezt könnyen megbocsátaná. Sőt, ezt még a saját lelkiismeretével is elintézhette magában, de van ennél nagyobb bűne is, amitől, ha egyszer ráébred, soha többé nem szabadulhat. Elmulasztotta a nemzet lelki egységét megteremteni. Azt, amit 1848 Márciusa és 1956 Októbere kigyöngyözött magából.”

Lehet, hogy nem változtunk meg eléggé, kérdezi végül keserűen Csoóri. „Lehet! Mert mit sűg fülünkbe újra és újra a történelem? Egyre hangosabban azt, hogy igazán változni csak olyan nép tud, amely lelkében erős és azonos önmagával.”

2010-ig kellett erre várjunk.

*Részlet a szerző Gúzsbantánc című, a magyar irodalom
1956 utáni történetét feldolgozó, megjelenés előtt álló kötetéből*

PARDI ANNA

BRUEGHEL

Brueghel megtiltotta az ámulást. Képein a vaddisznónak nem nőnek szárnyai, de a vad erdők őstemperamentumának prima materiájától repdes az orrlyuk, a fül, a száj.

Brueghel megtiltotta az ámulást. A dúvad potenciáltérben, hol szüntelen összecsap, keveredik, ellentmond az angyali, az állati az emberinek, a borzogató kispolgárok arca ilyenén vegyesek.

Brueghel megtiltotta az ámulást. Átmeneti Ádámokat festett, ecsetje végrehajtotta génmanipulációkkal, a torz, a szép vízió röptette röpterekben. Csendéletein a csend élete vulgarizálódik.

Brueghel megtiltotta az ámulást. Tudta, a bölcsesség a végső ok, Isten megragadása. De az első okok is oly elbűvölőek:
egy női váll, szőlő az asztalon, kancsóba öntött napfény mellett primák a prima matéria teremtményei.

*Székely Móri Márta:
Tér-fél III.*

TURBÓK ATTILA

FEKETE HÓ

Akivel tegnap találkoztam,
barátom volt, ma alig az már.
Édes mindegy, mit is keresnek
az elpárolgott tegnapoknál,

éppen elég, hogy fáj kudarca
és változtatni lehetetlen,
felnőtt ember, látszatra érett,
vezetőszáron tartja jellem-

hibája, őre, ideája:
Pérez Rabja, miként a korszellem
sok sérültje, gazdag zsványá.
(Tehetünk-e bármit ez ellen?)

Szétmálló arccal leng lidércben,
tapodja kényszer, marja mámor,
hiába szánám, kérve kérném,
pökhendin ellökne magától.

Belátom, kettős vereség ez,
arcomon lenyomat a szégyen,
az óvó tett is visszapattan,
fűrészlap-íj a pengeszélben,

sok ember él, látom, siváran,
lázasadásuk a földet nyalja,
beérnek kis riccsajjal is, de
fogékonyak morgóbb morajra,

rajongói féligazságnak,
a távlatostól rettegnének,
így aztán könnyen kikiáltják
a fél világot ellenségnek,

főleg azokat, akik félnek
egy még sötétebb víziótól,
az értékvesztett körülmények
csapdájától, fekete hótól –

hosszabbítva abszurditásig
a máig elképzelhetetlent:
rondít az ember gatyaszárba,
övet sem old, csak néha szellent,

e bolygóbúzó bódulatban
– hisz vize sincs, sem levegője –,
kannibál-táncsal, vicserítva
áhítózik egy Túnt Jövőre.

SZABÓ KATA

INTERMEZZO

Falu

Dmitrij Sosztakovics – Waltz No.2

Amikor el szeretnék vonulni a világtól, akkor fogom magam, és szántóföldeknek veszem az irányt. Szeretek egyedül barangolni. Ilyenkor csak én és a természet létezőnk. Hátam mögött hagyom a családomat, amit szeretek ugyan, de már nem bírom elviselni. Nincs vele baj azon kívül, hogy kirakat-boldogságtól szenved, és belülről marja szét a hazugság. Mondanám, hogy régen minden jobb volt, de valójában csak idősebb lettem és jobban rálátok a dolgokra. Állandó kritika, beteges vallási fanatizmus, a valódi hit, tiprása, a látszat-nyugalom mögötti állandó puszkaporos hangulat – ebből menekülök el.

A bakancsomat meglazítottam, a kabátomat kigomboltam, a hajamat szétengedtem, és úgy bandukoltam. Furcsa látvány lehettem, szerencsémre emberrel nem találkoztam útközben. Az öreg körtefának vettem az irányt. Néztem az agg növényt, ahogy a maga eleganciájával készülődött a télre. Már akkor is öreg volt, amikor óvodásként a nővéreimmel szánkózni jöttünk alá. Mindig is irigyeltem ezt a félig korhadt, gyökereit a felszínre is kiterjesztő mamutot, mert képes arra, amire én nem: a megújulásra. Minden tavasszal kihajtanak a rügyei. Körtét már évek óta nem tud adni, de terebélyes lombjai alatt nem egy munkás talál az izzasztó nyári napokon néhány perc nyugalmat. Úgy áll a földek szélén, mint egy tekintélyes idős király, aki szemléli alattvalóit, és békésen nyugtázza, hogy a dolgok rendben haladnak.

Leültem a fa tövébe. Néztem sárga, barna és piros ruháját. Ősz alkalmából, a színes leveleiből, hatalmas, tarka palástot terített le maga körül, ezzel is mutatva, hogy őfelségének az ízlése sem kifogásolható. Ahogy leültem erre a színekavalkád-szőnyegre, azon gondolkoztam, hogy milyen szerencsések is a növények: nekik nem kell bizonyítaniuk, szépítkezniük, nem érdekli őket senki véleménye. Egyszerűen léteznek és pompáznak. Kezembe vettem egy falevelet, és gyönyörködtem benne. Milyen stílusos és kreatív: sárga alapon piros foltok, barnával szegélyezve.

Nem sokáig ücsörögtem az öreg árnyékában. Felcihelődtem, és elindultam a domb irányába. Félig futva tettem meg a távot, magam sem értem, miért. Amikor felértem a

tetejére, körbenéztem, és nagy levegőt vettem. Szabadság-illat lengte körül az őszi szántást. Velem szemben voltak a hegyek, lábaiknál falvak, jobbra kisebb hegyek, balra erdő, mögöttem dombok, erdők és falvak. Sajnálom, hogy nem tudok festeni. Akkor sokkal pontosabban tudtam volna megörökíteni a tájat: a pihenő földek őszi virágait, a vöröslő bokrokat, a tél elől menekülő, csoportokba verődött madarakat, a természet halkuló zsviját.

Szépségesen és méltóságteljesen kezdett elaludni a természet. Nyugodtan tették ezt, mert tudták, hogy tavasszal újraéledhetnek. Nem féltek a haláltól, az életük szerves részévé vált. Csak a madarak voltak nyugtalanok, ide-oda cikáztak félénken, majd egyre kisebb köröket csapva szálltak le a bozótba. A természet lassan megtalálta nyugalmát. Még a csipkebokor is barátságosan szenderült téli álmába. Lestem a titkukat, de nem láttam, nem tudtam megérteni, hogyan teszik ezt. Vajon én mikor találom meg a belső harmóniámat?

Sötétedni kezdett, hazaindultam. Felhúztam a bakancsom cipzárját, begomboltam a kabátomat, és lassan andalogtam a kertünk felé vezető úton. Fáradt voltam, de kicsit nyugodtabb, mint utam elején. Pozitívabban álltam az emberekhez a nap további részében.

Amikor visszamegyek a városba, a táj hiányzik, nem az emberek. A hegyek, erdők, mezők és annak lakói kiszámíthatóak és megbízhatóak, sosem csalnak meg. Az emberek megbízhatatlanok, mindenbe beleavatkoznak, aztán meg a természetet és a végzetet hibáztatják, ha valami baj történik. Eltettem néhány körtefalevelet emlékebe. Egyfajta konzervált nyugalom. Ha a kezembe veszem itt, a városban, eszembe jut az én tájam, amit annyira szeretek, és amiért megszakad a szívem.

Város

Erik Satie – Gymnopédie No.1

Amikor elegendem van az emberekből, egy közeli dombra vonulok el. Ha szedem a lábam, félórányi sétával fent is vagyok.

Eljött a nyár, bár inkább tavaszra sikeredett. A levegő hol augusztusi, fulladt, nehezen vehető, hol pedig fürge, friss tavaszi áramlat. Mintha a lelkiállapotomhoz igazodna.

A nagy, fehér kereszt felé vezető földutat néhol macskakő váltja. Kellemesen sétálom, csak néha pillantottam hátra, hogy ha netán autó jön a keskeny úton, ki tudja térni előle. Nem is út ez, inkább ösvény, ami örökké zöld és üde. A nagy kereszt előtt turisták fotózkodtak, ha jól láttam, egy család. Milyen furcsa dolog ez: egy családi kriptá van odafenn, mégis sokan jönnek ide kirándulni. Az extraszensz szerint azért vannak a városban balesetek, mert nem lett volna szabad megengedni, hogy idetemessék a családot. Mintha néhány hulla befolyásolná a völgyben történő baleseteket. Azok ugyan már semmit sem csinálnak. Nem ők nyomják a gázpedált a száguldók autójában. Könnyebb háritani.

Mire felértem a kereszthez, már csak egy biciklis csodálta a tájat. A völgy felett a felhők eltakarták a Napot, és csak a távolabbi tavak fölött ragyogott. Fentről úgy tet-

szett, mintha fátyola lenne a Napnak. Ide egy kósza sugár se jutott, ott pedig fényben fürdött a táj. Igazságtalannak véltem, de gyönyörködtem tovább a látképben.

Lent, a város, a második otthonom. Talán már az elsővé nőtte ki magát, hiszen haza csak látogatóba megyek. Napjaim oroszlánrészt emberek között töltöm, de társas magányban.

Óvatosan megfigyeltem a biciklist. Elégedettnek tűnt. Szívesen megszólítottam volna, de nem mertem. Gyűlölök kezdeményezni. Inkább feltételeket, mondvacsinált okokat teremtek, hogy megszólítsanak, én viszont a világért sem tenném meg. Kényelem, női hiúság? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy egy társra lenne szükségem. Ott fenn a hegyen jöttem rá, hogy én milyen nyomorultul, szánalmasan egyedül vagyok.

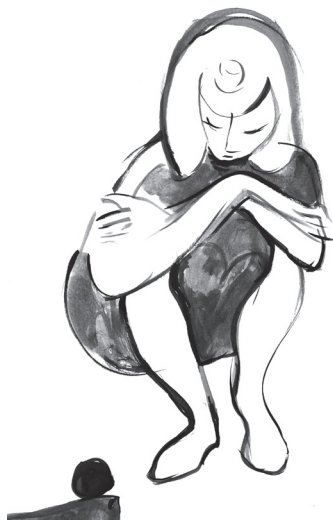
Fiatalokat hallottam a domb lábánál énekelni. Odafüleltem. Ismerős dallamokat véltem felfedezni. Közelebb érve hallottam, hogy nem az én nyelvemen beszéltek. Újabb akadály.

Az úton lefelé sétálva a stációkat figyeltem. Egyforma, tizen- vagy huszonvalahány kereszt. Sose számoltam meg őket. Felnéztem a nagy keresztre, és eszembe jutott, hogy még az Isten is elhagyott, és talán csak muszájból törődik velem. Működtet, mint egy robotot, engedi, hogy éljek, de minek?. Lélek vagyok, élni szeretnék... Néha úgy érzem, már lelkem sincs.

A virágokat néztem útközben. A vadrózsa szirmait elverte az eső. Mindeddig gyönyörű volt, erre tessék, most magatehetetlenül várja az elmúlást. Ez nem igazság, a vadrózsák miért nem örökéletűek? „Egyáltalán hallod-e ezt, te Nagy Isten ott fent? Káprázatos természetet teremtettél, miért hagyod tönkremenni?” – róttam meg gondolatban a Teremtőt.

Megint Istennel veszekedtem. Még itt is. Szoktam. Ő meg csak hallgat, és várja, hogy észhez térjek.

Én is várok. Hogy végre oldódjon ez a makacs magány.

*Kron Zsuzsa:
Töprengő*

KATZLER HILDA

KÖRTÁNC

Lassan indul körbe-körbe
ez a körtánc örökre, sodor
részeg akaratlan, viszel
magaddal egyre sebesebben,
kegyetlen kegyelemmel pörgünk,
de nem én vagyok, száguldó
miértek és csakok, pőre indulatok
robbannak fel, a semmit ölelem,
szédülsz nagyon, nem tudsz
kiszállni, hagyom, a leggyengébb
láncszem te vagy, szépen szakad,
képtelen iramban forog a tánc,
gyötrődve ropod, valami fáj, érzem
elszánt arcodat, még nem vagy
önmagad, hamis akkordok csúsznak
a felszín alatt, néma sikolyt szaggat
a száj, disszonáns hangok, még
mindig fáj, meghasonlás körbe-körbe
ez a körtánc örökre, vagy csak
látszat az? Tombold ki magad!
Lankadatlan vadul, szűköl a vágy,
utolsót lobban, a semmi is fáj,
körbe-körbe ez a körtánc örökre,
repítesz magaddal, forgunk
szakadatlan, már csak te vagy,
téged látlak, őrzöm az apró kis
„...csodákat...most nagyon fájnak.”

Egy némafilm pereg...
súlyos terhed cipeled a múltból
és elveszett önmagad, de nézd,
múlik a félelem, minden kötél szakad...
még fogom a kezéd... Vagy?

BENKE LÁSZLÓ

KASSÁKRÓL

Részlet Benke László Otthonkereső novellafüzéréből

Az Olvasó Munkás Klub Kassák-émlékkönyvét, a Kibontott zászló-t 1987-ben – Kassák Lajos születésének századik évfordulóján – a költő iránt érzett tiszteletünk és szeretetünk jegyében állítottuk össze. G. Komoróczy Emőke irodalomtörténész Kassák az emigrációban című művének korábbi kiadása és sikere ösztönzött bennünket MUNKÁ-ra, TETT-re. G. Komoróczy Emőke kötetünk egyik legfontosabb írásában a 100 éves Kassák Lajos életének és művészetének fontosabb mozzanatait foglalta össze. Több Kassák-dokumentumot közöltünk a Csepeli Munkásotthon Olvasó Munkás Klubjának 35. kiadványában. Antológiánkat emlékezők írásai gazdagították. A klubtagok írásaival együtt összesen 52-en fejeztük ki tiszteletünket Kassák Lajos iránt. Például: Lengyel József, József Attila, Komlós Aladár, Palotai Erzsébet, Justus Pál, Heimer Jenő, Kis Ferenc, Déry Tibor, Szécsi Margit, Rába György, Vészi Endre, Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mezey Katalin, Oláh János, Földeák János, Kovalcsik József, Kárpáti Kamil, Lezsák Sándor, Szervác József, Bokor Levente, Falus Ottó, Csillag Tibor, Szentpéteri Zsigmond, Schuch János, Szemes Zsuzsa, Szántai Sándor, Pap Sándor, Halász Imre, Molnár M. Eszter, Tamási Lajos.

A *Kibontott zászló* bevezetőjét tőlem idézem: „Adassék tisztelet Kassáknak, a mosónő fiának, az 1887. március 21-én született költőnek, kit a semmiből emelt ki a sors, aki önmagát emelte ki a munkásélet nyomorúságos és örökké nyugtalan tengeréből.”

Kassák Lajos születésének 100. évfordulóján emlékkönyvünkkel próbáljuk kifejezni tiszteletünket, szeretetünket és nagyrabecsülésünket a példaadónak, mégpedig úgy, hogy legalább néhány jellel megmutatjuk, mit végeztünk az Olvasó Munkás Klub fennállásának közel harminc esztendeje alatt, s hogy amit tettünk, azt valóban Kassák örökségének szellemében tettük-e.

Tevékenységünk középpontjában az írók és olvasók találkozási állnak, azok az eleven eszmecserék, amelyeket a művelt munkásért, a munkások emberi emancipációjáért

folytattunk. Miként ezt a klub ma már irodalomtörténeti értékű naplója mutatja, Kassák Lajos valóban első az egyenlők között; övé az első bejegyzés. Őt követi Veres Péter. A klub naplójában, emlékezetünkben és szívünkben Kassák Lajos és Veres Péter jól megfér egymás mellett, akkor is jól, ha életükben nem férhettek össze. Nem rajtuk múltott; ők is emberek voltak, ám mindkettejüknek köszönhetjük eszméletünket, ahogy mindazoknak a költőknek és íróknak is, akik őket követik mind a klubnaplóban, mind könyvünk lapjain. Tamási Lajosnak, kire elsősorban mint költőre tekintünk, klubunk ma már tiszteletbeli szellemi vezetőjének köszönhetjük, hogy mi is, akik munkások vagyunk vagy voltunk a szó eredeti értelmében, velük megyünk, követjük költőinket és íróinkat az emberi felszabadulás útján.

Kassák válogatottan szép verseivel megerősített antológiánk szellemi gerincét azoknak az írásai adják, akik eljöttek közénk, s lehetővé tették számunkra, hogy együtt bizonyíthassuk a kassáki szellem érvényességét és korszerűségét.

S hogy minél többen léphessünk arra az útra, amelyet Kassák megjelölt, az ő verseiből bontjuk ki a zászlót, mert zászlónk a könyv, s ezen a 100. születésnapon úgy adjuk át szándékunk szerint az olvasó munkásoknak ezt a könyvet, „mintha teli tál gyümölcs lenne, / csendes szép ünnepet kívánok hozzá, hogy ízleljétek / túl jól ismeritek már a keresztfa árnyát és tövisét.”

A méltóság fölkelése

Kedves Barátom!

Mennyire szeretnék testvéremnek szólítani!

Egy vissza-visszatérő álmomról beszélek neked, amit tizennyolc-tizenkilenc évesen álmodtam először, amikor alighogy elkezdtük a munkát és az életet abban a feszültségektől, megalázásoktól és megaláztatásoktól terhes, olajszagoktól és égett vasforgács-illattól mégis csaknem kellemes, nekem ma már édes emlékezetű műhelyben, melynek füstös, homályos és napsugarakkal szabdalt levegőjét tíz évig együtt szívтам veled, idegeim, szívem és agyam, bőröm legmélyebb pórusaiba.

Kassák Lajos híre nem jutott el abba a világba. Ugyanúgy nem hallottunk róla, ahogy az emberi méltóságról sem, melynek hiányát akkor is éreztük, ha örök gondokkal meggyötört, áldott és robbanó lelkünk a nevét sem tudta a hiánynak.

Olyan védtelenek és ártatlanok voltunk, „mint a maszületett csirke hátulján a fehér tojáshejjal.” Szégyenletesen tájékozatlanok és műveletlenek; bánatunkban az Istent is letagadtuk, nem hittük, mert nem is hihettük, hogy mi vagyunk a jövő kulcsa. Embernél magasabb sűrű és ostobán kemény betonfal keríti körül azt a világot, melynek rozsdát vérző vasakkal, elszáradt kórokkal és tarackossal fölvert tövében olyan holtan és magányosan hever egy jajkiáltás, mint a kígyó levedlett bőre.

Te ott maradtál, a falakon belül.

A falakon kívül pedig, attól sokkal távolabb, egy csaknem elfelejtett és tiltott birodalom kőfalaknál is keményebb gyűrűjében őrzik Kassák Lajost. Könyvtár a neve annak a birodalomnak, ahol Kassákot fogva tartják.

Hozzád beszélék!

Szabadítsuk ki!

„Hozzád beszélek” – fordult Kassák Lajos 1918-ban a világ legtermészetesebb hangján a Fiatal munkáshoz –, „aki nem vagy több és nem vagy kevesebb nálam, akit embernek mintázlak, bár értelmetlenül duzzogsz, s hetenként hat napra felismerhetetlenné mázol a gyárák piszka. Kidolgozott kezemet beleteszem a kidolgozott kezedbe. Testvér!”

Testvér? Igen, testvér!

Vissza-visszatérő álmom keretébe foglalt szavaimmal ma egy magatartást szeretnék életre kelteni benned, Kassák segítségével. Nem vagyunk már gyerekek. Az izmusok kora lejárt. Felnőttünk. De hogy valóban felnőhessünk, hogy szuverén embereké válhassunk, le kell vetni fejünkről a szörnyet, és ki kell vetni magunkból is.

Mennyire szeretném magam elkiáltani Kassák 1917–1918-as örömkialtásával: „Ó, mi értjük egymást rettenetesen!” De nem kiáltozom, inkább csak halkán kérdezem: értjük egymást? S miért torlódik össze az idő, miért tolakszik Kassák 1918–1919-es forradalmi öröme fölé Kassák 1942-es, elcsendesült, biblikus hangja: „ahogy hajódom nappal és éjjel keneső hull rám s testvéreim gyalázata.”

Testvéreim gyalázata?

A Hirosimára dobott, legnagyobb örültségnek véget vető, tömegpusztító atomnál is jobban pusztított akkor a munkások között is, vad demagógiával a fasizmus. Kassák akkor írta a Kibontott zászlót. Sztálingrádnál akkor csillant fel újra az emberiség jobbik felének reménye. Akkor testvért uszítottak testvér ellen a világalomra törő oligarchák, s az ifjan vörös világforradalomért lázadó Kassák akkor az emberszeretet mélységesen gyöngéd hangján óvta a munkásokat a sör- és vérgőzös vágóhídi mészárosoktól. Mindenekelőtt a lelküket akarta megmenteni a gyalázattól.

„Nem érdemeltem meg őket, vagy ők nem érdemeltek meg engem, / a tenger két partján állunk, akik olyan közel vagyunk egymáshoz / lábainkat csapkodják és cibálják a fekete vizek.”

Fekete vizek?

Fekete ingek. Barna ingek. Fehér ingek. Vörös ingek. Micsoda ingek! És micsoda fenyegető, testvértelen magány a tenger két partján azóta is!

A fasizmuson túljutottunk. De nem volt elég az éhség igáját lerázni, lélekben is „föl kéne szabadulni már!” (József Attila). „Ez minden előbbre jutás alaptörvénye.” (Kassák Lajos).

A fiatal Kassák korán felismerte: a forradalom csak az első lépés eme belső felszabaduláshoz. Ebben a hitben és önismeretben gyökerezett az ő tántoríthatatlan keménysége, és ugyancsak ebből a „tudásból” hajtott és lombosodott ki költészetének példaadó szeretettel dúsitott türelme a munkások iránt, végeredményben a teljességvágy hordozója, az alkotó EMBER iránt. Így kapcsolódhatott Kassákban össze az osztályához és az emberiséghez, a konkrét munkáshoz és a konkrét emberhez a történelemmel folyton változó-megújuló és mégis mindenkor állandó hűsége. Mert Kassákot egyfelől a kényszerítő realitások bele-nem-nyugvó tudomásulvétele, másfelől pedig a realitásokat meghaladó, azokon felülemelkedő független mozgalmi cselekvése és tiszta költészete vezérelte. Így és ezért alkothatott egységet benne, testesülhetett meg Kassák Lajosban az etikus ember és művész.

Mindezek miatt nem egyszerűen politikai hiba, hanem már-már „büntény” volt Kassákot elválasztani a munkásoktól.

Mi következik mindebből a mi számunkra ma? Munka és munka, barátom. Halálig. Ki tudná ezt nálad jobban? Az alkotásnál nem tudunk szebbet és jobbat, természetünk-ből fakadóbbat szembeállítani sem a természetes pusztulással, sem az élet hétköznapi elfásító robotjával. Csak két kezünk és szellemünk alkotását: könyvet, például.

De „ment-e a könyvek által a világ elébb? / Ment, hogy minél dicsőbbek népei / Salak-jok annál borzasztóbb legyen.” Így gondolkodott Vörösmarty a könyvtárban.

S mit ajánlott ugyanő orvoságul? „Mi dolgunk a világon? küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbekért. / Előttünk egy nemzetnek sorsa áll. / Ha azt kivittuk a mély süllyedés-ből...”

A mély süllyedésből...

És Kassák kikért küzdött, kiket tekintett „legnemesbek”-nek? Miféle anyagba lehelte újra meg újra a méltóság eszményi öntudatát? Hallgassunk bele a Munkásportré néhány sorába:

„Ezt a fejet nem formálta saját képére az Isten / ezt a fejet a tegnap emléke és a ma kétségei gyötrik / ebben a fejben forradalmak magvai csíráznak / erre a fejre régóta lesben áll a hóhér / ezeket a kezeket a teremtés eszméje vezérli... / ezek a lábak összekö-tik nyugatot a kelettel / ezek a lábak agyontapossák a sárkány hét fejét /... ez a szív zsarnokok fegyvereitől sebzett... / ez a szív az én szívem ikertestvére / ez az ember olyan, amilyen én vagyok...”

Méltóság, testvérem. Akkor is, ha nem ilyen vagy, nem ilyenek vagytok, nem ilyenek vagyunk. De akarjunk ilyené válni!

Bontsuk ki a zászlót.

Nincs más gyertyünk.

„Vegyétek úgy e könyvet, mintha teli tál gyümölcs lenne / csöndes, szép ünnepnapot kívánok hozzá, hogy ízelejték / túl jól ismeritek már a keresztfa árnyát és tövisét.”

Emeljük magasra, hogy általa fölemeltesünk.

Hajnalodik.

„Jöjjetek ki házatok kapuján, s mezítelen arcunkat mutassuk meg... / Jöjjetek a rokonság és barátság sugarával a szemetekben / jöjjetek úgy, mint akik a benső törvény szerint mozdulnak / s érzik a cselekedet ízét, amit maguk kívántak.”

Nem igaz, hogy ami nem történt meg, arról nem mondhatunk semmit. Álomom a méltóság fölkelése. Álomom a méltóság fölkelésének ünnepe. Áradó tömegeket látok álomomban. Minden irányból áradó sokaságot, Berzsenyi álmodta szabad népet. Valamennyi ember zászlót emel a feje fölé. Zászlónk a könyv. Mi Kassák nyomán menete-lünk.

Tudom, ez az én vissza-visszatérő álomom nem lesz ilyen látványos a valóságban. Nem látványos ez a küzdelem, és nem fog véget érni soha. Mást nem ígérhetünk egymásnak, ha becsületesek vagyunk.

„Végetlen a tér, mely munkára hív” – mondotta Madách. „A boldogság a szabad küzdés” – üzeni Tamási Lajos. Ehhez tartsd magad, „megtalált fiatal testvérem.”

Rendkívüli élményem volt a *Kibontott zászló* összeállítása, Kassák Lajos verseinek kiválogatása, a bevezető és a zárzó megírása a nyolcvanas évek második felének közepén. Akkoriban napról napra kerestük a válságból kivezető utat, a politikai, gazdasági és a kulturális élet szabadabb irányát, változtatni akartunk a rendszeren, tüntetésekben követeltük a demokráciát, az egypártrendszer eltörlését, a többpártrendszer megteremtését, a jogállam kiharcolását, kerestük a társadalmi igazságot, követeltük a nemzeti függetlenséget, a magyar nép jogainak helyreállítását, szabad vállalkozásokat, boldogabb életünk alapjait. A magyar megmaradás érdekében sürgettük megcsonkított nemzetrészeink testvéri összetartozását, a szomszéd népekkel a kölcsönösen előnyös összefogás akaratát, az emberhez méltó „boldogságot, a szabad küzdelem” (Tamási Lajos: *Északi föld*).

Végeredményben Kassák konstruktivista kiáltványát próbáltuk követni: „Romboljatok, hogy építhessetek, és építsetek, hogy győzhessetek.” Csakhogy Magyarországnak sem a régi, sem az új vezetői, sem az értelmisége nem az avantgárd, nem Kassák szellemi örökösei voltak. A modern vagy modernnek mondott irodalmi, művészeti, politikai, társadalmi erők, mozgalmak kivétel nélkül elvetették a munkásérdek képviselőinek kérdéseit, a munkások kultúrájának ügyét. Mintha a magyar munkások, a kétkezi dolgozók lettek volna bűnösök mindazért, amit nevükben a korábbi politikai hatalmak és kiszolgálói elkövettek Magyarországon.

Mi, az Olvasó Munkás Klubban kesereghettünk, sanyarú képpel elsavanyodhattunk, fanyaloghattunk, kimondhattuk az igazat szépen. Hogy a magyar munkások nem tudják követni Kassákot úgy, ahogy a háború előtti évtizedek főleg kulturális mozgalmában követték. Vagyis a magyar munkás 1987 előtti bevallatlan árvasága az 1989-es évet követően „bevallott”, nyilvánvaló árvaság lett. Változatlanul a munkásokat büntették elsősorban, mintha a munkásság lett volna bűnös mindazokért a bűnökért, amelyeket a szovjet szuronyok védelmében uralkodó korábbi pártok, az MDP és az MSZMP vezetési elkövettek. A szociáldemokrata párt sem tudott olyan erővé válni, hogy a magyar munkásság érdekeinek képviselőjét egyáltalán valaki – bárki – megfogalmazta volna. Beleértve a szakszervezeteket. A rombolás nem volt, nem is lehetett konstruktív, részben azért, mert nemcsak a rosszat, a jót is lerombolták, ami pedig a régi helyett épült, az ugyanúgy nem a munkások érdekében épült, mint korábban. Az avantgárdnak volt és van ugyan sokféle folytatása Magyarországon is, bizonyítja ezt éppen G. Komoróczy Emőke könyve, az *Avantgárd kontinuitás a 20. században*.

A kötet a párizsi Magyar Műhely történetéről, alapító szerkesztőiről, legjelentősebb munkatársairól szóló hézagpótló mű. A 20. század kezdetétől egészen az ezredforduló új jelenségéig felvázolja a bűvőpatakszerűen hol felbukkanó, hol eltűnő experimentális költészet fontosabb epizódjait, változatait. Széleskörű ismeretanyagra építve veszi számba a szerző a Magyar Műhely elméleti tevékenységét, poétikai újításait, a meghonosított új műfajokat; a folyóirat szerepét a sokszínű, hazai vizuális költészet kibontakozásában; mélyre hatoló elemzéseivel megkönnyíti az érdeklődő olvasók tájékozódását az avantgárd „útvesztőjében”. Sikerül cáfolnia a régi vádat, miszerint az avantgárd pusztán hagyományromboló lenne, és felmutatja a Kassák, majd Tamkó Sirató nyomdokain induló és továbblépő művészek munkásságában azokat a szálakat, amelyek a magyar költésztörténet tradícióiba kapcsolják őket. Hangsúlyozza (és interpretációi-

val bizonyítja), hogy a vizuális költészettől sem idegen a nemzeti múlt és történelem, hiszen az alkotók élményvilága abból táplálkozik, s ők is az átélt valóság-tapasztalataikat formálják művé – még hozzá látható nyelven. Technikai újításaik – bizonyos idő elteltével – beépülnek a tradícióba, s fél évszázad múltán az újabb nemzedékek már hagyományként kezelik az ő életműüket is. Hiszen a poétikai készlet – mint minden a nap alatt – folyton változik és megújul.

*

Kassák Lajos szellemi törekvéseit folytatja Tamási Lajos költészete is. Példa rá nagy poémája, az *Északi föld*. A halál legyőzésére Délről Észak felé indult küzdő ember drámai sorstörténete 342 sor. A költemény befejező sorait idézem:

„– Valaha voltál Déli rózsza,
nyíltál az Isten asztalán!”
– „Nem emlékszem, nem tudok róla,
semmit, anyám.”

– „Félek, hogy nem lesz menekülés,
számodra nincsen Kánaán”.
– „A boldogság a szabad küzdés
nekem, anyám”.

– „Körömben itt s majd túl a földön
mi vár még s mennyi gond reám?”
– „Le kell még a halált is győznöm!
Ölelj meg, édesanyám!”

A teremtés szent pillanatából, az ég és föld ihletett csendjéből, a nap sugarainak és a tenger lángoló örömeinek illatos lobogásából, az alig remegő hullámok szikrázó táncából, a Dél varázslatos öbleiből indul útjára a költemény, a küzdésre született Ember – Délről Északra föl! E rendkívül erős sodrású, képekben és gondolatokban gazdag lírai mű a valóságban elvesző remény helyett a költészet megtalált reményét kínálja azoknak, akik még hinni akarnak és mernek a cselekvő emberek jövőjében. E nagy költemény költői igazságára felkapjuk fejünket: különleges gyönyörűség emel bennünket megunt vilá-
gunk fölé. Újra hisszük, küzdelmünk nem hiábavaló.

BÜKI ATTILA
ÉRDOLIGETI TÁJ

Őszbe hajlik a rét
szél csupálja virágait
A hajnali ködben
anyja után
kicsike birka sír

Feljő a nap
ragyog fénye
a száradó fűben
az akácerdő
sárga lombjain

Lépteim alatt
keskeny gyalogút kanyarog
Balzsi kutya szaglássza
a körtefa körül
az érett gyümölcs illatot

A fűzfás mögött
villanyvonat siklik
ablakából utasok nézik
ahogy autók után porzik
a kertvárosi földút

*A. Bak Péter:
Konstruktív táj*

BAKÓ ENDRE

SZENDREY JÚLIA SZOBRA DÁNIÁBAN

Amikor Szendrey Júlia 1850. július 21-én egybekelt második férjével, Horvát Árpád egyetemi tanárral, Szántófy Antal lipótvárosi plébános, mint feljegyzése tanúsítja, a Bem erdélyi hadjáratával foglalkozó, Hamburgban, illetve Lipcsében megjelent német nyelvű röpiratok állítása alapján fogadta el Júlia özvegy állapotát, tudjuk meg Pethő György dokumentum-gyűjteményéből (*Közelről*, 1984). E röpiratok szerint Petőfit megölték az orosz katonák, talán azon kegyetlen módon, ahogy Illyés Gyula leírja Petőfi-életrajzában. A röpiratokat Petőfi barátja, egy Pataky nevű tiszt írta. A halálhírt megerősítette August von Heydtke ezredes, aki saját szemével látta a költő holttestét.

A nász hallatán felhördült a műveltebb magyar közönség, hogy a „feleségek felesége” hűtlen lett Petőfi emlékéhez, beteljesítette a Szeptember végén című költemény aggodalmas vízióját. Gyulai Pál, (Szendrey Mari férje) a neves professzor, költő, esztéta egy levelében gyalázatosan nevezte sógornőjét. A jó barát, Arany János A honvéd özvegye című versében fogalmazta meg a nemzet ítéletét. Szerencsére nem tette közzé, majd csak halála után fia, Arany László jelentette meg. Ha a költemény Júlia életében lát napvilágot, az egyenlő lett volna erkölcsi megsemmisítésével. Azért Arany egy fullánkot mégiscsak „komám asszonyába” szúrt: bizonyára nem ő, sem a vőlegény, hanem a volt férj lehet most a legboldogabb...

A tömeglélektan szabálya szerint, akit egyszer hősként, angyalként tiszteltek, annak botlásáért nincs bocsánat. A leverett szabadságharc apatikus hangulatában sokan árulásként élték meg Júlia tettét. Mások hittek abban a legendában, mert ez is könnyebbítette lelki terhüket, hogy a költőt az oroszok fogolyként magukkal vitték Oroszországba, s valahol még él. S mi lesz, ha hazatér? Ezért is szélhámósodott később annyi ál-Petőfi, és csapta be a hiszékenyeket. Csakhogy hadtörténeti tény, hogy az oroszok egyetlen foglyot sem vittek magukkal, hanem átadták őket az osztrák katonai parancsnokságnak. Hogy a legenda még a 21. században is képes volt feltámadni, az annak bizonyítéka, hogy a magyar regélő nép, az illúziók jobban vonzzák, mint a tények.

2.

1857-ben Vahot Imre közölte Szendrey Júlia első versét, ezután nem túl sűrűn, jelen volt a korabeli sajtóban kis prózai írásokkal, versekkel. Ekkor indult ellene a második nagy támadási hullám, részint mert a konzervatív irodalmi gondolkodás szerint a nőnek nem illik a nyilvánosság elé lépnie, de ha már erre vetemedik, akkor nőies témákat verseljen, például az anyai érzést vagy meséket írjon. Júlia ezekre az ellenvetésekre egy novellisztikus írásban válaszolt, melyet Vajda János közölt *Nővilág* című lapjában. Júlia jó anya volt, ezt bizonyítják Attila és Árpád nevű fiainak fennmaradt levelei, akik büszkék voltak rá, hogy édesanyjuk író. Zoltán fia 1862-ben, 13-14 éves korában, verssel köszöntötte édesanyját, amiből nagy-nagy szeretet árad.

A később elzüllött Petőfi Zoltánért Júlia mindent megtett, ezt sógora, Petőfi István is elismerte. De egyénisége bonyolultabb, műveltsége, látóköre, szelleme magasabb röptű volt annál, semhogy tematikai megszorításoknak engedjen. Nem kétséges, volt benne néhány extrém vonás, amit példaképéhez, a francia George Sand írónőhöz hasonlóan, főleg fiatalabb korában szándékosan túlhajtott. Szerette magát álcázni, kedvelte a szerepjátszást:

Ne higj nekem, ha mosolygok,
Álarcz ez csak arczomon,
Mít felöltök, ha a valót
Eltakarni akarom
(...)

Ne higj nekem, mikor hallasz
Felkacagni engemet:
Megersiratnál, hogyha látnád
Egy ily perczben lelkemet!
(Ne higj nekem)

Tények igazolják, hogy a végzetes csata után azonnal férje keresésére akart indulni, de ehhez Liechtenstein hercegtől útlevelet kellett kérnie, ami majdnem lehetetlen volt. De ő megkapta, a pesti lakhatást is, sőt a Petőfi lefoglalt ingóságaiból az ő tulajdonát képező tárgyakat. Mivel a tábornok-herceg közismert lovagias világfi, afféle nőfaló volt, szárnyra kelt a pletyka: vajon milyen áron? Állítólag még Haynaunál is járt, de ez és az előbbi sincs megnyugtatóan bizonyítva. Az viszont tény, hogy fel kellett vennie a kapcsolatot az osztrák hivatalnokokkal. Az útlevél birtokában végig utazta az Alföldet, ahol nem sokkal halála előtt férje járt, aztán Erdélyt, eljutott Székelyudvarhelyre, sőt Segesvárra is, végigjárta a véres csatamezőt, ehhez viszont Urbán Károly császári tábornoktól, a kolozsvári városparancsnoktól kapott engedélyt. Erre az útra elkísérte egy későbbi író és Petőfi-rajongó, a 19 éves Balás Sándor, aki szerelmes volt Júliába. Ebből Hatvany Lajos egyenesen levonta azt a következtetést, hogy a fiatal tiszttel „Petőfi-keresése közben (...) a költő özvegyének szeretője lett.” Ezt állítólag kortársak mondták neki. De ennél súlyosabb vádak is kreált Júlia ellen.

Itt érdemes egy pillanatra megállnunk: Hatvany Lajosnak nagyon sokat köszönhet a magyar irodalom: Petőfi életének lankadatlan kutatója, a „Nyugat” folyóirat, Ady Endre és József Attila mecénása, mellesleg jó író volt. Előbb újságcikk-sorozatban, majd 1919-ben könyvalakban is megjelent *Feleségek felesége* című írásában nem kevesebbet állít, mint hogy Júlia nem szerette Petőfit, csak a híre imponált neki, s mivel akaratos teremtés volt, meg akarta mutatni apjának, hogy tiltása ellenére is felesége lesz. (Könyve 1982-ben újra megjelent.) A könyv természetesen felbolygatta és megosztotta a közvéleményt, akárcsak Laborfalvy Róza „törvénytelen” (Jókai Mór nevelt) lányának, Feszty Árpádnének az emlékezése (*A tegnap*, 1924), amelyben azt állítja, hogy Júlia már 1848-ban egy kis gróf és egy humorista szeretője volt, s el akarta csábítani még nevelő apját, Jókai Mórt is, ezt „szép, szelíd, tiszta, jó modorú szőke fiút”.

Am a legalpáríbb pletykát egy Dékániné Vadadi Berta nevű hölgy dobta be a köztudatba 1890-ben, azt állítva, hogy amikor Júlia Kolozsváron a Horváth-házban náluk lakott, állandó látogatója volt Balás Sándor és a színész, ifjabb Lendvay Márton, s az estéket italozással töltötték. Túlhangsúlyozza az özvegy excentrikus személyiségét és rossz tulajdonságait. Írásait, melyek egy kolozsvári *Petőfiana* című emlékkönyvben jelentek meg 50 példányban, átvette a Fővárosi Lapok. A rágalmakra Júlia lánya, Horvát Ilona válaszolt, megvédte édesanyját a sanda erkölcsi-emberi lejáratástól. Nagyon érdekes, hogy édesanyját nem apja feleségének, hanem Petőfinének nevezi, akarva-akaratlanul hozzárendelve első férjéhez. Mikes Lajos kimutatta, hogy Dékániné „értesülései” légből kapott híresztelések, 1850-ben, amikor Júlia Kolozsvárott töltött kb. 4-5 hónapot, 13 éves volt, tehát nem lehettek hiteles személyes tapasztalatai. Dékániné állítólag Petőfi Zoltán dajkájától hallotta a rosszindulatú pletykákat, melyeket sajnálatos módon átvett a tudós Ferenczi Zoltán is, megszegve a filológia vastörvényét: a szóbeszéd, az oral history csak erős forráskritikával használható.

A torzítás, a szándékos lejáratás csúcsa Herczeg Ferenc 1930-ben írt nagy sikerű háromfelvonásos színdarabja, a *Szendrey Júlia*, amelynek címszerepét Bajor Gizi alakította. A színmű második és harmadik felvonása Kolozsvárott játszódik. Ebben az író oda alacsonyodik, hogy Júliát a cári tisztek szeretőjének, különösen egy Trubeckoj nevű kedvesének ábrázolja. A táncoskedvű Júliának az álarcosbálra készülõ orosz tisztek Párisból hozatnak ruhát. A bökkenõ csak az, hogy az orosz hadsereg mindössze öt napot tartózkodott Kolozsváron, majd kivonult. Mikor báloztak volna? Szerencsére Kertész Erzsébet *Szendrey Júlia* (1969; 1988) és Désaknay Mária *Petőfiné Szendrey Júlia* című regényének (1989) irodalmi ábrázolása tárgyilagos, hiteles.

3.

De nemcsak sárdobálók voltak, védők is! Egyesek azzal mentgették, hogy támaszra volt szüksége, különben visszakerül a szülői házba, akkoriban egy úri nő nem élhetett önállóan. Mások szerint senkinek semmi köze Júlia magánéletéhez. Ez igaz, de a tények hiába objektívek, hatásuk szubjektív hullámokat vethet: Júlia a szokásos gyászévet sem várta meg, holott számolnia kellett azzal, hogy ő már nemcsak magának, hanem a nemzetnek is felelősséggel tartozik. De Petőfit nem tagadta meg, még az is felmerült benne,

hogy Törökországba utazik Bemhez, hogy tőle kapjon felvilágosítást. Soha rossz szót nem ejtett halhatatlan férjéről, sőt második házasságának elején portré-lenyomata ott volt a szobája falán Kossuth és Bem képe mellett, fiát többször figyelmeztette, ne feledje, kinek a nevét viseli! Ha három-négy év múlva választ új társat, akkor bizonyosan más lett volna lépésének megítélése. Erre talán boldogtalan magányában ő is rájött...

1868-ban negyvenévesen, azaz fiatalon távozott az élők sorából. Ismeretes, hogy második házassága boldogtalan volt, röviddel halála előtt elhagyni kényszerült férjét Ilona lányával együtt. De híre nem halt meg, időről időre kitört a „Júlia-háború.”

Örvendetes esemény, hogy 2018-ban egy fiatal irodalomtörténész, Gyimesi Emese szerkesztésében megjelent a 190 éve született és 150 éve elhunyt író, Szendrey Júlia összes verseinek kritikai kiadása. A kötetben 141 vers olvasható, többnyire korábban publikálatlan darabok. A filológus egy Csejtei Orsolyának adott interjúban (*Népszava*) arra a kérdésre, hogy jó költő volt-e Júlia, így felelt. „Szubjektív, hogy ki mit érez jó versnek. Én például személy szerint nagyon szeretem a *Volnék, mint kő, oly érzéketlen s a Köszönök néked mindent, Istenem* kezdetű verset.”

Örvendetes, hogy nemrég újabb emléket állítottak neki: mint Andersen meséinek első magyar fordítója szobrot kapott (Kligl Sándor alkotása) a magyar nagykövetségben Koppenhágában.

MÉSZÁROS LÁSZLÓ

ÚTVESZTŐ

Bizony, a virágok gyönyörködtető halála parfümmé érik. A teremtés pálcavesszője maga a suhintás, tér-idő ajtaját csapdosó huzat. A lét esélytelen újragondolásán megtorpant lépés az emlékezet. Madárszárnyon egyensúlyozó csillagfények tömeges tériszonya verejtékezik illatos fürtjeid helyett a tenyeremben. Sókővé áll össze az időtlenségben fürdő pillanat. Lásd, a képzet tolvajkulcsához szerkeszt zárat ilyenkor az elme, bezárni végleg a sóhaj utáni csendet, mely épp az ujjaidon számolja talán, hány szívütés van még a felejtésig.

VÉSSEY EDE

TE MEG ÉN

Lillának

ha megbotlasz, felsegítlek
ha dideregsz, melegítlek

ha megijedsz, átkarollak
ha menekülsz, visszafoglak

ha búslakodsz, vigasztallak
ha vádolnak, magasztallak

ha távolodsz, hívogatlak
ha hozzám bújsz, simogatlak

ha mosolyogsz, átmelegszem
ha rám nevetsz, szavam vesztem

ha megcsókolsz, mennyben járok
ha elszaladsz, rád találok

ha kételkedsz, szóval győzlek
ha siettetsz, megelőzlek

ha elvesztesz, megkereslek
ha rejtőzöl, észreveszlek

ha eltemetsz, égbe szálllok
ha meggyászolsz, melléd állok

ha rám gondolsz, visszanézek
ha hiányolsz, hazatérek

ha elszunnyadsz, őrzöm álmod
ha álmodol, arcom látod

ha felismersz, együtt szállunk
ha megőrzöl, eggyé válunk

SIPOS ERZSÉBET

HOGY JOBBAN FÁJJON

Száz éve már, tragédiánk Trianon

Határmenti gyerekek voltunk, s ahogy dr. Ködöböcz Gábor elmondta, kisfiúként vágyakozva nézett át szülőfalujából a Kaszonyi és Beregszászi hegyekre. Én északabbra, Karcáról a Kövesdi hegyeket láttam a túloldalon a vár romjaival, s valami elérhetetlen, titokzatos vágy gyötört, amiért nem mehettem oda. Fantáziámat még jobban felkeltette egy-egy monda, történet, amelyeket az idősektől hallottam, hogy a várat és Árpád-kori templomunkat titkos alagút köti össze.

Legfiatalabb bátyám nyakában örökösen ott lógott a nagynéninktől örökölt színházi látszó, s azzal fürkészte a környéket. Barátaival mindig a vizenyős, nádas, hosszú vízparton barangoltak. Nekünk a Karcsa-tó volt a Balaton, az életünk. A fenyesnél, a magasabb partszakaszról mutattuk a vendégeknek: az ott már Szlovákia. Nem messze a tó közepén bóják jelezték, hogy tovább úszni, evezni tilos, ott húzódott az országhatár. A halak, vadkacsák persze ide-oda úszkáltak, s mit sem tudtak az egésztől.

Sajnos, mi elég sokat tudtunk, már gyermek fejjel, a határ kérdésről, mivel anyai nagymamám, édesanyámékkal 1944-ben menekült Erdélyből Magyarországra. Tudtuk, mit jelentett nekünk 1920. június 4., és azt is megértettük később, nem mi akartuk a háborút, kiobbantásához semmilyen érdekünk nem fűződött, a Habsburg–Magyar Monarchia tagállamaként nem sok beleszólásunk volt a külügyekbe. A győztes hatalmak mégis minket, magyarokat büntettek a legsúlyosabban azzal, hogy elvették az országunk kétharmadát.

A nagymamán sokszor beszélt a Trianoni nehéz helyzetükről, az igazságtalan román intézkedésekről, melyek kapcsán ezrével hagyták el Erdélyt a magyarok. Beszélt a visszacsatolás kimondhatatlan örömről – ő is lelkesen lobogtatta a nemzeti színű zászlót a magyar katonák bevonulásakor –, valamint arról a mély fájdalomról, mikor a 2. világ-

háború után Erdélyt elvesztettük, és megkapta Románia. A kétségbeesett magyar lakosság ismét menekülésre kényszerült, vagy teljesen kiszolgáltatottá vált magára maradva. Elkezdődött családunk kálváriája is. Nagyanyámat elbocsátották postahivatal-vezetői állásából azzal az indokkal, hogy nem tudja a román irodalmi nyelvet, megjegyzem soha nem is tanulta meg, tömör székely beszéde ma is fülembe cseng, bölcs, humoros mondásai szállóigévé váltak nagy családban. Anyám és nővére nem akart román iskolába járni. Nagyapám halálos sérülésekkel feküdt a dicsőszentmártoni hadi kórházban, de nagyanyámat már nem engedték hozzá a románok. Ma sem tudjuk, hol, melyik tömegsírban fekszik a jólelkű kántortanító, aki már az első világháborúban megrokkant, bőre alatt úgy vándoroltak a repeszek, mint vakondok a föld alatt.

Családunkból még egy fiatal áldozatot is követelt az értelmetlen háború, nagyapám fiát, a kiváló képességű Ernő bátyánkat. Alig fejezte be tanulmányait a híres nagyenyedi református tanítóképzőben, máris a frontra vitték. A háború vége felé édesanyját, testvéreit keresve azt a téves hírt kapta, hogy lebombázták azt a vonatot, amelyen Magyarországra menekültek. Az igazság az, hogy az előttük menő és utánuk következő vonatot érte bombatalálat, ők valami csoda folytán átjutottak a határon. A nagybátyám sajnos ezt nem tudta, és sebesülten visszament a frontra, soha nem tért haza. Évekig kerestette anyukám a Nemzetközi Vöröskereszt útján is, eredménytelenül. Vele végleg kihalt a Mikefalvy Bartha ág, s áldott emléken kívül nem sok minden maradt utána: tisztí kardját legfiatalabb bátyám, hegedűjét unokahúgom, kitűnő bizonyítványát, néhány levelét én őrzöm. A sors fintora, hogy díszokleveléről, melyet a Petőfi-társaságtól kapott, mára már neve is eltűnt, teljesen kifakult.

Nagyanyám élete végéig gyászolta halottait és Erdélyt is. Irodalmat, verseket kedvelő művelt asszony volt, főzés közben is kívülről mondta a híres költeményeket. Már öt éves koromban belém ivódtak Tompa *A gólyához* című versének fájdalmas sorai, melyet ugyan a szabadságharc leverése után írt, de pontosan odaillettek Erdély elvesztéséhez: „Neked két hazát adott végzeted. Nekünk csak egy volt! az is elveszett!”

Nekünk is mindenünk elveszett, odaveszett Romániába. Anyukám jó pár év múlva mehetett csak vissza Marosvásárhelyre, hogy ott hagyott ingatlanunk után valami kárpótlást kapjunk. Nem sok eredménnyel járt. A házunkat elvette a román állam, a telekre is román család építkezett, miután anyámékat egyszerűen halottnak nyilvánították, mint sokan másokat is.

Így többszörösen jól jártak a románok, nem csak Erdély hullott az ölükbe, de az elűzöttek, elmenekültek háza, vagyona is. Akik pedig földönfutók lettek, a semmiből kellett új otthonot teremteniük idegenben. Az anyám még párszor kiutazott házunk ügyében, iratokat beszerezve küldözgették mindenfelé. Egyszer én is vele mentem, és kisgyerekként is furcsálltam, hogy egy nagy darab román ügyvéd csak az ablakon keresztül beszélt az anyámmal, arra sem méltatta, hogy behívja a lakásába. Egy idő után belefáradt a család a pereskedésbe, annál is inkább, mivel időközben öt gyereket kellett itthon hagynia az anyukámnak, és orvos asszisztensi állása is fontos volt.

A felháborítóan nevetséges kis összegből, amelyet kárpótlásként kapott végül is valamilyen jogcímen, vásárolt ott Erdélyben egy tucát, jó minőségű frottír törülközőt. Felét a nővéremnek szánta, a másik felét nekem. Sokáig úgy őrizgettem ezeket a törülközőket, mint valami szentereklyét, s aztán elosztottam a két lányom között én is az „örökséget.”

Sokszor gondoltam arra, hogy milyen sorsuk lett volna az anyáméknak, ha ott maradnak Erdélyben. Joguk lett volna hozzá, hiszen évszázadok óta minden ősük ott élt. A tulajdonomban féltve őrzött, régi családi Biblia is bizonyítja, melynek hátsó üres lapjain jegyezték fel generációkon keresztül, hogy ki mikor született, mikor házasodott, hány gyereke volt és mikor halt meg. Megható elolvasni az egyik bejegyzést: a két iker gyermekét elveszített anya fájdalmát versbe foglalta valamelyik rímfaragó ösöm, ezért is szoktam mondani, a versírást a génjeimben hordozom.

Bartha nagyapám is poétáskodott, felmenői tanítók, református papok voltak sok nemzedéken keresztül Erdélyben, ezért is volt szokatlan abban a korban, hogy más vallású párt választott feleségnek, jeles, nagy katolikus családba nőült. A nagyanyám abba a katolikus iskolába járt Gyergyószentmiklóson, amelyet sok más iskolával együtt nagybátyja, Fogarasy Mihály, Erdély püspöke építtetett. Az épületben ma is oktatás folyik, a nagy műveltségű püspök szobra az iskola előtt áll. Ő hozta létre a napjainkban is jelentős könyvkiadót: a Szent István Társulatot, hogy az „olcsó és jó” könyvek eljussanak az egyszerű emberekhez is. Az oktatás, nevelés szívügye volt, azért is nevezték az „iskolák püspökének”. Munkásságát sikerült jobban megismernem, mivel a négy éves teológiai tanulmányaim után róla írtam szakdolgozatot. Erdemes megemlítenem, hogy elődei templomépítők voltak, nagyapja építette a csíksomlyói templomot is. A nagyanyám ilyen közegben nőtt fel, hitre, becsületre nevelték, nem tűrt semmiféle igazságtalanságot, jogtalanságot. Kemény, szívós nép volt az övé, a hajdani „lófőszékelyek” ivadéka, akiknek a határvédelem volt a feladata, védték a hágókat, országuk határát a betolakodó külső ellenségtől. Az ő idejében sajnos már a belső ellenséggel kellett megküzdeni.

A 2. világháború után a győzelmi mámorban vérszemet kapott románokon újra fellángolt a magyargyűlölet, és Bihar megyétől a Székelyföldre tartogatók az őshonos magyar lakosságot. 1944-ben számtalan településen rendezett vérfürdőt a román hadsereg, békés, polgári személyek ellen. Gyantán például 41 embert lőttek halomra a temető árkában, kicsiket, öregeket sem kímélve. Előfordult olyan elképesztően barbár kivégzési is, hogy baltával vágták le a magyar áldozatok fejét, mint Szárazajtán. Önkéntelenül is ide kíváncskoznak újra Tompa további sorai: „...pusztulunk, veszünk, Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...!” Arany sora is ide illik nagyon: „...sírva tallóz aki él.”

Mert hogyan lehet úgy élni tovább annak, akinek ilyen borzalmas módon meszarólták le férjét, apját, fiát?!

A népirtásnak, „heródesi” módszere döbentett meg leginkább egy újságcikk kapcsán. Balázs D. Attila írta *Gyerekek a román halállistán* címmel: 1944 nyarán a határmenti magyarság megfélemlítésére azt a kegyetlen parancsot kapták a román katonák, hogy raboljanak el minél több magyar gyermeket, de lehetőleg onnan, ahol csak egy van, „HOGY JOBBAN FÁJJON”!!! A túszként összeszedett, közel 70 kiskorút, szüleikről letépve, vagonokba tuszolták, és a besszarábiai frontra vitték őket.

Még elképzelni is nehéz, mi zajlott le a falvakban, vasútállomásokon. Én anyaként nem éltem volna túl, ha gyermekemet durva, román katonák rángatják el tőlem, miután engem jól összerugdostak, összeverték. Parancs volt arra is, aki szökni próbál, azonnal lőjék agyon. A szerencsétlen gyerekeket Bukarestbe érve hajóra rakták a Dunára, s elindították őket Besszarábia felé.

Hogyan élték meg a tűzvonalban az örökös bombázásokat, robbantásokat, hányan sérültek testileg–lelkileg egész életükre a háború poklában, azt felmérni már nem lehet, de az biztos, hogy harcedzett felnőttek is belerokkantak a borzalmakba. Eddig erről a szégyenletes eseményről is hallgatott Románia, igyekezett a szőnyeg alá söpörni, könnyebb dolga lenne, ha mind elpusztultak volna ezek az ártatlan gyerekek a fronton, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy magyarnak születtek. Köszönet azoknak, akik felkutatták a ma még élő személyeket: B. Kovács Andrásnak, aki könyvet írt *Kiskorún hallálistán* címmel, és Novák Lajos rendezőnek, aki dokumentumfilmet forgatott a történetekről.

Azt gondolom, jó lenne, ha egyszer végre a Nyugat is elismerné, hogy az országcsontkítással visszafordíthatatlan, óriási bünt követtek el a magyarokkal szemben, mert több mint hetven év távlatából is egymás után kerülnek felszínre hasonló tragédiák. A román történészeknek pedig jó lenne, ha megfogadnák egyik legnagyobb magyar költőnk: József Attila – akinek az apja egyébként román volt – intelmeit: „...a múltat be kell vallani”. Végre, őszintén. Az agyonhallgatott, letagadott, becstelen cselekedeteket beismereni a világ előtt, és legalább egy-egy emléktáblával fejet hajtani a magyarirtás áldozatai előtt. Ezt máshol is meg kellene tenni, az elszakított részekben mindenhol.

Visszatérve azonban az én szűkebb szülőföldemre a Bodroghözre, Karcsára, ahol elképesztő sok munkával teremtett új otthont az ide került családom. Hiába láttunk át a szomszédos Szlovákiába, csak nagy kerülővel, Sátoraljaújhelynél lehetett átmenni a határon útlevéllal, pedig csak egy kanálist kellett volna átlépni, mondjuk. Az értelmetlenül, logikátlanul meghúzott országhatár rengeteg problémát, feszültséget okozott országszerte. Százával említhetnénk az eseteket, hogy az utca, út egyik oldala ide, a másik oldala már másik országhoz tartozott, elszakítva testvéreket, családokat is. Az is képtelenség volt, hogy a gazdának mindig engedélyt kellett kérnie, ha le akarta kaszálni a lucernáját a kertje végében.

Az a tragikomikus eset is megtörtént, hogy a tyúktól még magyar felségterülethez, a távolabb lévő kemence már idegen országhoz tartozott ugyanazon az udvaron. Így alakult ki a sokat emlegetett tény, hogy Magyarország az egyetlen ország a világon, mely önmagával határos körös-körül. Ebben az esetben felvetődik a kérdés, ha egy táborba terelve, együtt haladtunk a „szoci-alizmus utjaan”, akkor miért kellett kiépített határőrséggel, géppisztollyal, éles lőszerrel, gyalogos, kutyás és lovas járőrökkel védeni azt az országhatárt, amelynek a túloldalán is magyarok éltek? Ezek szerint saját magunktól, mint külső ellenségtől védtük az országot! Elsősorban a „testvéri” Csehszlovákiára gondolok, hiszen gyerekként naponta láttam a szomszéd község határőraktanyájából portyázásra induló katonákat. Ami lesújtó volt, a másik oldalon, a hat kilométerre levő Borsiban, a Nagyságos Fejedelmünk, Rákóczi Ferenc szülőházába rendezkedett be a szlovák határőrség, és kémlelte ugyanígy a magyar oldalt. Ez a nemzeti érzésünk egyik tipikus megcsúfolása volt, hiszen az egyetemes és magyar történelem egyik legnagyobb, legtisztább, számomra egyik legrokonszenvesebb alakjához mindez méltatlan volt. Kastélyát már felnőttként láttam ott Borsiban, akkor még siralmas állapotban nézett ki, hiszen része volt a tudatosan pusztulásra ítélt műemlékeknek, emlékhelyeknek. De mit is várhattunk egy olyan országtól, ahol olyan hamis teória alapján megfosztották a háború után az állampolgárságuktól, vagyonuktól, a magyarokat, mondván, hogy ők

„eredetileg szlovákok voltak, csak elmagyarosodtak és vissza kell szlovákosítani őket!” Ez legalább olyan örültség volt, mint például a dákó-román elmélet. Jól tudjuk, a Felvidék is szerves volt az ezer éves magyar államnak, és a „micisapkának” gúnyolt szentkoronánk alá tartozott, ezért nem tudunk felsorolni egyetlen szlovák királyt sem. Az ottani, magyarság mai napig „kollektív bűnös”, csak tudnánk, miért?

Emlékezzünk! Volt egyszer egy szép kerek Magyarország, olyan formája volt, mint az emberi agynak az anatómiai atlaszban. Nem véletlen talán, hiszen a világ előtt nem kell bizonyítani, hogy mennyi híres feltalálónk, tudósunk, művésznünk, írónk volt...

Mondják, hogy nyelvünk is különös, „megtanulhatatlan”, számomra a leggyönyörűbb nyelv, és egyáltalán, hogy még létezzünk itt Európa közepén, ennyi nemzeti tragédia után: – Muhi, Mohács, Trianon – talán azért van, mert országunk: Regnum Marianum.

ALMÁSSY KATINKA

PLANÉTÁS KARANTÉN

fájdalom csillagai leszállnak
hypertérből vírussal koronáznak
láthatatlan istenjelvények-attribútuma
betegít halált hoz
lelkek bezárt kapuin
fokozó rémhatással keselyűcsőrű
félelmek ülnek emberi
testben felderíthetetlen űrökkel
ismeretlen ellenség terjed
egyre tágul és beszívja
magát a tudatalattinkba
hírcsatornák kérik maradj
otthon legyőzhető a koronáshalál
bezártak a templomok iskolák
foteledből küldj Istenhez fohászt

Balatonföldvár, 2020 tavaszán

SZOKOLAY ZOLTÁN

HAZÁIG

Kiindulópont soha nincsen.
Mindennél van egy még régebbi.
Az azelőttit is megelőző.
Anyáölnék hitt, biztonságos.
Egy ismerős, bár sosem látott
labirintus. Egy álomváros.
Sejtelmek, tudat alatt őrzött
emlékek évezrednyi mélyből.

Körbeérünk és folytatnunk kell.
Kiindulópont soha nincsen.
Csak valahová visszavágyás.
Ahová egyszer megérkezni.
S onnan is tovább kell majd menni.
Az a pont sem lesz ama végső.
Nem nyugszunk. Mindig űz a honvágy.
A vágy, hogy hazát kell keresni.
Végtelenített vándorút ez.
Sehol sem fogunk megpihenni.

*

Harangoznak. Győztünk tehát.
Megint megvédtünk másokat.
A kaszinót. A kuplerájt.
Megérte ennyi áldozat?

Harangoznak. Ebéddel vár most
a hatalmas birodalom.
Hangolnak már a lakáj bárdok.
Óriásplakát a tűzfalon.

*

Van, akinek itt a la cart',
sőt van, kinek svédasztalos,
de másoknak csak guberált
száraz kenyér a zónakoszt.

A talpnyalónak kiutalnak
félkomfortos szükségházát,

s nem fogja fel, hogy az is gyarmat,
szabadnak érzi önmagát,

hiszen jön-megy, siet haza,
színes gombokat nyomogat,
tölt és ürít, kezdődjön a
véget nem érő sorozat.

*

Ahogy a foltvarrók munkája,
avagy a gigantikus játszma,
melyben érdek és ellenérdek
kötött egy titkos szövetséget,

beavatottak szabadsága,
szikrázó elektromos pálca,
hatalom, irányított villám,
ott csap le, ahol nem gyanítnám,

ez nem haza, nem pátria,
mert nincs benne empátia,
alattomosan tizedel,
s a balhét is te viszed el,

ez nem haza, ez kényszerűség,
ehhez nem fűzhet soha hűség,
ez nem haza, ez pörgő kokárda,
műhaza médiavilága.

*

Az ifjú nem szeret, csak lájkol,
egyre távolabb önmagától,
élőben vinnyog, lájkokat harácsol,
és ragad a virtuális nyáltól.

Nem szerelme van már, csak crush-a,
semmit sem jelent neki a haza,
honnán tudná, hogy hol keresse,
ha mással alszik minden este.

Szerelem nincs. Kihunyot szövétnek.
Fekszenek összekapaszkodva,
egymásban, mégis fényévre egymástól,
lány a fiútól és fiú a lánytól.

Nem szeretkezők, csak párzók.
Világnyelven motyognak pár szót.
Ártatlan áldozatok párban.
S megszületik egy új hazátlan.

*

A haza nem magánhazák
nyilvános érdekszövevénye,
nem kifeszített molinó
hazátlanok fölé az égbe.

A haza nem pimasz kis maszk,
hogy eltakarjon orrot, száját,
a haza soha nem arcátlanság
és bűnökre nem magyarázat.

A haza nem lehet átjáróház
óceánok közt röpködőknek,
nem lesz alkalmi leszállóhely,
akciós charter-varázsszőnyeg.

Nemcsak a fantomfájdalom fáj
(amit oly sokan emlegetnek),
nemcsak a levágott részek égnek,
hogya a szív fala repedt meg.

Az ország csak egy terület,
drótakadállyal körülvéve,
de a haza más nem lehet,
mint érzés. Emlékek összessége.

Az a haza, a nagymama
szilvalekváros derelyéje,
kötényének jó illata,
sok pelyhes sárga kicsibéje.

Az a haza: a régi műhely,
a lehulló göndör forgácsok,

s egy kőkereszt, csak négy betűvel,
alatta senkit nem találsz ott.
Az a haza: a hadifoglyok
utolsó hazaküldött lapja,
könnyezi az is, aki küldte
siratja az is, aki kapja.

A haza öröklött mozdulat,
ahogy a bögrét, ahogy a tollat,
ahogy a kérdésre neved
kétezer éve válaszoltad.

A haza saját gyermekkorunk
szerepjáték-romantikája,
várvédő vitézek vagyunk,
de hazaérünk vacsorára.

Az anyanyelv, az a haza!
A szavak ősi jelentése,
metaforák holdudvara,
sámánok gyógyító igéje.

Amit nem tudsz, de mégis tudsz,
mert ösztöneid híven őrzik
s ha kifosztanak is, marad,
mert hiánya is megerősít.

Saját hazádban hontalan
addig leszel, míg nem találsz,
s világpolgárként kóborolsz,
idegenként leled halálsz.

*

Ha majd a mai csata véget ér,
s a vezényszóra sok statiszta felkel,
kimerevített kép a hadszíntér
és alvadtvérszagú a reggel,

a nemzettudat lőtt sebét
ki látja el? Miféle felcser?

Elvézünk mind, ha késlekedni mer!

BODÓ IMRE

„NÉZEM A SÖTÉTSÉGET,
DE LÁTOM A CSILLAGOKAT”

*„Ha mélyen magamba nézek, szeretetem határtalan határát
egyetlen szó fejezte ki, egyetlen régi-régi szó, amiben élők
és holtak benne voltak, s ez az érthetetlen,
de nekem mindent jelentő szó mondta ki, hogy GÖLLE.”*
(Fekete István: Ballagó idő)

Fekete István a Somogy megyei Göllében született 1900. január 25-én, Fekete Árpád és Sipos Anna első gyermekeként. Életének a legfogékonyabb korszakát töltötte el ebben a faluban. Ott került kapcsolatba a természet növényeivel, állataival és a település egyszerű, de értékes parasztembereivel, gyermekeivel, akik egy életen át meghatározták későbbi életét, így írói munkásságát is. Sajnos ott szembesült a halál tényével is, hiszen két kistestvérét, Antalt és Erzsébetet korán elveszítette. De legkedvesebb pajtása, Puska Péter is elhagyta, aki 8 éves korában tüdőbajban hunyt el.

Az elemi iskolát Göllében kezdte el, majd Kaposvárra költöztek, és 1910-től ott folytatta tanulmányait. A polgári iskola befejezése után a Felsőkereskedelmi Fiúiskolába került. 1918-ban hadiérettségit tett, majd bevonultatták katonának. Mint katona 1923-ban kezdte el a Gazdasági Akadémiát Debrecenben, majd 1925-ben átkérte magát Óvárra, ahol 1926-ban fejezte be tanulmányait. Nyolcévi katonáskodás után végleg leszerelt és Bakócára került a Mailáth grófhoz segédtisztnek, ahol 2 évet töltött el. Ott ismerte meg későbbi feleségét, Piller Edithet, az ottani körorvos leányát.

A kétéves gyakornoki idő letelte után Ajkára került vezető gazdatisztnek, Nirnsee Ferenc birtokára. 1929. december 12-én vette feleségül Piller Edithet a bakócai római katolikus templomban. Ajkán születtek gyermekeik, 1930-ban Edit, 1932-ben István. Írói munkássága is ott bontakozott ki. A koppányi aga testamentuma című történelmi regényével futott be, melyet 1936-ban írt a Gárdonyi Géza Társaság regénypályázatára.

Két évvel később pedig a *Zsellérek* című regényéért megkapta az Egyetemi Nyomda nagydíját. Közben a Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Idők* közölte elbeszéléseit, illetve

Kittenberger Kálmán vadászlapja, a *Nimród* hozta le vadásztörténeteit. 1942-re már befutott magyar írónak számított. Mint a Kisfaludy Társaság tagja, 1942-ben hagyja el családjával együtt Ajkát, és a fővárosba költöztek. Budapesten a Földművelési Minisztériumban dolgozott 1948-ig. Ekkor a kommunista hatalom emberei eltávolították a minisztériumból, elsősorban a *Zsellérek* című könyve miatt, melyben megírta, hogy Ajkán és környékén milyen kegyetlenségeket követtek el 1919-ben a vöröskatonák. A másik ok vallásos szellemisége és mély istenhite volt. Két évvel korábban pedig az ÁVH-emberei megverték, bal szemére megvakult.

Az 1950-es években egy időre mellőzték, majd az állat és ifjúsági regényei hoztak számára új sikereket. Sokan, tévesen ifjúsági írónak tartják, pedig írt regényeket, színdarabokat, filmforgatókönyveket, tudományos munkákat és tankönyvet is. Ezenkívül 168 verséről is tudunk, melyet az ajkai Irodalmi Társaság meg is jelentetett.

Műveinek ismertetése most nem célozom, azt már sokan megtették az elmúlt évtizedek alatt. Csupán annyit jegyeznék meg, hogy mintegy 47 könyve jelent meg, eddig 11 nyelven. 2013-ban eladták itthon a tízmilliomodik kötetét, külföldön ez a szám másfélmillióra tehető. A 20. században nincs még egy magyar írónk, akinek ennyi könyve jelent volna meg, mint neki. Irodalomtörténészeink állítják, hogy Jókai után a legnépszerűbb magyar író. Csakhogy Jókai a 19. században élt és alkotott. Abban az időben sokkal többet olvastak az emberek, sokkal több könyvet is adtak ki, és nem volt rádió, televízió és természetesen internet sem. De az is tény, hogy akkoriban a történelmi Magyarországra szabták a könyvek példányszámát.

Takáts Gyula kaposvári költő 1984-ben a volt lakóházukon elhelyezett emléktábla avatásakor a következőket mondta munkásságáról:

„Könyveiből a külföld a magyar tájat és embert, a magyar pedig a hazát ismeri meg. A legnemesebb honismereti mozgalom az övé! Egyéni utakon járó magyar író, aki jelentős műveket hagyott hátra. Könyveiből harmónia és tiszta egyszerű bölcsesség árad sugárzik. Hitének mélysége vitte közel az elemekhez és az emberekhez. Szeretete egyetemes. Ahol magyarok élnek, írásait mint a hazához vezető kalauzt igénylik. Emigrációnk levelezése és hírei is erről vallanak. Ifjúságunk körében a nagy költészet, és a líra befogadására is előkészítő a Fekete István-i mű.”

Az elmúlt ötven év alatt mintegy harminc általános iskola, óvoda és számtalan vadásztársaság vette fel nagy magyar írónk nevét. Több tucatnyi emléktábla, dombormű és szobor hirdeti emlékét falvainkban és városainkban. Tizenhét Fekete István-emlékhelyet tartunk számon kis országunkban. Ennyi emlékszobával, múzeummal egy magyar írónk sem büszkélkedhet. Legutóbb Zircen avattunk egy domborművet emlékére és tiszteletére.

Már 2015-ben ezek a tények feljogosítottak arra, hogy a Somogy és Tolna Megyei Értéktár Bizottságokkal közösen felterjesszük a Magyar Hungarikum Bizottsághoz példás életét és munkásságát. Sajnos döntés még nem született, de idei kettős évforduló és az a tény, hogy 25 éves lesz a dombóvári emlékhely (múzeum) reménnyel kecsegtet bennünket, mint az író nagy tisztelőit. Hiszem és vallom, hogy munkássága Magyar Hungarikum!

Dr. Kanyar Józseftől, a Honismereti Szövetség egykori elnökétől idéznék, aki a göllei szobor felavatásán (1999. augusztus 20.) többek között a következőket mondta:

„A falu tanítója volt az édesapja. A nemzet fia pedig a szépen beszélő magyar író, akinek már kapcsos díszkötésbe kellene kötni írásainak minden sorát, szépségét és szülőföld szeretetét, hogy megőrződjék, mint az imádságos könyvbé préselt szagos menta.”

Sajnos már ötven éve annak is, hogy nem lehet közöttünk. 1970. június 23-án hajnali fél háromkor érte a szívroham. 2004-ig feleségével és Bogáncs kutyával együtt a Farkasréti Temetőben pihent. 2004. augusztus 14-én, a göllei temetőben, mintegy két és félezer ember jelenlétében megtörtént az újra temetésük. A gyászmisét Balás Béla kaposvári megyéspüspök celebrálta. Jókai Anna, az akkori Kegyeleti Bizottság és az Írószövetség nevében a következő szavakkal búcsúzott tőle:

„Nézem a sötétséget, de látom a csillagokat.” – Fekete István írta, ő hagyta ránk ezt a gondolatot. „Erre biztat minket, minden rendű és rangú jóakarátú embert. Nem lehet olyan sötét, hogy ne keressük a felhők mögött a csillagok rezzenéstelen fényességét. Nyugodjanak békében csontjai, de lelke igenis járjon közöttünk, nyugtalanítóan, termékenyítően és vigasztalóan!”

Ebből is látszik, népszerűsége töretlen. Sírjukon mindig van friss virág, koszorú, vagy mécses. Feleségének, Piller Edithnek elmondása szerint „Gölle volt számára a világon az egyetlen hely, ahol igazán otthon érezte magát.” Most végleg ott pihen kistestvérei mellett a göllei egyszerű parasztemberek és volt pajtásai gyűrűjében. Göllében született és oda tért vissza, most ott alussza örök álmát a Szent Vendel kápolna tövében.

FEKETE ISTVÁN (1900–1970)

BÚCSÚ

Elmegy lassan a berek, az erdő,
El a nádas, a tél, a nyár.
A hegy a völgy, a nappal és az éjjel,
A szemem látta egész határ.
Elmegy? Talán mégsem egészen,
Meglátom tán az örök vízen,
Hiszen a Szépség maga az Isten.
S lelkemben ott lesz: hiszem, hiszem!

A. TÚRI ZSUZSA

ÓPIUMOS OKTÓBER

(Hexák, főhajtás Áprily Lajos előtt)

Ópium isteni szárnyán repkedek éjjel az égen,
 Múltbeli fénykarikákat szippant távoli éden.
 Százezer árnyalat illan, táncol a Földanya teste,
 Összemosódó tájon foltokat alkot az este.
 Messze suhant szerelemben fürdik a tétova álom,
 Tó vize tükrén lebben, csobban a tegnapi vágyon.
 Zümmög a fellegek alján, zsongva pörögve kiárad
 Libben a térben a játék, egykori titkai várnak.
 Százezer ünnepi színnel hajlik az őszbe a lélek
 Hűvösen int le a Hold is, csillagokat ma elérek.
 Édes idill utam itt fent, mámoros álom az élet
 Fényteli lelkemen áldás, végtelen óhaja éget.

CZIGÁNY DEZSŐ BÚCSÚJA

Nem rontom tovább a levegőt már itt,
 szinte összenyomnak lidérc-falak.
 Tévútra tekergő, öntépő vágy vitt,
 mert a szabadságból csak gyász maradt.

Megölt családom nekem mindig elhitt
 mindent, mindegy mások mit mondanak.
 Jobb ez így. Derűben elalszunk. Ne szidd
 Fiam apád... Tudd, hogy nem bomlanak

kötélékeink... Legyen inkább ünnep,
 hogy vad félelmeink végre megszűnnek,
 ne akarj gyűlölni minden áron...

Megértettem a hosszú évek során,
 könnyebb átlépni minden furcsa csodán,
 mint megélni... Jöjjön hát az álom...

TARJÁNI IMRE

HELY KELL A RENDNEK

Micsoda őrült elmék
szagatják újra az eget.
Átírnak évezredek
kitépnék gyökereket
de engem hidegen hagy,
mint az a lóden kabátos
köztes-eszme
ami átgyalogolt az ifjúságomon.

Tépjje, csak tépjje!
Rángassa bajszát a rendnek,
keltegesse az alvó oroszlánt
hogy helyére billenjen a világ!

Mert hely kell a rendnek
jó szó a becsületnek
és kenyér a szegénynek.

Hely kell a rendnek!

Elismerés az egyéni tudásnak
ami nem fedi fel magát
csak a magányban.

A csoportos kutatók
egymást is megvezetik
egymástól lopnak
hazugságglyár lett a világ
újat nem találhat senki,
mindig is itt volt minden-

Csomagolhatnak az udvari festők, az énekesek
a „zeneszerszámokat” nyúzókat és a ripacsokat.
Le kell venni az álarcainkat elhagyni a görbebeszédet
és igazat szólni. Nincs egyéb valóság csak a remény
ami szavak által élteti ezt a parányi rögöt
de kevesen hallják, mert ritka a halló és fél, aki hall.

ZATKALIK ANDRÁS*

SZINDBÁD JELET HAGYOTT...

Lírai regény, időt (múltat és jelent) firtató esszé, a kettő sajátos vegyülete, avagy reménytelen útkeresés Márai Sándor Szindbád hazamegy c. könyve? Netán egy lélek keresése: a magyar lélek keresése, amely még egy pszichoanalitikus számára is erőt próbáló feladat, még akkor is, ha bőségesen felvértezte magát néprajzi, nyelvészeti és egyéb segédtudományokkal. Ám az író – különösképpen a Krúdy köpönyegében helyet kereső és találó Márai – nem kutatja az ásatások legtöbbször csorba, hiányos cserépdarabkáit, nem bújja a levéltárak polcait, szakkönyveket. Más eszköztárból építkezik, kerül a fölösleges elemeket, nem téved zsákutcába még akkor sem, ha tudja, nincs nála a bölcsek köve. Az író, aki nemcsak a mondatok szabatos egymásutániségára, eszmék és egyediségek papírra vetésére törekszik, hanem egyéni látásmódjának olyatén láttatására, mellyel szellemet, tudatot, lelkiületet vesz célba. Nem támadón, direkt módon, mint a politikusok, hanem árnyaltan, maga elé tessékelve mondandóját. A szépíró lehetőleg kerülje az arcba vágást: az maradjon meg a bulvársajtó eszközének; a szépíró rávezet, láttat, s a függöny mögött marad. Sziluettje látszik, sőt érezhető, amint szíve dobog esendő főszereplőjéért, olyan, mint a színházi sűgő, akinek fejében az egész dráma, ismeri az előzményeket, tudja a végkifejletet, mi több: ki is nyújtaná karját, hogy meg- rántsza a színész kabátujját, s lehetfinom instrukciót adjon... de nem: az író, a szépíró nem foghatja szereplője kezét. Inkább figyel, s ha amaz meg-megbotlik, nem nyúl azonnal a hóna alá, hanem sebtében feljegyzí noteszába, kő, árok vagy gáncs volt-e megbotlásának oka. Mindezek után pedig rendez.

Úgy vélem, Márai is azzá a szépíróvá lett Krúdy szerepében, aki fel merte vállalni Szindbád szerepének folytatását, befejezését. Mondhatnánk, könnyű dolga volt, hiszen

* A Magyar Nemzeti Írószövetség Márai-pályázatának első helyezette lett ezzel a tanulmányával a szerző. Ezúton is gratulálunk!

vitathatatlanul a legjobb prózáíróink egyike. Ahhoz meg semmiféle kétség nem fér, hogy Márai Krúdynak (egykori mesterének) méltó emléket állított. Maga a mester is elismerően biccenthet az éteri magasságokból, pedig tudjuk, Krúdy nem osztogatta sűrűn a dicsérő szavakat. A letűnt múltat, melyet Szindbád oly fájdalmas-keserűen keres a nagyváros zajában, a sajátos, egyedi magyar múltat Márai briliáns módon vetíti olvasója elé 1940, (még) távoli háborúhangú világában. Krúdy hét éve halott már, de az ő Szindbádjában is ott van a békeidők iránti nosztalgia éppúgy, mint az első világháború beszüremlése. Óvatosan kell kezelnünk (elemző szerepben) a Tanácsköztársaság korát, mely átmeneti szimpátiájuk ellenére egyikük Szindbádja emlékezéseinek sem lett színtere (ellentétben a kommunista Illyés Gyulával, aki haláláig nem tagadta meg ifjúkora lelkesedését Kun Béláék iránt). Krúdy és Márai is (legalábbis Szindbádjukat illetően) nem a politika, hanem a hangulat Magyarországot keresik. Egy letűnőben lévő, vagy akár már el is tűnt Magyarországot, a Monarchiát bizonyos szemszögből idealizáló, a Trianon-sújtotta magyar lelket – „Csak Szindbád és a hozzá hasonlók tudták, hogy ez az ország szívében szomorú.” – ébren tartani akaró világ rabja lesz az olvasó az első oldaltól az utolsóig. Márai a *Szindbád hazamegy*ben csínján bánik a politikával, s mindössze egyszer nevezi nevén azt (akkor is finom iróniával): Szindbád, „Mint író és úriember, az ellenzékkel tartott, nem annyira meggyőződésből, mint inkább jóízlésből...”

Varázslatos világba csöppenünk, amely azonban csalóka burok: Szindbádon kívül legfeljebb a „Mesélő” (Artúr), a kocsis, Ede, a pincér és még páran élnek eme szappanbuborékhoz hasonlítható burokban, sejtítve annak veszélyét, hogy kipukkan, s a burkon túli zord világ karmai magukkal ragadják menthetetlenül.

Szabad-e teljességében komolyan vennünk az öregedő hajós meséjét, vagy elég, ha hunyt szemmel követjük egyetlen napját, s nyugtázzuk: bennünk is ott él tudatunk, zaklatott 21. századi lelkünk egy csöndes zugában Szindbád elvágyódása? Avagy fordít-suk meg! Miféle mese ez, s kinek szól az alkotói üzenet? Mert ha az üzenet megfontolt és komoly, akkor nagyon komolyan kell venni! A „Szindbád hazamegy” ugyanis finom rezdülésekkel összeállított könyv, akár egy imakönyv: előbbiben az elillant múlt halovány képeit, utóbbiban Istent és fogódzót keresünk. Lapjairól nemcsak a múlt keresése szüremlik át, hanem egy egyedi magyarságtudat, azé a dzsentrié is, aki Szindbád volt, de azé is, aki sodródott a történelem árjával, s leggyakrabban csak parti nádszálba, kákába tudott belekapaszkodni, amely bizony el-elszakadt. Valahol felsejlik a „búsma-gyar” és a végtelen sztyeppe orosz emberének egy közös vonása – a haza „szent” volta –, melyet Márai is észrevett: „(Mert Szindbád és a régi írók szentnek tartották hazájukat, minden bűnével és förtelmével, szentnek, mint ahogy Dosztojevszkij is annak tartotta Szent Oroszországot.)”

Igenis, komolyan kell Márai Szindbádját vennünk, még akkor is, ha – betéve óbudai lakásának ajtaját – elkölti azt a pénzt, amire oly nagy szükség lett volna. Valljuk be: ezért a linkségéért nincs mit szeretnünk rajta. Csakhogy Szindbád sokkal több önmagánál: alakjában ott van Krúdy, Márai, s a kor minden olyan szereplője, aki fájdalmasan kutat okokat, keres gyógyírt, de esendő, holott szeretettel fordul felénk. Márai lírai megfogalmazása is ezt támasztja alá: „Mindent tudott a magyarokról Szindbád, s egész nap zsörtölt és veszekedett velük, szidta megrettent életfélélmüket, szertelen hajlamaikat, óvatos szemérmüket; mindent szidott rajtuk, mert szerette őket.” Egyfajta bölcs atyai

(nagyapai) érzet lapul itt a sorok közt: a feddve szerető, jövőt múlttal összehasonlítani képes, felelősséget érző fölnőtté. (Ne zavarjon minket ezen elmélkedés során az, hogy 60 pengőt kellett keresnie Zsóka leánya számára, akinek fellépő ruhára volt szüksége, s az egésznapos küzdelem kudarccal végződött. Már csak azért se legyen ez zavaró tényező, mert éppen ennek is megvan a maga jelképi jelentősége: a kor emberének majdnem sziszüphoszi küzdelme mindennapi megélhetéséért.) A világ örök igazságtalansága foldja ezt a felelősségtudat-dilemmát. Sőt: Szindbád megsejt, megérez valamit: „Először életében nem akart föltétlenül és mindenáron elmenni valahonnan és valaki mellől.”

Bizonyítja is ezt a küzdelmet Márai, amikor Szindbád megfogalmazza írói célját: „Jelet kell hagynom [...], hogy volt egy másik Magyarország.” „S élesen látta ezt a másik hazát, melyet szívével és tollával védett, mint egykor ősei karddal és buzogánnyal.” Márai briliáns nyelvi eszközt vet be, amin bizonyára sokan átsiklanak, pedig érdemes pár sort írni róla: nézzük az igéket! A jelet kell hagynom a jelenre, a „most”-ra utal, ám a volt, látta és a védett már múlt idejű ige. Már itt fölviláglik a talajtalanság érzete, az útkeresés fájdalma, pedig Márai életének igazi megpróbáltatásai még odébb vannak jó pár esztendővel. Minden erőltettség nélkül ott van a herderi jóslattól való félelem is, mely félelmet többször fellebbenti anélkül, hogy megnevezné...

Az írói-költői-alkotói sorsszerűség, a nemzeti, a magyar elkötelezettség szentsége lépten-nyomon előjön. Egyszer teljes bizonyossággal („Ifjúkoromban még úgy tisztelték a magyar betűt a szakmában, mint az Oltáriszentséget a hívők. Az írók néha elzüllöttek, de az irodalom szent volt, mint haza és férfierény.”), a cél biztos és kikezdehetetlen hitével, máskor meg épp ellenkezőleg: a kétséggel, vajon jó úton jár-e („...álomból, cigarettából, élményből, sorsból, betegségből és lázas szándékokból, műveltségből és ötletből épített egy á l o m v á r t, az örök és múlhatatlan szent Magyarországot.”). Szindbád egész életét (Krúdynál éppúgy, mint Márainál) árnyékként kísérte végig a bizonytalanság, mely ugyan fakadhatott egyéniségéből, de javarészt az a bélyeg volt az oka, melyet rásütött az évszázad első fele. A jelenséget mégsem mondhatjuk dekadensnek, sokkal inkább „sajátos magyar sorsnak”, Trianon árnyának, „magyar bűnnek”, önmarcangolásnak, a vétkes értelmetlen keresésének. Szindbád mégis hisz a betű jellemformáló erejében, hiszen akkor miért is írna? Márai másutt ezt így fogalmazta meg ars poeticájában (s mennyire összecseng ez Krúdyéval, jóllehet életük delén túl más utak jelöltettek ki számukra): „...Felfedeztem, hogy az írás mágia. [...] Nem hibbantam meg. [...] Keverék szóból, álomból, jelképből, érzésből, keverék, bűvös jegyek egyvelege, melynek visszaható ereje van az életre, éppen úgy, ahogy az életnek szóalkotó, jelkép-elevenítő ereje is van.”

Nemzet- és magyarságtudat, anyanyelvünk szeretete egységbe foglaltatik Márai Szindbádjában: „Írt, mert látta és ismerte a másik, hallgató Magyarországot, ahol barátság és szerelem még a becsület pallosának védelme alatt élte titkos és igaz életét.”

Márai líraisága megdöbbenő erejű: hosszú, bőségesen hömpölygő mondatai olykor lankasztani hagyják a figyelmet, noha a körmondatok olyan kulcsszavak köré csoportosulnak, mint például az előbbi idézetből a „hallgató Magyarország”, a múlhatatlan érték: a „barátság”, „szerelem”, „becsület”. Akár a tömörségre törekvő versek kulcsszavai, ott és akkor hatnak, amikor kell, amikorra költő azt időzítette.

Márai az írók szerepét is a fentiek szerint határozza meg: „Mint az agarak, az írók is csak akkor futnak jól, ha éhesek és boldogtalanok.” Egy mondatban a magyar iroda-

lom Balassitól Zrínyiig! Éhség (szellemi és fizikai) és boldogság (személyes és a nemzetért érzett aggodalom boldogsága, netán boldogtalansága). Megint csak két kulcsszó: a lét alapfeltételei. És vajon megvannak-e ezek Szindbád Magyarországon? Aligha kételkedhetünk. Nem véletlen Szindbád örökös szomorúsága. Nem más ez, mint a megcsonkított nemzeté, mely sajátosan, sokszorosán áttetten, de jól kitapintható a hajós gondolkodásán. Ede, a pincér a „Csikágó” kávéházban így fordul Szindbádhoz: „Hol van a régi ország; Szindbád úr – kérdezte csendesen.” „– A lelkekben – felelte csendesen a hajós...”

Márai Szindbádja kitartóan, szenvedélyesen keres okot, okozatot, előzményt és következményt, s csak akkor jön elő egy-egy velős (máskor körülírott) válasszal, mikor az olvasó épp a „mesét” igyekszik élvezni. Mint amikor a kapatos ember beszél, beszél, de az újabb pohár szájához emelése előtt kimondja a lelkét megülő igazságot. Szindbád ezt vagy a fürdőben, vagy a kávéházban, kiskocsmában, vagy a kocsis háta mögött veti oda, némelykor egészen meglepő helyzetben. Előcítálja az író elődöket, akik valahol érezhették a nemzet sorozatos tragédiáit: „Miért siratták és temették az írók ezt a nemzetet minden időben, s minden vajákos és baljós prófécia felett milyen titkos erővel élt és hallgatott át ezer évet a nemzet, oly komoran, ahogy csak a hortobágyi pásztor és állat tud hallgatni a végzettel szemközt, melyet túl kell élni kérdés és felelet nélkül, mert a nemzetnek dolga van a Tisza és a Duna között?” Márai kérdez és válaszol együgyűn azon mondaton belül: miért temettek az írók? Mert túl kell élni... Itt a magyarázat: túl kell élni kérdés és felelet nélkül. Mert „dolga van” a nemzetnek. És ha van, akkor érvényét veszíti a „végzet”. Talán ebben a néhány sorban domborodik ki legjobban Márai hite, optimizmusa, melyet a jövőbe vetett (2020-ból nézvést ezt felettébb könnyű nyugtázni). Kölcsely, Vörösmarty, Vajda, Ady szavait gyúrja egygyé Márai: nincs befejezve ezer év után sem a magyarság kötelezettsége a világ iránt: „dolga van a Tisza és a Duna között”.

Itt ismét érdemes egy villanásnyi időre elgondolkodnunk: Tisza és Duna... nem Duna és Tisza, mint mindenütt (térképen, újságcikkben, köznapi beszédben). Márai a legmagyarabb folyót veszi előre, s ennek is van jelképisége, hiszen a Dunát (már ami a magyar Dunát illeti) megcsonkították... ott pedig lenne még „dolgunk”... Máskülönben minden erőltettség nélkül a Kelet és Nyugat (Nyugat és Kelet?) jelképiségét is kiérezhetjük, mert Márai a két égtájat filozófiai értelemben is kiemelten kezelte: kereste, kutatta valahol azt a kapcsolódási pontot, mellyel a keresztény-keresztyén kultúra (de inkább szellemi-erkölcsi kör) összeköthető a „keletivel”, annak lélekmélységet boncolgató, egységben gondolkodó filozófiájával. Az író látja, láttatja a fényt és árnyékot, a valóságot és az álságot: „Mert hasztalan ragyogott Budapest [...] Kelet és Nyugat határvonalán, a Duna partjain: a magyar szívében vidéki ember maradt...” Ebben a szemléletben Krúdy éppúgy ott van, mint Márai, vagy ott volt korábban Arany János. A magyar ember lelkületétől idegen a zajos világ, a magyar nem a csillogást, hanem a belső értéket kedveli... Rá is mutat, bár hangjában a kételkedés is megjelenik: „Miből volt több vagy kevesebb a magyar lelkekben, mint idegen nációk embereinek a lelkében, hol hibázták el a képletet, micsoda vegyítési hiba örömmel és akaratnak, pusztulásvágynak és sértődöttségnek, önfeláldozásnak és egy ábrándhoz halálíg hű konokságnak miféle keveréke volt a titok, melytől a magyar ilyen reménytelenül magyar volt, melytől

magyarrá lett mindenki, akinek a szívét átjárta egyszer a Balaton-parti éjszakán a holdfény, a bor, a rózsák illata és a hegedűszó, hogy aztán soha többé ne találja meg egészen lelke nyugalmát?...” Ismét ott vagyunk, ahol az elébb: magyar sajátosságainkat fokozatosan el akarták venni tőlünk, ám mindennek „a bor, a rózsák illata és a hegedűszó” megálljt parancsol, ha lehet még hatni érezelemre, józan nosztalgiára, elvágyódásra. Keserűen veti oda később: „...a bor nemcsak mámort adott a magyarnak, hanem feledkezést is.” Epizód szerepet kap itt a „Mesélő” (a hirtelen álomba zuhanni képes Artúr), aki – mintha csak Ady „örzöje” lenne a „strázsán” – „Artúr [...] egy állandó készenlétben állt, mintha soha nem tudná, mikor nyílik alkalom e világban elmondani valami újat és érdekeset Árgyélus királyfiról és Hófehérkéről.” De még mennyire igényli Márai a 20. századi krónikás felbukkanását! Legyen, aki valós és kitalált meséinket (történelemnek is nevezik) hitelesen tovább tudja adni! Mesélőkből pedig egyre kevesebb van e kusza világban, s az is el-elaluszik...

De Máraiban is felébred a kétség, mikor odaveti Artúrnak a fürdőben: „Szegény világ ez a miénk, én mondom neked, hasztalan áldotta meg a Teremtő arany búzával, ringó rónaságokkal.” Igen, itt van az a már említett „magyar átok”, „turáni átok”, melyet oly sokan megénekeltek már versben, prózában. Nem is ad rá választ Márai, hagyja, hadd lebegjen a kérdés még sokáig az olvasó lelki szemei előtt.

A hittel élő kisémberek is megjelennek Máraiban, hiszen az évszázadok folyamán a hit úgy összeforrott paraszttal, polgárral (később mégis veszélybe került), mint szegényes gúnyjával, keservesen gyűjtött vagyonkájával. Hát hogyne lenne a magyar ember sajátossága ennek szeretete? A borról nem is beszélve, mert a kenyér és a bor a keresztény, keresztény ember alfája és ómegája... Miért is ne gondolhatta volna a hajós is ugyanígy? „Mert Szindbád szentül hitte, hogy a magyar csak akkor érzi otthon magát, ha saját pincéje van [...], s a szobákat minden télen megjelöli a kiskáplán krétával, felírja a szemöldökfára Gáspár, Menyhért, Boldizsár nevének kezdőbetűit.” A mai ember ezt komfortérzetnek nevezi, elődünk meg így békélt meg a világgal: van borom és búzám (kenyerem) és vagyonkám (földem, pincém), hittel élek, s nevelek utódot a hazának.

Márai Szindbádja óvatosan keresi a nemzeti tragédia (tragédiák) okait is: „De megvan írva, hogy veszélybe jut a nemzet, mely nem tiszteli az ősök hagyományait.” (finom szarkazmus az író részéről, amikor ezt akkor mondhatja ki Szindbáddal, amikor kiderül, hogy reggeleente már nem eperpálinkát isznak az emberek, hanem koktélt). A hagyományok felrúgása, a Nyugattól elhajló divatok mind-mind megnyirbálják az ősök tiszteletét. És mindezt akkor, amikor egy tragédiák-marcangolta Magyarország szeretne talpon maradni, és mégis botladozik ártatlanul, vívódik, szenved, kiutat keres. Mögötte már ott kommunista diktatúra réme (1919), s kitapintható egy következő is. Ennek ismeretében nincs is min csodálkozni: az ország ide-oda csapódik, Szindbádot is magával akarja rántani ennek az örvénye, s jószívet csak az irodalomba, s emlékeibe kapaszkodhat, mert a mellette elszaladó történelem föl akarja szippantani. Ennek a hangját éppúgy hallja, mint a letűnt múltét, mely nem más, mint Magyarország hangja. Márai szavaival: „Szindbád hallotta a hangot, s egyszerre hallani vélte az idő és a lelkek süllyesztőjében eltűnt Magyarország minden hangját. A Duna áramlását hallotta, a víz fanyar-üde jó szagát érezte, a pinyék és feketerigók csivogását a dunai szigetek sárga füzei között, a vonatfütty rikkantását, amint elhalad a gőzös éjszaka az Alföld afrikai

síkságában és némaságában, a tátrai fenyők suhogását, ruszin anyák édeskés-szomorú énekét egy kékre festett zsúpfedelű ház félig nyitott ablakai mögött, vidéki söntések pohárcsengését, azt a zajt, mikor a kocsisok az ostorok hegyével hegyeset csettintenek és kocogni engedik a pesti, nyári éjszakában a gumirádlit, eperbóletől könnyedén mámoros, fiatal, szőke nők boldog sikoltását, mely hosszan visszhangzik a nyári illatoktól fülledt Alagútban [...], mintha erre haladt volna át minden, ami az élet illanó értelme volt, a boldogság, az ifjúság és a csodálatos várakozás. Hangokat hallott Szindbád [...], minden hangot hallott, mely a magyar élet kísérezője volt [...], mintha a béke szigete és a boldogság utolsó tartománya lenne Magyarország.”

Csakhogymindez illúzió már! Magyarország régen volt (és lehetett!) „a béke szigete és a boldogság utolsó tartománya”. Mérheteretlenül fáj ez Szindbádnak, s ezért is érzi, kötelessége élete alkonyán papírra vetni az értékeket, s meggyőzni (legalábbis megpróbálni meggyőzni) korát, hogy az értékek örök érvényűek, s megőrzésük, gondozásuk mindenkinek nemzeti feladata, hazafiúi, honleányi kötelezettsége. Érzi, s ki is böki Szindbád: „... a világkép megváltozott, senki nem volt már pontosan a helyén.” Mintha Shakespeare szólna a „kizökkent” időről.

Jól szemlélteti Márai magyarságszemléletét, történelemismeretét, a nép fogságban sem szunnyadó hazaszeretetét, elvágyódását és büszkeségét, mikor ezt írja a belső hang hatására hősről: „Mit látott ilyen pillanatban Szindbád? A valóságot látta, a másik Magyarországot, mely a térkép mögött élt s a látomást, mely a valóságból sugárzott.”

Szindbád ezen látomásai cseppet sem látomások. Ellenkezőleg: lenyomatok. Ötvenöt évének lenyomatai, melyek felbugyogtak tudata és lelke mélyéről, egy magyar lélek magyar sejtjeiből. Hogyne látta volna a hajós, mikor élete egyébből sem állt, mint utazásból, s a begyűjtött, beszívott „magyar táj, magyar ecsettel” tapasztalataiból! Az elvágyódás, a félelem az ismeretlentől, az idegentől, a szeretet és a bánat mind-mind úgy nyitotta fel a szemét, mint senki másnak. Ezért is láthatott Magyarországról a romantikus Szindbád valóst, idealizáltat egyaránt: „Így élt a magyar, csendesen, mert meg kellett mentenie valamit az örökké ólálkodó, otthonára, javaira, nyelvére törő idegenek elől; nagyon csendesen élt [...], mindenki félt a változástól, mintha legbölcsebb lenne rögzíteni és üvegbura alá helyezni az életet [...]. Szindbád tudta, látta, hallgatta mindezt, s azért írt, hogy elmondja e bánatot, e fojtott várakozást, e nemes sértődöttséget, jelt adjon az óvatos és szívós ellenállásról, mellyel a magyar meg akarta védeni ez idegen és sajátságai ellen törő, hadakozó, irigy világban azt, ami örökségbe reámaradt, s az övé.”

Az író szelíden kezeli, s talán egy kicsit idillikussá formálja (idealizálja?) a magyar-magyar viszonyt („Írt, mert sajnálta a magyart, ezt a különös, hallgatag népet, melynek végzete talán az volt, hogy idegzete, jelleme, ízlése finomabb volt, mint a környező népek jelleme és idegzete. A magyar tudott szigorú, szertelen és duhaj lenni, de kegyetlen nem volt soha. A magyar tudott álmodni; már nagyon kevesen tudnak csak álmodni a világban. A magyar meghalt a nyugdíjáért, annyira szerette, de becstelenséget még a nyugdíjért sem tudott elkövetni. A magyar magányos volt; s Szindbád szerette, mert minden magyart rokonának érzett.”), de nem öncélúan: igenis, föl kell ébreszteni azt a népet, melynek „dolga van”. Ezekben a sorokban a többi szomszédos nép fölé emeli a magyart („jelleme, ízlése finomabb volt, mint a környező népek jelleme és

idegzete”), de finoman, a másik bántását elkerülve, mégis figyelmeztetve. Ez a finomság szinte a teljes művön átível: Márai nem kívánt eltérni Krúdy szellemiségétől.

A könyv végén fölsejlik a korábban már jelzett „turáni átok” egy másfajta értelmezése is: vajon ez az „átok” nem örökség? Szigorú, csaknem kőbe véssett örökség, a nemzet fennmaradásának kódolt üzenete? Nyelvünk, kultúránk, identitásunk ezeréves parancsa? „...a démonnal viaskodott Szindbád, mely elkísérte a magyart Ázsiából [...], a démonnal, melynek nincs neve, melynek szavát nem érti senki, csak a magyar. Ezért írt Szindbád. De erről a titokról csak kevesen tudtak az országban.” Ha pedig ezért írt Szindbád, nem volt hiábavaló egyetlen utazása sem, nem volt hiábavaló magányossága, bánata, küzdelme, s hazaérkezése utáni halálba áttűnő mosolya igazolja: nem volt semmi hiábavaló életében...

Miért is ne fogadhatnánk el, hogy Márai is Szindbád volt, akár Krúdy? Egyedi eszköztárával terelgette olvasóját a felismerés felé: magyar vagy, őrizd meg hagyományaidat, gondolkodj, s ha tudsz, te is írd, találd meg hozzá a Szindbád által is hallott hangot, s ha kell, atyai szigorral védj az értékeidet, s ne feledd a feladatod: átadni utódodnak mindent, ami érték, levetni mindent, ami talmi... Márai szavaival: „Legfőképpen azért írt, mert szerette hazáját, zsémbelt a nemzettel, s szerette volna életre rázni a nemzet erőit.”

OROSZ MARGIT

VESZTEGZÁR

Amikor a hír egy dobozból érkezik
a telefondrót hajlik igazság megtörik
facebook-kommentje vakvágányra vezet
SMS-ben jön a baráti üzenet:
„Maradj otthon!” – míg otthonod a ketreced
így az ünnepeket élve élheted meg
barátok nélkül kiknek úgylis csak fele
barát felebarát dühöng és frusztrált az
igazság online térben szélesebesen száll
kemény tested most szétmállik mint kő
kétségbeesés lényed mélyén kuporog, nő
sejtjeidben már molekula kín ura
mely egy elfajzott világ előfutára

BAKA GYÖRGYI

UTAM SZÜLŐFÖLDEMRE

Ó, szívemben nyíló, tágas
tündöklésű puszták!
Szétszagatott, tenyérnyivé
lett hazám hullámzó rétjei,
búzamezői, ringassatok,
eszméltesen szüntelen
harangkondulás...

Negyven napos fényesőre
lenne szükség, csöndbe takart
időre, illatsobogásra, hogy
lelkünk csonkolt szárnyai
megrázkódjanak, lerázzák
a rájuk tapadt sötétet,
s röppenjenek végre
szabadon föl a fénybe!

Csonttá aszalódott gallyak,
reszkető faágak mögül
földmélyi rettegés tör át,
verebek ugrálnak a porban -
ideje lenne létderűbe
ölelnem a születni készülő
magzatot, aki voltam...

Anyám, lélegzetvisszafojtva
várom érkezésed a végtelenbe
vesző dűlőutakról, az öröm
előérzetében bimbóznak
a jövő rejtett szavai, dalod
köldökszínór nekem a léthez.

A mérhetetlen rónaság fölött
izzik a Nap: vértüzes égi szekér.
Ragadj el, vigyél magaddal,
út minden sugarad, hazavisz,
haza: a kiolthatatlan
szabadság-reménybe.

NE MENEKÜLJÜNK A MEGÉRTÉS ÉS A SZEMBENÉZÉS VILÁGOSSÁGA ELŐL

Udvarhelyi András interjúja a Búvópatak folyóiratról
Csernák Árpád főszerkesztővel és Farkas Judit főmunkatárssal

„Olyan világban élünk, ahol túl könnyen és túl gyorsan ragasztunk címkéket emberekre és jelenségekre, mielőtt értenénk őket. Elgépiesedett, manipulált világunk szinte menekül a megértés, a szembenézés világossága elől. Így és ezért is történik, történhet meg, hogy a gyermekek, az idióták, a különcök, túlérzékeny művészek, kallódó értelmiségi figurák, kitaszítottak, betegek – köztük nem nehéz felismerni Csernák novelláinak jellegzetes hőstípusát – gyakran többet tudnak a létezésről, mint a kategória és címkegyártás megszállottjai, hatalmi helyzetben lévő akarnokok, akiknek meglepően kevés fogalmuk van arról, hogy valójában mi történik a társadalom fogaskerekei közt eltárgyiasított emberrel.”

Csernák Árpád *Fagyoszentek* novella-, vers- és prózaversgyűjteményének fülszövegében olvasható Baán Tibor, a pályatárs 1997-ben a *Pannon Tükör* című folyóiratban írott méltatásának egy figyelemreméltó és figyelemfelkeltő részlete. Amikor ezeket a megszívlelendő gondolatokat elolvastam, 27 évvel később – jobb később, mint soha – tudtam, hogy akit így ajánlanak, Csernák Árpádot, meg kell ismernem, beszélgetnem kell vele. És ugyanebben a kötetben elolvastam a Szabadságról szóló meghökkentő és igaz Csernák-sorokat. „Komikus kis törvények uralkodnak felettünk. Félelmeink nevetségesek lesznek unokáink számára, mint ahogy nevetséges számunkra nagyapáink hálósapkája, bajuszkötője. Millió fondorlattal kiharcolt kényelmünket elnevezzük szabadságnak, de unokáinknak már nem kell ez a szabadság. Űrcsavargók, atommeghajtású Diogenészek, magányosan kószálnak majd a csillagok között.”

Ezek az önkritikus gondolatok még inkább megerősítették kíváncsiságomat. Amikor pedig elolvastam dr. Farkas Judit *Helytállók* című interjúkötetét, amely a Hungarovox Kiadásában jelent meg, és amit a kiadó vezetője, Kaiser László költő, író látott el előszóval, és személyesen ajánlotta a könyv bemutatóján, akkor azt kérdeztem, ki ez a jól kérdező és lényegre törő kolléga? És kiadtam magamnak utasításba, hogy őt is meg kell ismernem. De mert kötetéből megtudtam, hogy Csernák Árpád irodalmi folyóiratának, a *Búvópatak*nak főmunkatársa, elhatároztam, hogyha lehet, két irodalmárt egycsapásra népszerűsítsek, együtt készítek velük egy hatszemes interjút. Különösen azért, mert

jobban szeretem látni is, akiknek a lapjába írok, nem kedvelem a csak virtuális távkommunikációs kapcsolatokat, ami elidegeníti a szerkesztőt és a szerzőt egymástól. Láthatunk példát a virtuális kapcsolatok káros hatásairól a koronavírus-karantén idején. A vírus időleges visszavonulásakor telefonáltam Csernák Árpádnak és dr. Farkas Juditnak, hogy szívesen készítenék velük egy hármass interjút, ők pedig vállalkoztak a nem könnyű feladatra.

Egy dög-meleg napon látogattam meg őket Kaposvárott Farkas Judit lakásában, ahol egy csöppnyi, ízlésesen berendezett szobában fogadtak, igazi vendégszeretettel: jó erős pálinkával, Csernák szobrász feleségének, Gera Katalinnak sütemény-költevényével és ami a legfontosabb, jó szóval. Judit, aki születése óta gyógyíthatatlan gerincvelői izomsorvadással küzd, mint egy Buddha ült az ágyán, hátát a falnak vetette, és hősiesen bírta ezt a pozitúrát, csak a beszélgetés vége felé kellett lefeküdnie, mert a fájdalom és az izomgyengeség, ha időlegesen is, fekvésre parancsolta. Judit önmagában is megérne egy misét, javasolta a beszélgetésünk során Csernák Árpád és hozzátette, sokan nem tudják, hogy miért tolókcocsival érkezik a *Búvópatak* estekre. Nem vagyok hívő, de ha Judit gyógyulása lenne áttérésem jutalma, megtenném, és ha lenne vagyonom, gondolkodás nélkül odaadnám, mert ő valóban helytálló, ahogy interjúkötetének hőseit aposztrofálta. Félve írom le az immár hangzatos hős és a helytálló szavakat, mert a sok használatban a szellemi vagonlakók elkoptatták, lejárták. Hiszen kézenfekvő, hogy hős az, aki az élet elviselhetetlen könnyedségének, vanitatum vanitatumának, azaz hiábavalóságok hiábavalósága ellenére értelmet ad az emberi létnek. Akinek minden napja, – az egészségesek számára magától értetődő dolgok megtétele – nagy erőfeszítést, akaratot kíván. A másik hős, de nevezhetjük szélmalom-harcosnak – remélem, nem sértődik meg – Csernák Árpád, aki tizennyolc éve készíti kisebbik fiával, Bálinttal, és egyre növekvő szerzőgárdájával, az országosan ismert és elismert, jól szerkesztett, szélsőségektől mentes, ízlésesen tördelt irodalmi folyóiratot, egy ma már a könyvet és olvasást alig becsülő világban.

„Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájja:
nincs külön nála.”

(Lao-ce: *Az út és erény könyve*)

– *Kedves Árpád! Miért olvasható a folyóirat címlapján ez az idézet? Miért választottad a Búvópatak nevet a folyóiratnak?*

– Mert a jó irodalom, olyan, mint a *búvópatak*, szelíd, szép, de ha szükség van rá átfarmálja a legerősebb sziklát is... Meg, hát maga a szó is nagyon szép...

– *A víz erejéről írt elgondolkodtató filozofikus verset a 19. közepén és 20. század elején élt népszerű, de ma már elfeledett poéta, Vargha Gyula Az új-Nibelungok című versében:*

„Még áll a szírt. De meddig áll?
Már repedezni kezd az alja.
Csak vájja, vési vad ár,
A végtelen víz egyre vjíja, marja.”

– Akkor, 2002-ben nem gondoltuk, csak reménykedtünk, hogy a Búvópatak a felszínre tör. Ahogy a parányi patakocská is időnként. Az indulás rendkívül nehéz volt.

– *Milyen elfogadottsága van – ronda-új divatos szóval recepciója – van a Búvópatak-nak országosan és helyi szinten? Meg kell mondanom, habár nem számít, hogy én mit mondok, mert én csak egyike vagyok a folyóirat olvasóinak, de hozzám véletlenül jutott Csepelre a Búvópatak. Százdí Antal, a Tehetség című lap szerkesztője nyomta kezembe. Elolvastam, tetszett. De eltelt jónéhány év, amikor búvópataként ismét előbukkant. Kaiser László megajándékozott Farkas Judit interjúkötetével, és ott olvastam a Búvópatakról. Ilyen véletlenszerű az olvasók találkozása a lappal? És azóta folyamatosan olvasom, mert jól szerkesztett, és fontos témákról ad hírt.*

– Ez a lényeg, szerkesztett – válaszol Csernák Árpád.

– *A Búvópatak valóban a nevéhez méltóan búvópatak-szerűen bukkan a felszínre – magyarázza Judit. – Sajnos, reklámra soha nem költöttünk, ennek ellenére eljut az igényes olvasókhoz. Jelen vagyunk a közösségi oldalon, van weboldalunk, ahol tájékozódhatnak az olvasóink és az érdeklődők a lapról, szerzőinkről, az alapítványról, az éves Búvópatak-estekről, olvasható a legújabb szám részletes tartalomjegyzéke, és fél éves csúszással az összes megjelent számunk elérhető online. Egyéb hírverésre sem kapacitásunk, sem pénzünk nincs.*

– Szomorú, hogy ezt a legtöbb magyar irodalmi folyóirat szerkesztője elmondhatja.

– *Ennek ellenére ismerik a Búvópatakot szinte az egész országban, sőt külföldön is. Árpád nagyon nagy figyelmet fordít arra, hogy az elszakított országrészekben élő vagy onnan az anyaországba települt szerzők is helyet kapjanak a lapban.*

– Erdélybe, Kárpátaljára, Délvidékre, Felvidékre rendszeresen küldünk a remittendából, hogy az ott élő nemzettestvéreink is megismerhessék, abból erőt meríthessenek. Elfogadottság? Ennek legfontosabb mutatója – ahogy az imént már említettem –, hogy vannak emberek, akik a mai értékelhető világban előfizetnek egy nyomtatott folyóira-
ra, vagy megvásárolják az újságárusnál. Olvasóink hűsége és felénk irányuló szeretete adja nekünk a legnagyobb erőt a lap életben tartásához. Az elfogadottságunkat az is jelzi, hogy egyre többen tisztelik meg a lapunkat írásukkal. Eszembe jut, amit az egyik nálunk publikáló író mondott, miszerint egy szerző a művei minőségével rója le háláját a szerkesztőnek. Pósa Zoltán az egyik *Búvópatak*-esten úgy méltatta a lapot, hogy nőttön nő tiszta fénye... Bertha Zoltán irodalomtörténész szerint a *Búvópatak*: „Elixír, a magyar megmaradás elősegítője ez a folyóirat – a benne igaz és valóságos önismeretünk sorstük-
reként is szolgáló, katartikus igazságokat sugárzó, belénk ivódó, árnyalatos kanyargásaiban is egyenes irányú folyammá táguló folyó írás –, a magyarság különféle veszedelmek-től való megmentését és folytonos szellemi-erkölcsi emelkedését szavatoló jelenség”. Kell-e ennél nagyobb elismerés? Konkrét elismerése a lapnak, hogy Árpádot 2009-ben a Magyar Újságírók Közössége Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjjal tüntette ki, 2011-ben pedig a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztet vehetett át. Az állam részéről törté-
nő elfogadottságunkat az is jelzi, hogy pályázataink bekerültek a támogatott pályázatok közé, és nem csak elutasító válaszokat olvasunk, mint régebben, így szerzőinknek sze-
rény honoráriumot is tudunk fizetni, bár sokan vannak, akik erről lemondanak a *Búvó-
patak* tovább élése érdekében.

– Nagyon jellemző az is, hogy a szerzőink veszik a fáradságot és oldalas-féloldalal levelekkel válaszolnak – mondja Csernák. – Ez azt jelzi, hogy jó kapcsolat alakult ki közöttünk. Megkockáztatom, szeretet, szakmai és baráti megbecsülés. Családias, bensőséges légkör alakult ki. Egy-egy előfizetőnk az ismerőseinek is eljuttatja a lapot. Sok embernek nincsen pénze, hogy előfizessen. Gyakran halljuk, hogy a megjelenés másnapján szól a szomszéd néni, add már ide, hadd olvassam el a *Búvópatakot*. A ház csaknem minden lakója elolvassa. Egy előfizető jelenthet további 3-4 olvasót. Jelenleg 350 példányban jelenünk meg. A mai viszonyokat nézve, nagyon sok jelentős lapnál is kevesebb az előfizető Nyilván szeretnénk több előfizetőt. De nem lehetünk telhetetlenek. Fontosnak tartom. Hogy szerzők és olvasók visszajelezznek.

– *Azért, mert te írsz nekik. És nem is tiszteletköröket. Ha röviden is, értékeled az írásukat.*

– Én fontosnak tartom a kapcsolattartást – hangsúlyozza Csernák Árpád. – Annak ellenére, hogy egyedül vagyok, igyekszem mindenkinek írni, minden egyes alkotásra reagálni, válaszolni. Sőt, ha szükséges, hosszabb levelet is. Ahogyan ők is tartják velünk a kapcsolatot. Éppen most kaptunk egy nagyon jó tapolcai költőtől, Németh István Pétertől egy kedves kézzel írott levelezőlapot, Budai György részkarcával. Ez irodalomtörténeti érték! Judit interjút készített vele a *Helytállók* című kötetében. Jellemző a magyar irodalmi életre, hogy több mint 30 verses kiadványa jelent meg, és egy ilyen több mint tehetséges költő semmilyen díjat nem kapott. Péter elküldte a szerződése mellé ezt a kedves üzenetet. Ez nekünk sokat jelent, nem egyszerű udvariassági gesztus, mert tudjuk, csak azokkal levelez, akit becsül. Szerzőink hivatásnak tartják az írást.

– *Luther mondta, ki-ki hite szerint üdvözülni. Együtt dolgoztam egy 90 éves statisztikus-sal, aki négy év alatt négy könyvet adott ki. És amikor azt mondta neki a felesége, hogy Jenő, ne írj többet, és ő hallgatott rá, egy idő után azt mondta nekem, András, nincs miért felkelnem, és hamarosan meg is halt. A hit, különösen egy hivatásban való hit, életben tart.*

– Nemrégiben előkerültek régés-régi szerszámok, és ennek kapcsán szó esett Judit édesapjáról, hogy amikor eladta a kis telkét, ahol otthon érezte magát a kerti munkában, amikor abbahagyta, rá egy félévre meghalt. Úgy érezte, nincs már dolga a világon.

– *Márai gyakran mondogatta, hogy dolgom van a világon. Meggyőződése, hogy hosszú életét a folyamatos, értelmes munkának is köszönhette.*

– Nagyon jó észrevételei vannak Juditnak – tér vissza a laphoz a főszerkesztő – és kontrollt jelent, biztonságérzetet ad, hogy ilyen jó ízlésű, és velem hasonló világszemléletű, elfogulatlan főmunkatársam van. És az is megnyugtató, hogy szinte egyszerre írjuk egymásnak, hogy ott azt a részt jó lenne X.Y. írásából kihagyni vagy egyáltalán az egész írást. Fiam, Bálint, a tördelőszerkesztő is észreveszi, és tőle függetlenül Judit is ezt írja pár nappal később. Nagyon jó érzés, hogy három ennyire együtt gondolkodó, hasonló világlátású ember határozza meg ennek a lapnak a karakterét. De rögtön hozzáteszem, nem szabad elfeledkezni a szerzőkről, mert nélkülük semmit sem érnének.

– Hadd tegyem ehhez hozzá – kapcsolódik a beszélgetésbe Judit –, hogy Árpád tizenhárom éves kora óta ír, számomra mesterkurzus mellette részt venni tizennyolc éve ebben a csodálatos munkában. Rengeteget tanultam tőle: főleg kortárs irodalmat, életfilozófiát.

– *Mennyire érzékenyek a szerzők az esetleges szövegváltoztatásra, írásuk kihagyására? Én magam is voltam szerkesztő, és ismerni vélem kollégáimat, ezért tapintatosan szoktam*

megírni észrevételeimet. Hiszen azonos a célunk, a felesleges konfrontáció megronthatja kapcsolatunkat, és a szerző, végsősoron, a szerkesztőn keresztül jut el az olvasókhöz. A szerkesztő pedig, ahogy mondtad, nem tud lapot csinálni szerzők nélkül.

– Nagyon különbözőek a reagálások. Vannak nagyon komoly, sok kötetes, értékes írók, akik megköszönik, ha én egy kicsit bővebben kifejtem az észrevételeimet, amelyek nem feltétlenül pozitívok. Volt olyan velem egykorú író, sok-sok könyv szerzője, aki megköszönte, és szerintem ez így normális. Eszembe jut Gábor Miklós, a kitűnő színész, amikor Kecskeméten együtt játszottunk, beszélgettünk arról, hogy miért kezdett meghasonlani a pályával, elmondta, hogy akkora művésznek tartották őt, hogy senki nem merete neki megmondani a véleményét. Te, itt egy kicsit énekelsz, szavalsz. Nem merték megkritizálni, ő meg érezte, hogy valami nem stimmel. És akkor Ruszt József rendező megmondta, kerek-perec, hogy Miklós! Ez így sz...! És ez volt az, ami megrendítette és rájött, ott kell hagynia a Madách Színházat. Rusztot becsülte, mert tudta, hogy tehetséges, jó rendező, aki meg is mondja a véleményét, érezte: ha vele dolgozik, lehet hitelesebb, lehet őszintébb. És vannak olyanok, és érdekes módon nem a legjobbak, félve mondom ki, inkább a kezdők, a fiatalabbak, akik kikérik maguknak segítő szándékú véleményemet. Az író, ha egyetlenemet végzett is, munkássága egy korszakában, amikor tanulja a mesterséget, amatőr, kezdő. Pontosan tudjuk, hogy mi a jellemzője a dilettánsnak: a hiteltelenség, a rossz fogalmazás, rossz mondatszerkezetek, tehát sok olyan tünet van, ami egyértelműen megmutatja, hogy komoly beavatkozásra van szükség. Lehet, hogy a téma jó, a mondandó jó, de a forma rossz, akkor nincs mit kezdeni a művel. És ha ráadásul a téma is, a megformálás is csapnivaló, akkor baj van. Akkor kerek-perec a legudvariasabban visszautasítom. Komoly gondot okoz ez nekem. Rosszul esik visszautasítani. Ha rossz írás érkezik, szomorú leszek.

– *Reagálsz minden írásra, amit küldenek és esetleg visszaadsz? Mert mostanában divat nem reagálni az elküldött írásra.*

– Előbb-utóbb reagálok, csak töprengek, hogyan mondjam el kifogásaimat. Nem akarok senki megbántani. Ami jó, ami evidens, arra rögtön válaszolok.

– *Nem akarlak manipulálni, de amikor az első írásomat elküldtem, és kaptam egy elismerő választ, nagyon jól esett a hiúságomnak. Azonnal küldtem még egy írást.*

– Fontos visszajelezni a szerzőnek. Hiszen a szerkesztés műhelymunka is. Fontos bízni a szerzőt. Akinek lassabban, nehezebben válaszolok, ott van a baj, mert töröm a fejem, hogy lehet átírni valamilyen módon, vagy hogyan írjam meg fenntartásaimat.

– Baranyi Ferenc, a *Magyar Ifjúság* versrovatának szerkesztője volt és ő mesélte, hogy jöttek a költők, és ő mindegyiknek elmondta, mi a jó a versében, és mi az, ami nem tetszik. De tudod, Andrjusa, a szerzők mindig azt jegyezték meg, ami dicséret.

– A szerzők elfogadják a dicséretet, de nem mindegyik az indokolt húzást vagy javítást. És előfordult, hogy megsértődött némelyik. És nem küldött több írást, sőt olyan is volt, aki egy életen át, ahol ért a nyilvánosság előtt denunciót, pedig előtte közöltem írását. De, amikor megbíráltam, kifejezett gyűlöletet váltott ki a véleményem. Ilyen karakter is van. De hál istennek többen vannak, akik megköszönik kritikámat, és örülnek, ha szóvá teszem. Én mindig le is írom, mi az, ami nem stimmel és azt is, ami tetszik.

– *Az előző életedben egy olyan világban éltél, amely meglehetősen szókimondó. Anyám irodalomtörténész volt, és a Rádió Irodalmi Osztályának munkatársa hosszú évtizedekig.*

Néha megvártam őt a híres Pagodában, így nevezték a büfét, ahol az ismert színészek, hihetetlenül durván káromkodva, trágárul vitatkoztak. Egy világ omlott össze bennem, hogy az általam csodált színészek, hogyan beszélnek. Úgy gondolom a szerkesztői munka sokkal több diplomáciát követel.

– Ne mélyedjünk el ebben, mert sajnos a színházaknál is sok diplomáciára lett volna szükségem, csak akkor még nem rendelkezem ezzel a képességgel, és rengeteget ártottam magamnak, hogy fejjel a falnak mentem. Mert ott sokkal nyíltabban, sokkal keményebben mondtam el a véleményemet. Az irodalom területén tapintatosabb vagyok, és ahogy telnek az évek, az ember szelídül... és ebben a korban, mire törekszik? A lelki üdvösségére, mert már az az időszak közelít, de addig is valamiféle bölcsességre szeretnék szert tenni. Ezért olvasok rendszeresen filozófiai műveket, és megmondom őszintén, a sok kézirat olvasása nem múlt el nyomtalanul, sokat tanultam a szerzőktől. A bölcs nem kritizál durván. Nem üvöltözöm, megpróbálom szelíden, szeretettel elmondani véleményemet, ugyanakkor hű maradni igényességemhez. Mindenképpen megpróbálom megérteni szerzőimet, aztán ha ez nem sikerül, felhagyok a próbálkozással. De ez így történik az élet más területein is. Ha nincs szóértés, abból nem lesz jó munkakapcsolat, nem lesz barátság.

– Örülök, hogy gyakran olvasol filozófiai munkákat, mert ez azt jelenti, ahogy Kant tartja, egy kultúrkörbe tartozunk, még akkor is, ha véleményünk több dologban eltér. Ne vedd dicsekvésnek, én már több mint 40 éve minden reggel filozófiai könyveket olvasok. Csak a közérthetően írókat kedvelem: Szókratész-Platont, Lukiánoszt, Senecát, Marcus Aureliust, Montaigne-t. Ezt Thorton Wildertől tanultam, aki a Szent Lajos király hídja című csodálatos filozofikus regényt írta. Ő minden reggel munka előtt, filozófiát olvasott és a másik kedvenc írómnak, Márainak is napi eledele a filozófia volt. És mindig felmegy a vérnyomásom, ha edzők, hülye politikusok és újságírók és már a takarítónők is azt mondják: „az én filozófiám”. Ebben az esetben, talán nem buta kérdés, mi a filozófiai szemlélete a lap főszerkesztőjének? Megvallom, ha te ezt kérdeznéd tőlem, nagyon nehéz helyzetbe hoznád.

– Bizony, nehéz helyzetbe hoztál. Ez fogas kérdés. Mondhatnám, legbelső ajtókat igyekszel nyitogatni, mert ilyenkor szeretnek az emberek kategóriákat hallani, hogy én egzisztencialista vagyok, én zen-buddhista vagyok, én taoista vagyok, én valamilyen „ista” vagyok, valamelyik izmus híve vagyok. Én ilyen válasszal nem szolgálhatok. A sok-sok év során, annak idején a Színművészeti Főiskolán – nagyon büszke vagyok rá –, Meruk Vilmosnál négyest kaptam filozófiából. Tudnék mondani nagyon nagy művészeket, akiket megbuktatott. Engem érdekelt a marxista filozófia is, elolvastam több száz oldalt, megtanultam. Igen ám, de mindig úgy mondtam el Meruk kérdéseire a választ, hogy erre a kérdésre, azt mondják a marxisták. Meruk minden kérdésére feleltem, de nehezményezte, hogy nem tettem magamévá az egyetlen igazságot tartalmazó tant. Nem azt mondtam, hogy ez így van. És a végén Meruk Vilmos ezért adott négyest, mert észrevette, hogy kételkedem a marxizmus tanításában. Azért nem tettem magamévá, mert azt is elmondtam, hogy mit mondtak a marxista tanokról a filozófusok Nietzsche, Heidegger, Jaspers.

– Nagyon érdekes, amit mondasz, mert erről eszembe jut Popper Péter pszichológus, aki az irodalomban és a filozófiában is jártas volt, és rendszeresen hallgattam előadásait. Képzeld, kiül a színpadra egy kis kövér emberke, olyan, mint Óz, a csodák csodájának titokzatos bölcse, amikor leleplezik, és miközben beszél, megfeledkezem kinézetéről. És azt

mondja: én nem tudok a kedves hallgatóságnak arra a kérdésére válaszolni, hogyan lehetünk boldogok, de azt elmesélem, hogy mit mondtak erről a bölcsek. És tulajdonképpen elmondja a véleményét másokra hivatkozva.

– Aki sokat olvas, sokat foglalkozik egy témával, az elmélyültebben gondolkodik. Erre vonatkozóan Camus-re hivatkozhatom, aki azt vallotta, hogy a filozófia nem egy dogma-rendszer bemagolását jelenti, hanem az örökös, eleven gondolkodást.

– *Kant a gondolkodás folyamatának sorrendjét úgy fogalmazta meg, hogy kételkedni, kérdezni, elrendezni, cselekedni.*

– Az örökös gondolkodásba, kételkedésbe, újra gondolásba nagyon befér Jézustól kezdve, Buddhán, a Zen-buddhizmuson keresztül egészen Nietzscheig, Heideggerig minden értékes gondolkodó, akiktől tanulhattam, és ezek az olvasmányok alakították gondolkodásomat. Mindegyik filozófustól azt veszem át, azt építem be gondolatrendszerembe, amelyek úgy érzem megfelelnek világszemléletemnek, és ebből kialakul egyéni gondolkodásmódom. Nem vagyok filozófus, nem mondhatom, hogy van saját filozófiám, de végül is mindenkitől tanultam, és a sok filozófus és szépirodalom olvasása, hosszú távon, nem marad hatástalan. Akitől nem lehet tanulni és nem köt le, azt félretolom. Gondolkodásomra nagyon hatott Camus abszurd szemlélete, és legfőképpen a vallásfilozófiából Jézus Krisztus mindenekelőtt, de fontos nekem a Tao-te-king, Lao ce, Kung mester és az egzisztencialista filozófusok Jaspers, Heidegger, Kierkegaard. Kierkegaard és Nietzsche döbbenetesen újszerű tanait olvasva azt a tanulást vontam le, hogy annyira nem szabad elmélyülni és egy-egy filozófus hatása alá kerülni, hogy abba belehaljunk, beleőrülünk és másokat sem szabad kényszeríteni, hogy miben higgyenek. Kierkegaard idegösszeomlást kapott, és néhány hétre rá meghalt, Nietzsche pedig megőrült. Nem szabad elhinnünk, hogy rátalálhatunk a tökéletes válaszra; azt is mondhatnám: rendkívül felszabadító érzés, amikor rádöbbenünk ostobaságunkra...

– *Faludy és Popper is azt vallja, hogy nem szabad mereven ragaszkodni egyetlen gondolatrendszerhez sem. Hegedüs Géza pedig azt mondta, amikor a Rajk perről beszélgettünk, hogy nem szabad beleábrándulni semmiféle ideológiába, mert azután jön a kiábrándulás. Kételkedni kell, de nem mindenben. Legyenek szilárd pontok a gondolkodásunkban, például a keresztény tanítás lényege, a felebaráti szeretet és az, hogy ne tedd azt, amit önmagadnak nem kívánsz. Jeles gondolkodók ezt úgy értelmezik, hogy a szabadságunk addig ér, amíg nem sérti más emberek szabadságát. Nos, végül hadd kérdezzem, eltelte a megjelenéstől 18 év. Nem jut eszedbe néha, hogy már megint új számot kell szerkeszteni, ezek a szerzők már megint írásokat küldtek, már megint el kell olvasnod? Nem unod?*

– Nem, nem unom, sőt. Nem azt mondom, hogy nincsenek gyengébb pillanataim, ami inkább a korommal függ össze, amikor küzdenem kell egészségi gondokkal, nem beszélve Juditról, aki egész életén át hősieles küzdelmet vív. És ha ő le tudja győzni önmagát, akkor én, aki sokkal jobb egészségi állapotban vagyok, nem tehetem meg, hogy feladjam, ami éppen az ő példája miatt eszembe sem jut. Jó hatással vagyunk egymásra. Ő külön nagy-intervjú érdemelne, kirtartása, hite, akaratereje példa lehet mindenkinek. Ő valóban helytálló, ahogy Kaiser László nevezte. A *Búvópatak* elképzelhetetlen nélküle...

HANÁCSEK ERZSÉBET

VIRRASZTÁS

Éjszaka
fekete lángja éget.
Fájó izzásban szívem
lüktető hangja ébreszt.

Sajog a szótlanság,
hogy lesz-e még új Nap!
Virágok hamvai
csillagokig hullnak.

Éhes fényeket lenget,
megpuhítja csontjaimat
a szél.
Hegyek gerince
néz rám,
és a Hold hozzám beszél.

Fáradt tekintetemben
olvad az álom.
Nytott szemmel alszom
emlékeimmel s fázom.

Magányos, kihűlt óra ketyeg
az elhagyott falon.
És a percek
ezüstösen szétfolynak
arcomon.

ORSZÁG GYÖRGY

A HALÁLRAÍTÉLT GYERMEK

Májusi szombat délután. Autómmal rovom a kilométereket a Gerecse alján lévő zártkertünk felé. Gondolataim egyre csapongóbbak, egyre kifürkészhetetlenebbé válnak még magamnak is. Ismerem már ezt a gyöngéd születést idéző, kegyelmi állapotot: írás lesz belőle. Na, de előbb még haza kell érnem, és közben még jobban figyelni az utat! Ahogy lassacskán mégiscsak rendeződnek a gondolataim, megállapítom, hogy holnap anyák napja lesz. Érzem a Napba öltözött Asszony felénk irányuló szeretetölelését. A Kárpát-medencében sugárzó erejével buzdítja a fákat, bokrokat virágzásra. Füttykoncertre nógatja az ég madarait, hogy daloló megemlékezéssel köszöntsük az édesanyákat. De sokszor adtak tanúbizonyságot: ők is tudják hordozni a családok keresztjét, még ha nem is hivalkodnak vele.

Megérkezem a faiskolához, nézegetem a tervezgetve tanakodó vevőket. Aztán feltűnik egy kócos kisfiú is, aki úgy és olyan mélyen néz a szemembe, mint aki mondani szeretne valamit.

Behunyom a szemem, és számolgatni kezdek. Magam is elcsodálkozom, hogy immár negyvenhat éve volt az a délután...

Ijedten toporogtam a szülészet folyosóján, amikor közölték, hogy a napokban megmozdult magzatgyermekünk elhalt. Na, de ilyen nem történhet velünk, ez biztosan valami tévedés! Amíg a gondolataim fölfogták a megmásíthatatlant, talán még pörbe is kezdtem a Teremtővel. De hát most már mit tegyünk? Az életnek tovább kell menni. Otthon vár ránk két éves kislányunk, aki már nagyon szeretett volna kistestvért. Nekem most az lenne a legjobb, ha elbújhatnék valahova, ahol szabad utat engedhetnék a könynyeimnek.

Közben kitolták a műtőből a feleségemet, s egymás szemébe néztünk. Akkor döbbentem rá, hogy kettőnk közül nekem kell erősnek mutatkoynom. Az ő fájdalommal ugyanis, mint aki már a szíve alatt érezte a kisfiúnk mozgását és szíve dobbanását, még elemibb, még szörnyűbb lehet e gyszírhírtől.

Akkoriban mindösszesen húsz évesek voltunk, és úgy döntöttünk, hogy nem érintjük, nem beszéljük meg a fiúnk halálát. Talán azért is kerültük a gyászt, mert mindketten tudtuk, hogy mi is bűnrészesek vagyunk, hiszen hagytuk, hogy kislányunk születése után a nőgyógyász ránk tukmálja az általa fogamzásgátlónak nevezett spirált... Az orvos egy szót sem szólt arról, hogy az általa ajánlott „fogamzásgátló” eszköz úgy működik, mint egy méhbe rejtett gyilkológép.

Aztán, ahogy az évek múlásával még két kislányunk született, a meggyilkolt fiúcska emlékét lassacskán befedte a feledés homálya.

Kinézve a kocsi ablakából már nem látom a kócos kisfiút, aki az imént még a szemembe nézett. És ekkor megkondul a falu templomának harangja. Tán valaki meghalt? Bennem azonban épp most kelt életre az én múltba taszított gyermekem. Én, a tékozló apa holtként kaptam vissza ártatlan kisfiamat...

A faiskolában eggyel több gyökeres rózsatövet vásárolok. Amikor hazaérve kiültetjük a rózsákat, a feleségem kérdő tekintetére válaszolom:

– A kisfiad küldte neked anyák napjára.

Mivel a rózsák mind azonos színűek voltak, a fentről kapott rózsatő mellé még egy fűzfavesszőt is ledugok. A Hargita mellől hoztam Luca unokámnak.

– Lucuskám, már elég nagy lány vagy, hogy szüni időben elmenj libapásztornak.

Ő illendően megköszönte, de később közölte a feleségemmel:

– Nem akartam megbántani a papát, de én nem akarok libapásztor lenni.

Mikor a fűzfatamos rózsatő beitta a langyos esővizet, megköszöntem az Égnek az aznap történeteket. Valahogy mégis úgy éreztem, még mindig nem tettem meg mindent. Telefonon megszólítottam Döbrentei Kornél költő barátomat, s megkértem, vállalja el a kisfiam rendhagyó keresztapaságát. Megértett és azonnal igent is mondott. Így lett a fiúcska keresztneve Kornél.

Hajnalban korán ébredek. Átolvasom az írást, és érzem, hogy még mindig hiányzik belőle valami. Talán az, ami pőrére vetköztetné a „halálra ítélt gyermek” sátáni bíráit és ítéletvégrehajtóit. Eszembe jut egy másik író- és harcostársam is. Reggel első dolgom, hogy Téglásy Imrét hívjam. Bioetikus szakemberként beszél a fogamzásgátlónak hazudott spirálról.

– A hippokratészi esküt és az életet eláruló nőgyógyászok csak afféle „méhen belüli eszköznek” titulálják az anyaméhbe fölhelyezett drótot. Pedig – ha elfogadjuk azt a cáfolhatatlan tény, hogy mindannyiunk élete fogantatásunk pillanatában kezdődött – akkor ezt a hadiszert nem fogamzásgátló eszköznek, hanem csöndes tömeggyilkosnak kell neveznünk. Népi tást szolgálva állandó gyulladást okoz az anyaméhben, ezáltal rekkenti el a már megfogant, de az anyaméhbe még be nem ágyazódott magzatgyermeket. Olyan művi abortusz ez, amelyek szerét igen, de számát nem tudjuk. Az orvosi szakkifejezés az ilyen kisbabát a latin „morula”, olykor a „pre-embryo” a „magzatkezdemény” vagy „ébrény” szóval jelöli. E fémszálból készült, az ölési szándék hatékonyságának emelése érdekében olykor hormonális fogamzásgátlóval is bevont eszköz pedig pokolgép. Bár az egészségügy ítéletvégrehajtói azt állítják róla, hogy „fogamzásgátló”, ez a gyilkos tehát képtelen a már megtörtént fogamzást megakadályozni, de a méh felületének „megkeményítésével” megakadályozza a petevezetéken ide „vándorként” érkező magzatgyermek beágyazódását. Halálosztói szerepét betöltve többnyire elpusztítja a

már megfogant magzatgyermeket. A nagy ritkán mégis beágyazódó és életben maradó babákat olykor azzal a zsaroló indokkal abortáltatják a nőrontások, hogy másképpen – a felhelyezett spirál csönkítő hatása miatt – a baba súlyos sérülésekkel jönne világra. Ez azonban nem igaz, mert a beágyazódott és egészségesen fejlődő babát semmi károsodás nem éri, a szüléskor pedig a méhlepénnyel együtt távozik maga a spirál is. Tanulságos e kivégző eszköz fejlődéstörténete is. Eredetileg hosszú hónapokig tartó, sivatagi útra készülő kereskedők kavicsokat dugtak föl teherhordó tevéik méhébe, hogy ezáltal váltsanak ki állandó gyulladást és így korai vetélést. Nem akarták ugyanis, hogy az esetleg vemhességet viselő anyatevék, anyai terhük cipelése miatt, ne tudják cipelni a tulajdonos anyagi terheit. Ma már így működik a némberek és a megtévesztett emberek „szép, új világa” is. Ennek elsődleges elkövető-áldozatai a fogamzásgátló mentalitással dolgozóvá alacsonyodott, anyai szerepüktől elidegenedő, termelőeszközzé alázott nők, a profithajzás szempontjából leértékelt édesanyák, családok milliárdjai, akikkel együtt szenvedjük a fogamzásgátlásnak hazudott korai művi abortuszok testi és lelki szövődményeit. Az „óvszerelem” hazugságával manipuláló diktatúra sátáni sziszegése ez: „Ne szaporodjatok és ne sokasodjatok, és ne töltsétek be a földet!”

A hétfői naplementében a Bagóhegy fölött tovaszálló fellegetek bámulom. S mintha látnám, hogy az égen lévő angyalok közt egy kócos kisfiú örömmel újságolja a többi, piciny anyagnak:

– A szüleim szeretnek, és nevet is adtak. Mától Ország Kornél a nevem, ekként szólítsatok!

JOUSSE ERZSÉBET

ÁLMOK NÉLKÜL

Hideg párnán vajúdó gondolatok.
Lopva kúszik el mellettem az álom.
Sötét merengés ül az ablakomon.
Csend lappang, nyugalmat mégsem találok.

Suhanó képek robognak előttem.
Árkot mélyít bennem kínzó magányom.
Szélére ülnék, de feltör a félelem,
s éles kardba dől volt hitem s az álmom.

LŐRINCZ JÓZSEF

TURUL

Jókai Anna szellemének ajánlva

Keseredett, keselyedett
szárnyak: Turul!
Tűrild magad Szívembe!
Angyalokkal élő-lényed
húsba szorul,
madarászunk, kivetve.
Bölcsőm, belsem: a Szó-Fia,
ős igémbe,
talajba gyúl a Szellem.
Tüdőm szárnyán: Szűz Mária
szül zen-élve,
szív-él-én-nyíl a mellem.
Kötő-jelek szellemében
szívem bátra:
Én vagyok: húts Tűzkereszt!
Ám a nyelvem fő-gyök-érrel
Új Virágra
sz-árnyat mosva, így ereszt:
Füröszd szavad Turul tere,
mag-zat bár-ka,
nem a héja hajt ki benn.

E-mesés misés Igézetbe
be-tűz lándzsa,
ármány tárul, tériül fenn!
Mihály lován, fehér lován
tűrül-köz-él
ős angyalunk: Te új v-én!
S én megteszem, hogy Én-Te-Szem,
új sor s be-sz-él,
repülj mag Szent-Szellem-Én!

2020. 07. 30. Badacsonytomaj

ORÉMUS KÁLMÁN

A SZLÁV CSIRKECSONTOK ESETE

Bár az ukrán tudósok a történelmi tények hazafias értelmezését egy lényegesen magasabb szintre emelték, ennek a törekvésnek már a nagy Szovjetunióban is nagy hagyományai voltak. Igaz, ott jobban adtak a szakmai látszatra, eszük ágában sem volt azt állítani, hogy egész Kárpátalja történelmét az oroszok határozták meg, viszont szinte minden régészeti leletet szlávnak tekintettek. És ezt még a legkiválóbb, a rendszerrel a szívük mélyén nem szimpatizáló, történészek is kénytelenek voltak elfogadni.

Különösen az ásatások során talált csontok esetében volt könnyű szlávósítani, hiszen azokon általában nem találtak olyan jelet vagy feliratot, mely kétségbe vonhatta volna szláv mivoltukat.

Az egyik kollégám, nevezzük Eleknek, jó barátságban volt az ungvári egyetem egyik neves történészprofesszorával. Többször is megpróbálta kifaggatni, nem minden provokatív szándék nélkül, hogy vajon miből, milyen ismervek alapján állapítják meg a csontok szláv eredetét.

– Egy igazi szakember, több évtizedes gyakorlattal, már ránézésre meg tudja állapítani, hogy egy csont szláv vagy nem szláv – hangzott minden alkalommal a megfellebbezhetetlen válasz.

Egy alkalommal együtt ebédeltek a híres Verhovina étteremben. A professzor, aki rántott csirkét evett krumplicsonttal és uborkasalátával, az ebéd közben elújságolta, hogy megérkeztek az egyetemre a csontok az egyik vár melletti ásatásról.

– Persze, ezek is szláv csontok – mondta kissé gúnyosan a barátja.

– Hát persze, hogy azok – felelte ő határozottan.

– De hogy lehetnek szlávok a csontok, amikor tudjuk, hogy a várat a magyarok építették? – hangzott a következő kérdés.

– Az nem jelent semmit – felelte a professzor. – Még az is lehet, hogy ráépítették a várat az ősi szláv sírokra.

Amikor befejezték az ebédet, Elek elkérte a csirkecsontokat, mondván a kutyáját szeretné megörvendeztetni a finom falatokkal. Becsomagolta őket egy szalvétába, a kis csomagot zsebre vágta, aztán elbúcsúztak egymástól.

Másnap váratlanul meglátogatta a professzor urat az egyetemen. Egy hatalmas asztalon egy halom csont hevert, mindenféle jelzésekkel ellátva, de egymás hegyén-hátán.

- Látod, ezekről beszéltem tegnap – újságolta a vendégnek.
- Megnézhetem őket közelebbről? – kérdezte a másik.
- Hát persze, mi bajuk eshetne – felelte az.

Aztán egy óvatlan pillanatban, amikor valaki elszólította vendéglátóját, a kollégám előkapta zsebéből a csirkecsontokat, és eldugta az emberi csontok között.

- Te, szerintem ezek mégsem szláv csontok – mondta miután a professzor visszatért.
- Te kétségbe vonod a szakértelmemet? – nézett rá a másik mérgesen.
- Nem vonom kétségbe, de nézd csak meg őket jobban. Biztos, ami biztos.
- Nem nézem meg jobban, mert ezek igenis szláv csontok! – nézett rá a professzor egyre mérgesebben.

– Hát jó – folytatta ő. – Ha egyetlen csonttól is bebizonyítom, hogy semmi köze a szlávokhoz, hajlandó vagy elismerni, hogy ezek nem szláv csontok?

- Hát persze! Hogy a fenébe tudnál te nekem bármit is bebizonyítani?

Elek erre benyúlt az asztalon fekvő halomba, és előkapta az ott elhelyezett csirkecsontokat.

– Barátom, erről te magad rágtad le tegnap a húst. Bár attól még lehet szláv, csak a kormeghatározás sántít.

EGRY ARTHUR

A SZÉTSZÓRT HAZA

egy határkő „huszonkettőből” itt guggol
forr benned az indulat és örökre felcsihol
Bihar közepén egy elbarmolt határ
kellett hozzá a gróf a vörös vadszamár
az elmúlt száz év kopár hármás hegyén
csak Jézus élt ott s néhány magyar szegény
sötét évekre fészlő véres osztály örület
székelyt-románozó testvérgyűlölet
mára új tüzek lobognak fénylő lármafák
hány Temesvár kell még nektek ostobák?

CSAPUCHA RUDOLF

HA MEGAKAD

Sör, virsli, zászlók, hangosbemondók és a győzelem
 Ez volt 10 évesen
 Észak, kelet, dél, nyugat megegyezően
 Ez volt 20 évesen

Majd sunyin ráakódott 40 év
 Néha- néha jutott dicsőség
 Eltelt több, mint 60 év, de nem térdeltem
 Nem jártam senki alfélének közelében

Azt kérdeid hazaszeretet?
 Csak ahogy a szív és a lélek lüktet
 Kik hangosan okádják ki e szót
 Azt hiszem ők, csakis ők az árulók

Csendben lenni és csak tenni
 Építeni a falakat és ha megakad
 Akkor is csak csendben lenni
 És csak tenni, tenni, tenni

Nagy elődeik megmutatták már
 Hogy milyen is legyen az a vár
 Miben büszkén megfér
 Kinek szíve a helyén

*Petri Ildikó:
 Madárkák*

NAGYGYÖRGY ERZSÉBET

LEOMLOTT LÉLEKKEL

Pilinszky János emlékére

Egyszerű tündérfényben születtem,
magasztos vágycsipkében,
s lám, most tielétek pőrén,
leomlott lélekkel gördültem.

A folytonosság, s a pontatlanság
földi remekműve vagyok,
igazak testvére, utolsó cseppig,
s szavaim egyetlen kurátora.

Látjátok mily magányos vagyok?
Szárnyakat növesztettem,
s mégsem röpkülhettem sosem
az isteni fényig.

BODNÁR LÁSZLÓ

FÖLD

Szemmel
idővég
messzeségben
minden, mi közel.
Látni, mindenség
bölc s szívével
tud a lét
míg hisz
s ért.

WESSELY GÁBOR

PRÓBÁLD MEG ISTEN NÉLKÜL!

Nyolcéves lehettem, amikor eljött hozzánk a nagybátyám karácsonykor, kettéfészített a körmével egy szem földimogyorót, és a közepén lévő apró csírakezdeményre azt mondta: ez Jézus szíve. Attól kezdve nagyon sokáig úgy ettem a mogyorót, hogy minden szemben megnéztem: ott van-e a szív. És ott volt.

Töprengünk vagy sem ezen a dolgon – az isteni jelenvalóságon – akkor is születünk, élünk, meghalunk, valahonnan valahova tartunk, s ennek – legalább titkon reméljük – csak van valami oka, célja, folyamatvezérlője. Tudományoskodhatunk, hogy ősrobbanás meg nukleinsavak, ám aki egy picit is belemélyed az ilyesfajta szakirodalomba, meglátja, hogy van egy bizonyos határ, amelyen túl csődöt mond a logika. A semmiből nem lesz valami: az anyag nem jöhetett létre véletlenül. S aztán nem alakulhatott véletlenül szerves anyaggá, majd gondolkodó, tudatos lényvé. Túl sok a gyanús véletlen. Ennél a teremtés is hihetőbb.

Nekem persze semmi kedvem nem volt hinni, hozsannázni, amikor végre felnőttem. Önellátóvá váltam, nem szorultam másokra. De azért „csak kíváncsiságból” elkezdtem járogatni a különböző felekezetek, gyülekezetek, szekták összejöveteleire. Egy pünkösdista lelkipásztor nyomta az ígét, hogy erkölcsösnek kell lennünk egy erkölcstelen világban is, én meg lazán megkérdeztem, hogy miért kell mindehhez Isten? Miért nem lehetek én jó srác a magam emberségéből?

A feje ellilult, és azt sziszegte: – Próbáld meg akkor Isten nélkül!

Tíz évig próbálgattam. Eljátszottam a faluszéli remete és a fővárosi világfi szerepét is. Kívánt, de be nem teljesedett, és nem kívánt, de leszaggatott szerelmek között sodródtam, roncsoltam és roncsolódtam. Egy borgőzös éjszaka után arra ébredtem, hogy „lesz számonkérés”. Attól kezdve szolidabbra vettem a figurát – mert másképpen él az ember, ha tudja: felelnie kell azért, amit elkürt –, megnősültem, de még mindig nem kerestem Isten társaságát. Önerőből oldottam meg a problémáimat. Ám, amikor a fél-éves kislányom beteg lett, végére ért az önerőm.

Három doki dolgozott rajta a kórházban vasárnap délután, és nem sok jóval biztattak. Várakozás közben a gyerekosztályon, a társalgó egyik asztalkáján egy szem mogyorót találtam. Megnéztem: benne van-e Jézus szíve. Benne volt. És miközben a műtőben egy bizonytalan kimenetelű gégemetszésre készültek az orvosok, én a folyosón már biztosan tudtam, hittem, hogy nem lesz baj.

SZÉNÁSI SÁNDOR *

BOGÁRSZEMEK

Bogár szemeidben
fölríadt a vágyam,

két bogár szemeddel
nagy magasba szálltam.

Bogár szemeidre,
mint a fecske, lestem,

bogárka szemedet
mindenütt kerestem.

Bogár két szemedért
halni tudtam volna,

bogár szemeidből
rám nézett a múzsa.

* Váci Mihály-díjat kapott 2020-ban

*Zöld Anikó:
Műteremrészlet, a művész
és festménye*

A. TÚRI ZSUZSA

TÜKÖRCSEREPEK

Abban a hónapban már másodszor jött haza, a szülővárosába. Három hete az apja, most pedig a bátyja halt meg. Temetések. Nem akart az anyjánál aludni, mivel nem akart egész éjszaka az elhunytakról beszélgetni.

Ráadásul a bátyját meggyilkolták. Nem volt ugyan rá bizonyíték, de mindenki tudta, hogy nem lehetett öngyilkos. A vagyon örököse, a sikeres ügyvéd, a család kedvence, a mintaférj. Hiszen nemrég vettek szépséges feleségével egy hatalmas parkkal ölelt régi kastélyt. Az apjuk halála után ugyanis mindent a bátyja örökölt. Az apjuk szerint nem elosztani kell a családi vagyont, hanem, mint régen, egyben továbbadni, hogy ne aprózódjon el. Hogy vannak erre bizonyos jogszabályok? Amikor az embernek sok pénze van, mindent el tud intézni. Főleg, ha jogász, mint az apjuk és a bátyja.

A végrendeletben a második fiúnak is hagyott azért valamit az öreg: egy tengerparti nyaralót, meg egy régi házat. De a bátyja egy szállodaláncot örökölt, márkás autógyűjteményt, az ügyvédi irodát. Nem igazságos az élet. Vagy mégis az?

A Grand Hotelben szállt meg, és azért is a legdrágább lakosztályt vette ki. Hiszen a bátyja őt tette meg örökösének, egyelőre, amíg nem születik fiúgyermek. Az irodát majd eladja valamelyik neves ügyvédnek. Az autókat sem tartja meg, nagylelkűen ad belőlük a sógornőjének egyet, a többit elpasszolja. A szállodaláncot örömmel fogja irányítani, utazni fog mindenfelé a világban, drága éttermekben enni, soha többé nem iszik majd vizet, csak pezsgőt. Reggelire is. Végre, észreveszik majd a szép nők is, akik annyit nevettek rajta.

Kikérte a kulcsokat a szállodában, és felment a huszadik emeletre. Kinyitotta az ajtót, belépett, cipője belesüppedt a puha szőnyegbe. Felgyújtotta a villanyt, a kristálycsillárok ezer felé szórták szivárványos fényüket. Amint bement a hálósobába, hirtelen szembe találta magát a bátyja gyilkosával. Hiszen ő tudta egyedül, ki ölte meg a testvérét.

Hátrahőkölt, erre nem számított. Túl hirtelen történt. Ott állt vele szemben a kopaszodó, negyvenes férfi, öltönyben, nyakkendőben. Farkasszemet néztek. Nem volt szükség szavakra. Az öltönyös férfi előkapott az övéből egy pisztolyt. Ő is így tett.

Hosszan bámulták egymást, majd a férfi tüzelt, pont ugyanakkor, amikor ő. Remélte, hogy ilyen késő este akad még takarítónő a szállodában, aki összesöpri a tükörcserepeket.

BÚCSÚZUNK

HARMATI GYULA

A KÖZELSÉG LETÁRHIÁNYA

Búcsúbeszéd Erdei-Szabó István költő temetésén

Neheztelek Rád, Pista. Az elmúlás utcájába hívtál. Ritkán járok erre. Nem könnyűek errefelé a léptek. Ide köt a gyerekkorom is, itt nőttem fel ebben az utcában. De rég nem áll már a Balázsék háza, tudod, ott a túloldalon, és Szujó Pista bátyám telke is üres. Nagyszüleim már régen a temetőben nyugszanak. Lassan az enyészeté itt minden.

Nem könnyűek errefelé a léptek, pláne, ha egy barátot búcsúztatni érkezik az ember. Sokat rágódtam ezeken a szavakon, Pista, hogy ne sokat beszéljek, de eleget, hogy méltón szólhassak, és az igazat mondjam, ne csak a valódit.

Ez itt most a magasztalás ideje, bárcsak a marasztalásé lehetne. De van életünknek egy olyan csatája, amelyben nem győzhetünk. Bár hiszem, hogy földi terheid elejtve neked már sokkal könnyebb, és most mosolyogsz rajtunk, ahogy lenézel ránk az éteri csöndből és tisztaságból.

Már a sakkjátszmák is odafönn zajlanak. Emlékszem, a kis házadban milyen szeretettel fogadtad testvéredet és barátaidat.

És mennyit viccelődtünk azon, hogy többet éltünk már, mint Petőfi, Ady vagy József Attila, és többet mint egyik példaképed, Nagy László. Én akkor azt mondtam neked: Faludy György legyen a cél előtted, nem hallgattál rám.

Mikor megismertelek, Körmendi Lajos volt a mentorod, majd sokat segített neked Turcsány Péter is, és Sárándi Jóska maratoni telefonhívásai is a lelkedet erősítették. De van egy család, akiknek még ennél is többet köszönhetsz. Emlékszem, hogy vártad mindig a Berciék csomagját. S abban a csomagban mindig volt valami, ami segített átjutni a mindennapok nehézségein. Neked a földi gazdagság sohasem adatott meg, de úgy hiszem, közülünk mégis te voltál a leggazdagabb.

Pista, írt Serfőző Simon, aki utolsó kötetedet kiadta. Megrendítette halálhíred. Igazi költőnek tartott, tiszta szívűnek, határozott kiállásúnak. Könyved kiadását örömmel vállalta.

És Ködöböcz Gábor is írt, az egri tanárom. Halálhíred mélységes mély szomorúsággal tölti el, emberként és költőként is nagyon szeretett.

Mi is szerettünk, Pista. (De nehéz megszokni ezt az átkozott múlt időt.) És milyen büszkék voltunk rád Nagy Sanyival, hogy hallhattuk, ahogy Pomogáts Béla és Döbren-tei Kornél mellett a te kötetedet is méltatják a Magyar Írószövetségben. És jó volt bucsainak lenni, amikor Egerben láthattunk író-olvasó találkozón. Lét/szükség/állapot.

Te szeretted ezt a falut, és szeretted magyarságodat. Köszönöm a jó Istennek, hogy hallhattam, amint az '56-os bucsai megemlékezésen az Ég könnye, Magyarország című versedet szavalod. Te igazán tudtad: hogy sósabbak itt a könnyek, s a fájdalmak is mások.

Nem fogunk már veled találkozni a hajnali utcákon, nem fogsz már megállítani min- ket, hogy a kis cetlitről felolvasd a legújabb versedet, és Baloghék szőlőjében sem nótáztatunk már. Hiába vár rád Rózsika, és Bettiék kapuját sem nyitod ki többé.

Most, hogy te elindultál a teljesség felé, hagyatékod ránk maradt. A fiókom őriz egy kiadatlan kötetet: Heródes idők. Ezek azok, Pista, Heródes idők. De ellenállunk nekik. Tiszta szívből ígérhetem: a dolgainak jó sora lesz, őrizni fogjuk emlékedet.

Mert csak mi tudjuk, bucsiaiak, hogy melyik a Kató néni kertje, ki az a Jenő a vers- ben, és ki az B. Pista, aki jöszmékel és szöszmötöl a gáton.

Az írtad, Pista, hogy a vers Isten s a Mindenség örök lélegzetvétele, s a költők az ő magántanítványai. Úgy hiszem, te jó tanítvány voltál, s maradandót alkottál.

Látod, Pista, még a Magyar Nemzeti Írószövetségtől is eljöttek, hogy elbúcsúzzanak tőled.

Emlékszel, mikor egy közös jóbarátunkat temettük, sokan az elmúlás pillanatában döbbentek rá, mekkora veszteség is ért bennünket, most is valami hasonlót érzek.

Emlékszel, mikor Nagy Bandit temettük: egy barátja a sírhoz lépve egy Babits-verset szavalt:

Voltam édes sörte pörte
szélsöpörte utcátokon
voltam alma, voltam körte
eltűnő íz szátokon.

Emlékszel, Pista?
Én emlékszem.
Emlékszünk. Emlékezzünk.
Isten veled!

*Ez a búcsúbeszéd 2020. június 26-án hangzott el
Erdei-Szabó István költő temetésén Bucsa községben.*

TURBÓK ATTILA

BÚCSÚ VICZIÁN SÁNDORTÓL

Újabb költőtársról búcsúzunk. Hatvannégy éves korában meghalt Viczián Sándor.

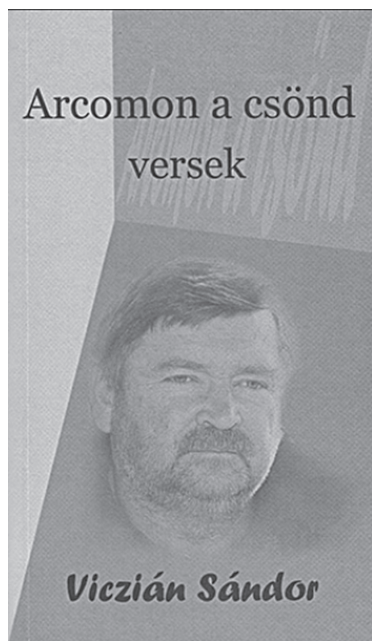
Költői indulása a múlt század hatvanas-hetvenes éveinek fordulójára tehető. Fábián

Zoltán, az írószövetség akkori titkára maga köré gyűjtötte azokat a helyüket és nyilvánosságot kereső fiatalokat, akikben irodalmi ambíciók ébredtek. A maga korában igen népszerű Ifjúsági Magazin irodalmi rovatát mintegy az irodalmi folyóiratok előszobájának tekintette. Legendás fogadóóráin találkozhattak a pályakezdő írók, költők, megismerhették egymást, vitatkoztak, barátkoztak.

Itt láttam először Viczián Sándort, félszegen, félrehúzódva figyelte harsányabb, magabiztosabb fővárosi kortársait. Hóna alatt persze neki is ott lapult a többiekénél jóval soványabb paksaméta, új verseivel. Mai kifejezéssel „kivárta a sorát”, nem tülekedett, nem tolongott. Néhány évvel később, Fábián Zoli szerkesztői utódként én szoríthattam helyet a lapban első, nyilvánosságra érett verseinek. Szikár szavú, a szavak közé ékelt csöndre sokat bízó költőt ismerhettem meg benne.

Két verseskötve jelent meg a Hungarovox Kiadónál. 2008-ban és 2010-ben. Első könyvének (*Arcomon a csönd*) előszavában Szöllösi Zoltán találóan jellemezte Viczián Sándor verseit: „költeményeit kis billentéssel haikuk formájává, haikuk láncolatának bölcsességévé lehetne feloldani. Hiszen szemlélete: működjenek a dolgok a maguk természetére szerint. Ámde nem működnek, nem működhetnek. Ez a dráma az övé is.”

2020 januárjában kaptam kézhez hosszú várakozás, készülődés után végre a Püski Kiadónál megjelent elbeszélés-kötetét, amely tizenhat rövid prózai írást tartalmaz. A könyv hátlapján írja magáról a szerző: „Születtem Kiskőrösön, a megszentelt város-

ban, amelyet Petőfi is megöntözött könnyeivel, 1956-ban, szlovák eredetű családban, magyar szívvel. Felmenőim 1755-ben itt találtak új otthonukra, ezen változtatni – lakosságcsere idején – még a vérszínű politikai akaratnak sem sikerült. Fizikai és lelki kötődésem szülőhelyemhez, a mai napig kutyahűség.”

Ennek megrendítő igazolására és viszonzására láttunk ékes példát (a nemzeti írószövetség képviselőjében), amikor temetési szertartásán a helybeliek méltató szavakkal és megzenésített verseinek előadásával búcsúztak tőle. A költő barátja, mindhárom könyvének szerkesztője, Czipott Géza, Viczián Sándor lehetőleg finom versének elmondásával emelte magasba, tette időtlenné az „elsuhanó” gyász pillanatát.

Viczián Sándor prózakötetének tömör címéül ezt választotta: *Eljön majd a nap*. Szomorúan konstatáljuk, előbb jött el az a bizonyos nap, mintsem számítottunk rá. Elküldött könyvének dedikációjában ezt írta: „Attila! A szél ma sem hirdet igét; csendesen zsolozsmázik. Érted, értem és mindenkiért.”

A hiány tudatával búcsúzunk tőle...

VICZIÁN SÁNDOR

ELSUHANÓ

Temető
fölätt
elsuhanó
árnyék leszek
ott ahol
a hold
porladó
csöndje
beragyogja
keresztemet

*A Kiskörösön élő költő 2020. szeptember 1-jén hunyt el,
a temetése 2020. szeptember 11-volt szülővárosában.*

GULYÁS MIKLÓS

MOSOLYOD

Rossz voltam, bűnökért éltem,
hazudtam hanyag passzióból,
bocsánatot nevetve kértem,
és süket lettem szép szavaktól.

Tisztaságod gyógyít: sebeim
forradnak, lassabban égnek;
ám múltam heges derengéseim
megtört magamtól féltelek...

Meztelen lélekkel előttem
izzó szemérmed sem pőrébb:
elém tárt őszinteséged
átkozza múltjaim szerelmét.

Tétován lehajtom fejem,
ahogy érzem a közelséged,
s fellobbanva parázs szerepem,
mosolyod már ajkamra égett...

ZÁPOR

Gyáva vagyok, gyarló ember
apró, talált kereszttekkel,
magam előtt Krisztust játszom,
Júdás lettem s árulásom.
Létem sajtó, szivárgó seb,
minden zajlik, csak nem heged –
szerelem sava záporoz,
szétmar mindent, míg reményt hoz.

RECENZIOK ÉS VERSEK

BÜKI ATTILA

AKIK TOLLAT FOGTAK

A Répce-vidék költőinek antológiája

Meglepő és érdekes vállalkozásnak tűnhet a Vas megye irodalmát kevésbé ismerő olvasók előtt a Répce folyó mentén élt vagy élő költők antológiája. A folyó kitüntetett helyet foglal el immár több könyv címében is. Csepregi könyves szerzők jóvoltából látott napvilágot a *Répcé mente meséi és mondái* című gyűjtemény, majd *Csepreg irodalmi múltja és népköltészeti hagyományai* című könyv reprint kiadása után Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna gyűjtésében és szerkesztésében *Balladák, románcok, balladás dalok a Répce mellékéről*. Ugyancsak a Répce menti város Csepreg neve jelöli Balogh Jánosné Horváth Terézia munkáját: *A pünkösdi király Csepregen és Jókainál* című kötetet,

Akik tollat fogtak... gyűjtemény felöleli a 16 – 17. századi és régebben élt írók műveit is. Az antológia szerzői Sudár Lászlóné T. Molnár Zsuzsanna és Sági Ferenc emlékeztetnek Farkas Sándor káplánra, dr. Rajczy Mária szerzetes nővérré, Szabó József tanárra, dr. Gyurácz Ferenc és dr. Bokányi Péter irodalomtörténészekre, akik figyeltetek a tájegység íróira.

Valójában honnan is a Répce-vidékiség. Így vallanak róla a kötet szerzői: „Húsz évvel ezelőtt már felvetődött, ha a tájegységet egyben akarjuk látni és láttatni, kell egy közös kiinduló pont, egy origó. Ez lett a Répce. A Répce-sík hazánk nyugati peremén helyezkedik el, de átnyúlik a szomszédos Ausztriába is. Ez a találkozó helye az Alpok keleti nyúlványainál elhelyezkedő dombvidéknek és a magyar Kisalföldnek.” (A Répce-folyó Alsó-Ausztriában ered. Győr-Moson-Sopron megyét szinte érinti csak, úgy érkezik meg Vasba majd többszörös kanyargás után a Hanságban a Rába folyóba ömlik.)

Az antológiában Bő, Bük, Csáfordjánosfa, Csepreg, Egyházásfalu, Füles, Gór, Horvátszidány, Hövej, Nagygeresd, Nemesládony, Ölbő, Répcelak, Répceszemere, Szentivánfa, Uraiújfalu, Völcselj, Zsira településein élt vagy élő költők művei olvashatók. A második bővített kiadás több mint hatvan költő versét tartalmazza. A szerzők költészetére elsősorban jellemző a tájegység arculatának megjelenítése, helyi és országos mértékű kritikai jellegű gondolatok versbe ültetése. Jellemző továbbá a spiritualitás, az érzelmek, hangulatok rögzítése, a történelmi távlatok, háborús korszakok felidézése...

Érezhető a tájhaza iskoláinak szellemi sugárzása /csepregi magyar-latin nyelvű evangélikus kollégium, Sopron város német-latin nyelvű evangélikus liceuma /, ahol az antológia régebben élt szerzői tanultak. Külön értéke a gyűjteménynek a Répce-sík irodalomtörténete, mely a kötetet életre hívó szerkesztők kutatói munkájának eredménye. Múltakat idéző kisesszéikkel közelségbe hozzák a tájhozán túl is ismert alkotókat, mint Gyurácz Ferencet, aki a Protestáns Magyar Irodalmi Társaságnak volt elnöke. Többek között könyvet írt Luther Mártonról, és gondozásában jelentek meg a Pápai Evangélikus Egyház Évkönyvei. Vagy Bognár Ignácot, aki a Nemzeti Színház kartanítója, Petőfi verseinek megzenésítője, operák, kórusművek szerzője is volt.

Említik Somogyváry Gyula író, költő, újságírót, aki a rádióban meghonosította a hangjáték műfaját. Szólnak a Góron született Lökkös Antalról, aki költő, teológus, könyvtáros, Pannonhalmán érettségizett, majd ugyanott teológiát végzett, az ezerkilencszázötvenhatos forradalom után a genfi egyetemen diplomázott latin-francia szakon... A genfi könyvtár tudományos munkatársa volt. Több kötete Magyarországon is megjelent. Jelenleg Svájcban él.

Helyet kaptak az antológiában olyan költők, akiket kevésbé ismerhet az olvasó országos kiadványokból. Akik folytatói a hagyományoknak, akiknek versei háttérben tükröződnek az Alpokalja üde lomberdői, a tőzegmohás lápok, égerligetek, akácok, fenyvesek, s az alacsony dombháttakkal ringatózó szántók, ligetes legelők, virágos kertek gyümölcsösei...

Értékkörző és értékorientáló lírikusok, akik az emberi létnek tartalmát óvják. Keresik azt a múlthatatlan dallamot, amely nemzeti költészetünk legszebbjeiből árad. Keresik, a még valóra nem váltottat, ami bennük rejtőzik. Jól példázza ezt a vasi Kemeneshát költőjének, Káldi Jánosnak *A naptárt nézegetve* című tömör négy sora: „Fordul a lap, s folyik az idő. / A végét kellene elérnem. / Azt hajszolom: a lehetetlent. / Az elzúgó álmat a szélben.”

Dicséret illeti a kiadót és a kötet megjelenését támogató tizenegy települési önkormányzatot, intézményeket és egyéneket. Köszönet illeti Dr. Fűzfa Balázs irodalomtörténest, aki biztatásával, gondolataival segítette az antológia szerkesztőit.

Szombathely, 2020. Savaria University Press

VERÁTH MÁRIA

A HIÁNY ÜVÖLTŐ CSÖNDJE

A lét hegyein túl anyám szava fénylik,
s a lila erek pókhálósösvete.
Az idő a csigolyák omlott oszlopain ragyog.
Fájdalom ráncosodott rögbarna bőrén,
– vendéjátéka már rég véget ért. –
Bennem a hiány üvöltő csöndje végtelen...

POZSGAI GYÖRGYI

PÁRÁBAN GOMOLYGÓ MINIATÚRÓK

Schäffer Erzsébet csodavilága

Schäffer Erzsébet nevével gyakorta találkozhatnak az olvasók, hisz a *Nők Lapja* oldalain megjelennek érzékeny írásai, melyek elgondolkodásra készítetik az embert. Észrevételei értékesek, sokak érdeklődését felkeltik. Szemlélődő aspektusában olyannak gondolom, mint egy nagy összefüggés-meglátót, aki az apró eseményekből, dolgokból egyetemes következtetéseket von le. Nem véletlenül kerülöm a filozófiai kifejezést, hisz számára a megélt mese a fontos, amelyből egy-egy parabola igazsága válik általános érvényűvé.

A filozófia bonyolultsága nem illik megejtő történeteivel. Mégis vannak olyan lényegesek a maguk egyszerű, érzelmeket megmozgató mivoltukban, mint a filozófia egyetemes meglátásai. Több művét ismerem, de engem út közbeni történetei ragadnak meg leginkább. Volt szerencsém írni a *Lábujjhegyen* (2005) című könyvről a *Várhelyben*. Megragadott az a tapintat, amellyel közelít az egyszerű emberek világához. Bármennyire is hétköznapiak, miliőjükben, mégis olyan csodákat fedezhet fel egy mélyre látó szem és lélek, amelyekre még adrenalin-függő korunkban is felkapja fejét az ember. Minden műve lebilincselő, stílusa pedig összefügg érzékenyen ember-szerető világával. Újságírói vénája segíti abban, miként kell háttérben maradni, és hogyan kell a mesélő személyét érvényesíteni hagyni. A csend és a bensőség állandó atmoszférája.

Bámulatra méltó, ahogy felfedezi azokat az embereket, akik valamilyen szempontból a „különössel” állnak rokonságban. Példái felemelőek az olvasók számára, erőt, hitet kölcsönöznek az elkeseredetteknek, példaképekül szolgálnak az utat vesztetteknek.

Káprázat az élet! – kiált fel egyik könyvének címében. Ahogy egy-egy beszélgető társát hallgatja, maga is csodaként éli meg a vele történeteket. A megszokott és a különös kart karba öltve kísérik bennünket könyveinek lépcsőfokain. Az az érzékenység, amelyről szót ejtettem, utaztató-könyveinek címadásában is érzékelhető (*Lábujjhegyen*, *Pókfonalon*, *Párarajzok*). Olyanok ezek a címek – és természetesen a történetek is – mint keletiesen halvány meditatív mesék. Fő atmoszférájuk a csend, az áttetszőség, a sérülékenység, a lebegés. Schäffer Erzsébet saját bevallása szerint szereti a meséket, és ez érzékelhető a történetmondás mikéntjében is. A mese nagy igazságok egyszerű tükröződése.

Bármelyik írását olvasva úgy érzi az ember, mintha a szerző beavatná egy bensőséges, titkos találkozóba. A 2019-ben megjelent *Párarajzok* című művében újfent felfedezem a korábbi könyvek hangvételét, de most, úgy érzem, erősebben kidomborodik az ösztönös értékmentés szándéka mellett a magánéleti keserűség is. A könyv hátoldalán lévő szöveget minden újra olvasáskor megkönyvezem. Ezt a csodálatos líraiságot ajándékozta mindannyiunknak az író. Szemérmesen, de mégis csak vallomást nyújt át nekünk. Érdemes lépésről lépésre megvizsgálni a sokatmondó történeteket. A könyv művészi ereje a mesében, a mesemondás személyességében és az ösztönösen előbújó vallomásosságban gyökerezik.

Népszerűek ezek az írások – maga az utazó-utaztató nézőpont is kielégíti kalandvágyunkat. Sok helyre visznek el a történetek. Úgy érezzük, hogy amit olvasunk, beletalál valami mélyen ülő tudatalattiba, lelkünk mélyére rejtett, ki nem mondott hiányérzetbe, vagy valami kifejezhetetlen sóvárgásba. Olykor a történetek megtanítanak látni, önmagunkat megismerni, felismerni a bennünk lévő helyes és helytelen következtetéseket. Mindannyiunknak mondanak valamit a papírra vetett töprengések, kérdései a mi kérdéseink is. Sok a titok, sok az elhallgatás, amiket még nem vagyunk képesek megfogalmazni, mert még nem körvonalazódtak.

Schäffer Erzsébet elindít bennünket az önmegismerés útján. Nem direkt módon, hanem saját életének vagy mások történetének parabolisztikus általánosításával. Fel tárja előttünk azt is, kik azok, akik egy életre nagy hatást gyakorolnak rá. Vele való beszélgetésekből tudjuk, hogy sokat adtak neki Lázár Ervin meséi, Fekete István regényei. Hamvas Béla is szeretett gondolkodója volt. Művészetében a természetábrázolás, az apró szépségek megragadása bensőséges, meghitt hangulatot kölcsönöz. A mese pedig gyakorta beleszövődik történeteibe, sajátos mesei fordulatokat alkalmaz.

A keretszituációk megalkotásában is szerepet játszik a meseiség, hol a stílusban, hol a szóhasználatban, hol a nyelvi fordulatokban. A mesék summás tanulságait alkalmazza saját történeteire is. „Estéli haragodat tedd el reggelre!” Mennyi tanulsága van ennek a tapasztalatokra épülő mondatnak! Igazi pszichikai erő rejlik benne. El kell engedni a haragot. Egy idő után eltörpül a jelentősége annak, ami dül bennünk. Sok írásában megfigyelhető ez a sajátosság.

Az író számára fontos az olvasók befogadói attitűdje. Nyitottság kell mind az íráshoz, mind az olvasáshoz. El kell jutnia arra a fokra, hogy személyes dolgokról is úgy tudjon írni, mintha kívül helyezkedne önmagán. Jól meg kell választania azokat az életmozzanatokot, amelyeket szeretne megosztani másokkal. Schäffer Erzsébet megfelelő mértékben nyújtja át nekünk példaként szolgáló élettartalmait. Mások megosztott történeteit is tapintattal kezeli. Jellegzetes formai megoldása, hogy írásait in medias res módon kezdi:

„Nehogy haza gyere! Épp most?! Elment a józan eszed! Ilyeneket mondtak a jóakarói Fekete Gergőnek, meg még ilyenebbeket.” (*Mese a boldog pékről*). Nincs kronológia, bármely idő lehet, „épp most”, a történet jelen ideje. Nincs előélet – a lényeg, hogy fontos dologra szánja el magát a hős. Homéroszra emlékeztet ez a logika, amely szerint felépülnek az egyes történeteket, és valamilyen sajátos logika szerint kerül egyik vagy másik előbbre és hátrébb. Homérosznál a figyelemfelkeltés játszik főszerepet, ezért Odüsszeuszt úgy mesélteti, hogy a legérdekesebb élményeit tárja fel elő-

ször. Schäffer Erzsébet könyvében szereplő írások úgy következnek egymás után, hogy a spontaneitás látszatát keltik. Ez hozzátartozik a kalandhoz. Mint egy utazás, melynek során hirtelen más-más dolog kerül látóterünkbe.

Talányos a mesélési folyamat, felkelti az olvasó kíváncsiságát. Valójában a szerző saját emlékei közt utazgat. Sok érzelmet mozgat meg az emlékezés – empátiát, a csendes hallgatás élményét, szelídséget, odafigyelést, szeretetet, szomorkás melankóliát. Visszaemlékezései olyan valós eseményekben öltenek formát, mint a vidékre utazások, író-olvasó találkozók, nyaralások, rokonlátogatások. Apró, konkrét mozzanatokból összeálló lelki harmónia sugárzik a történetekből. A nosztalgia keveredik a mesével, a cselekedet párhuzamban áll a rejtett belső titkokkal.

Nekem Mikszáth romantikus palóc és tót elbeszélései is kiviláglanak az írásokból. A paraszti világ titkai, rejtelmek, elfojtott szomorúsága, a múltra való visszatekintés során Schäffer Erzsébet miniatűrjeit is érzékeny melankólia hatja át. Mi, olvasók is úgy érezzük, valahol mindannyian érintettek vagyunk. Nem az eseményben, hanem az eseményeket mozgató történelmiségben, magánemberi átéléseinkben, lelkiségünkben. Ez bizonyítja, hogy a parabolikus történetek nem önmagukért váltak lényegessé, hanem a mögöttük meghúzódó általános igazság miatt.

A vidéki élet, a föld életének aprólékos megfigyelése közben, olyan természeti törvények bukkanak elő, amelyek az itt élő emberek és környezetük között rendkívül szoros kapcsolatot teremtenek; szimbiozisban vannak egymással. Beleégtek a hagyományaikba, szokásaikba, kapcsolataikba. Az ember, aki elszármazott vidékről, már kívülállóként, érthető szomorúsággal tekint a szeretett föld évszakról évszakra változó eseményeire. A szerző megejtően szépen írja le a természet megújulását, az illatokat, színeket, amelyek előhívják a régi emlékeket. A láttatás, az érzékekre hatás szinte minden írását jellemzi. A kis történetekben többszintű időrétegződést figyelhetünk meg. A saját élet múltja és a történelmi múlt gyakorta összekapcsolódik a mesélő szemszögét figyelembe véve. Mindig a jelenből indulunk, de a múltban kötünk ki a sajátos időaspektusok következtében. Az emlékek sok síkban jönnek elő. A szellemi asszociációs síknak szüksége van előhívóra. Ezek az előhívók változatos formában jelennek meg. Az emocionális emlékek a nosztalgia és melankólia keveredésével a szomorúság felhőit idézik elő. A cselekedetek, események indirekt erkölcsi tanulságokat hordoznak. Az asszociációs lánc háttérben folyó emlékezés. Az emlékeket felkeltő pillanatnyi esemény már betöltötte szerepét. Állóképpé vált, a cselekedetek kimerevedtek, akár egy képzőművészeti alkotás.

„Nem felejttem el a képet. Talán mert a vázra ma már nemigen ül föl senki... Fiatal férfi tekerte a biciklit, előtte a vázon asszony ült virágos vászonruhában. Ráérősen haladtak. a férfi, ahogy fogta a kormányt, ráhajolt az asszonyra, az egészen belesimult az ölésebe. Beszélgettek.” (*Szerelmes biciklisták*). Igazi szoborszerű látvány, amely a jelenben elindított egy folyamatot a szemlélő lelkében. Az emlékezés-időben vannak olyan szituációk, amelyekben hiányoznak az apró információk, amelyekkel teljes lenne a kép. Ezt a hiányt az írói képzelet pótolja, amely belesimul a valóságos keretbe. Koltón járva természetes, hogy eszébe jut Petőfi és Szendrey Júlia. Az intím boldogságot csak el tudja képzelni, a kastély kertje, a növények elindítják a fantázia játékát.

Sokatmondóak a helyek, ahol egy-egy történet játszódik. A szerző a jelenből következtet a múlt hangulatára, az atmoszférára. Bachelard *A tér poétikája* című művében olvastam különös meglátásokat a fizikai és a szimbolikus tér összekapcsolódásáról. Szoros összefüggésben állnak a helyekkel az emlékekkel telített tárgyak. Nagy mértékben befolyásolják a miliőt. *A csipkékét lépő asszony* számomra is eleven emlékeket idéző történet.

A cím olyan, mint egy mese címe. A hasonlósága saját életemmel különösen megkedveltette velem. Volt egy Viola nénim, aki három-négy éves koromban gyönyörű kis köténykéket varrt nekem. Gyakran eszembe jutnak a finom kelmék, a szép színek, minták, a fodros pántok, a csipkés szélű zsebecskék. Sajnos egy sem maradt meg emlékebe, így szomorúan gondolok vissza rájuk. Schäffer Erzsébet történetében a tárgyi emlékek, szebbnél szebb csipkék hívják elő Gréti néni alakját és egy rég letűnt világ emlékeit. Mintha felkapta volna a szél ezt a világot – egy gomolyfelhővé változott. Elérhetetlen, így szomorúságot kelt a szerzőben, az olvasóban egyaránt. Talán a régi emlékeket idéző tárgyak – klöplifüggöny, régi szép képkeretek, fotók, berendezések – táplálják a régi dolgok iránti rajongásomat.

Schäffer Erzsébet annyira líraian adja elő saját régiségek iránti nosztalgiáját, hogy szinte felhívja szándékunkat a magunk pusztulásnak szánt tárgyaink felkutatására. „Horgolt angyalok, virágszirom minták, kerek bohóság, egymásba forduló lehetfinom körök, kergetőző pillangók, lágy geometriai csipkében elbeszélve. Ahogy átsüt ezen a fehér mesevilágon a nap, hát ez valami tündérmennysország képzetét kelti.” (*Csipkékét lépő asszony*).

A Gréti néni által hagyományozott csipkék „leheletnyi örömet” varázsoltak az életbe. Sok történetben figyeltem arra, hogy a szerző gazdag szociográfiai ismerettel rendelkezik (*Hol a világ közepe?; A masina; Pacal*). A falusi élet sajátos jelenetei, a piaci sokszínűség és az emberek viselkedésében az idegenekkel szembeni bizalmatlanság, máskor pedig éppen a befogadásra való hajlás. A csipkékét lépő asszonyban részletesen bemutatja a szászok életének jellemző mozzanatait. Tisztes munka, hasznos jövedelem megszerzése, gyereknevelés stb. Az élet állandóságát biztosító folyamatok. Gréti néni szívós volt, nem ismert lehetlent. Ő volt a mesék szolgálólánya. Az író nő könyveiben gyakran megjelennek az ún. kincsemberek, valamilyen különlegeséget hordozó hétköznapi hősök. De a „hős” kifejezés a dolgát kötelességtudóan végző emberre is vonatkozik.

„Nem tudtam előre semmit. Csak annyit, hogy jó lesz megtalálni a föld embereit, olyanokat, akik korán kelnek, mert ismerik a hajnal csodáit, és mert dolguk van. Este időben, tiszta lelkiismerettel térnek nyugovóra, mert tudják, hogy minden napnak megvan a maga terhe, s ezzel a teherrel aznapra végeztek.” (*Csatangoló*).

Ilyen hősnő Fehér Gyöngyi is, az *Egy láda alma* mesélője. Sokat elárul a szétszakított ország különleges világáról, arról, hogy a felmenői hogyan éltek a Partiumban, milyen atrocitásoknak voltak kitéve. Az asszony kitartása, a sok keserűségen, igazságtalanságon való túllépési ereje végül meghozta a derűt. Virágkötő lett. „Akkoriban adtak engedélyt virágbódéra. Kint a város szélén, a sorompó mellett kaptam helyet. Én olyan boldog voltam azzal a bódéval! Nem műanyagba, üvegházba tettem a virá-

gokat, keményítettem a szalagokat, elképzelttem, ahogy átadják...az öröm az enyém is volt.” (*Egy láda alma*).

Ebben az írásban is szorosan összefonódik az ember, család, sors és történelem. Schäffer Erzsébet könyve sok-sok értéket rejt magában. Az alkotói sajátosságok, a téma sokszínűsége, a sokféle elbeszélői aspektus, a választékos nyelvezet, szerkesztői sajátosságok és folytathatnám. Számomra a legmeghatározóbb, hogy az elbeszélő irodalomban azt teszi, amit a lírában a haiku-költő. Egy észrevétellel elindít egy gondolatot, és ráhagyja az olvasóra a tovább gondolást. Nem nyilvánít nyíltan véleményt, tényfeltárást végez, közöl, de olyan lírai, megfoghatatlan szépséggel, hogy biztos vagyok benne, mindenkiben nyomot hagy. Az újságírói és a szépírói jelleg összefonódik a könyv arculatában. Minden érdeklődőnek fenntartás nélkül ajánlom ezt a miniatűr szépségekbe zárt közösségi irodalmat.

Schäffer Erzsébet: Párarajzok – Centrál könyvek, 2019.

BOGNÁR PAPP IRÉN

ISTENEK JÁRNAK

Gyönyörű, forró,
ezüstös nyár van,
Istenek járnak
szellő-ruhában.
Patakba lépnek,
felhőkre ülnek,
csillagok mögül
most nekem örülnek.
Hej, hogyha én is köztetek lennék,
az éhezőkre odafigyelnék!
Csurig a föld éléskamrája.
Az ördögnek is gondja van rája:
van aki szenved, van aki dőzsöl.
Kinek a szava nincsen kőből,
kiben érett az emberi elme,
a tisztesség megmozdul benne.

Gyönyörű, forró,
ezüstös nyár van,
Istenek járnak
szellő-ruhában.

SZAKÁLI ANNA

AMBRUS JUDITH: VÉDTELENÜL

Ambrus Judit, írói nevén Ambrus Judith (1958) Balatonlellén élő író, újságíró. Negyedik novellás kötete jelent meg 2020-ban. Sokatmondó és kissé rejtélyes címe a most megjelent kötetének: *Védtelenül*.

A könyv borítójának képe a szintén Balatonlellén élő Stotz Mihály grafikus alkotása, aki nem először készített Judit könyveihez illusztrációt. A különös ködbe, távlatokba vesző táj tükrözi és kifejezi a könyv tartalmát, amennyiben a tájékozódás is nehezen megy a ködös, átláthatatlan élet-utakon. Az egyik fülszövegen Laczkó András balatonlellel író, irodalomkritikus jegyzete olvasható, a másik fülszövegen Ambrus Juditról ismerhetünk meg adatokat. A megjelenés támogatói és segítői között meg kell még említeni Béres László, Élő János, Ottófi Klára nevét. A kötet hátsó borítóján Szakáli Anna zamárdi író nő ajánlása olvasható.

A könyv kilenc novellát tartalmaz kisebb terjedelemben. A párbeszéd és a szöveg általában kiegyenlítően szerkesztett, néhol a párbeszéd javára billen a mérleg, és a párbeszédben lépnek be újabb szereplők a történetbe (*A három csapás*).

A cselekmények mozgalmasak, amint ezt Judit korábbi könyveinek olvasásakor is megtapasztalhattuk. A kilenc novella egymástól független élettörténetet mutat be, szereplői nagy része egy dologban azonos tulajdonságot mutat, elvesznek abban a bizonyos ködben. Vagy önszántukból, vagy más emberek hibájából, tévedéséből, a környezet negatív hatásából adódóan. Am történeteik olvasása közben, amíg a szereplők cselekedetei pozitív vagy negatív hatást képesek kiváltani belőlünk, rádöbbenünk, hogy mai létünkben, társadalmi gondjaik özönében olyan szemlélődésre, önvizsgálatra irányítja legbelsőbb énünket, amely szembesítés számon kéri a méltánytalan bánásmód, a kiszolgáltatottság és a meg nem értés hálójában veszködő emberek létjogosultságát. A könyv szereplői akár mi is lehetnénk, akikkel megeshetnének bizonyos dolgok, több esetben a pénz révületében és mindenhatóságában vergődve.

A cím nagyon pontos és találó, hiszen az ember tele van gátlásokkal, időnként haraggal, néha gyűlölettel, és ölni is képes, habár éppen ő szorulna védelemre. A sors sok mindenbe beleszól, akarjuk, nem akarjuk (*Amikor Valentina elmegy...*). Felrúg mély emberi érzéseket, kapcsolatot, gyermeki szeretetet. A mindennapi létezés meghatározó

eleme a pénz is nagy szerepet játszik életünkben, és annak előteremtése, megtartása már a társadalmi elvárásoknak megfelelő egyéniséget kíván (Védtelenül).

Fölemelő és taszító embertelenségig nyúlik annak a skálának a mutatója, amit a szerző felvonultat (Bújócska, Ötszál fehér ibolya). A kiszolgáltatott ember a természeti és társadalmi törvényekkel birkózik, néha a tehetetlenség csapdájába esve (A virágok újra nyílnak). Ez a történet az egyik legmegkapóbb, apa, anya, lánya viszonyt mutatja be.

Különlegessége a novelláknak a valós helyszínek és helynevek szerepeltetése, így akár igaz történetekként élhetjük meg az olvasottakat. Az egyik nagyon izgalmas történet két valamikori SS tiszt találkozása, a túlélő személy bosszúja (Fürdő a pusztán). Hogy miben fürdik, azaz mártózik meg a két obsitos, vérben vagy vízben, az izgalmas fordulattal a novella végére kiderül.

A címet adó (*Védtelenül*) novella már az embertelen pénz-előteremtés módját dolgozza fel. Sajnos az a vágyunk, hogy a bűnösök felismerjék cselekedeteik helytelenségét, nyilvánvalóan intelligencia hiánya miatt, elmarad. A három csapás szinte egy egész életutat követ végig. A testi hibával született Tibit a sorsa visszarángatja életének kezdeti szakaszához nagyon hasonló helyzetébe. Nehezen dönthetjük el, hogy a három csapás inkább a személyes sorsban vagy a jog által megfogalmazott, kiszabott büntetés minőségében keresendő.

Hogy mennyire bölcselkedő vagy mennyire csak a történeteket elmesélő fejezetek sorakoznak Ambrus Judit könyvében, ennek eldöntését az olvasóra bízva a szerző, amint azt is nekünk kell eldöntenünk, hogy valóban védtelenek vagyunk-e, vagy van remény a változásra, fejlődésre, amikor majd megértjük, elfogadjuk és segítjük egymást, ahelyett, hogy egymásnak esnénk.

KOLOH ELEK

KRÓNIKÁS

körmöd a bűn szemébe vájva
 félted akiket szeretsz
 de buta kis rímeket kitalálva
 égi tüzek őrzője nem lehetsz
 hol ezernyi hazugság füstje
 ríkat már mindenkit megint
 és az ég felhős ezüstje
 rád hagyja a krónikás terheit

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

A. Túri Zsuzsa (1971, Budapest) – költő, író, műfordító. Francia szakos tanár. Eddig három verseskötete jelent meg. A Magyar Múza folyóiratban először publikál. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja. Genfben él.

Almássy Katinka (1943, Penészlek) – költő. Tanulmányait Debrecenben, Budapesten, Franciaországban (Tourban és Párizsban) végezte. Fehér Mária- és Váci Mihály-díjas alkotó. Több kötete jelent meg. Balatonföldváron él.

Aniszi Kálmán (1939, Nagy kukucs) – író, irodalomtörténész, filozófus, újságíró, egyetemi oktató. Erdélyből települt át Magyarországra. A Magyar Írószövetség tagja. Több kötet szerzője. Budapesten él.

Baka Györgyi (1951, Budapest) – költő, előadóművész. Érden él. Kitüntetése: Érd Megyei Jogú Város Művészeti-díj, 1997.

Bakó Endre (1938, Derecske) – újságíró, irodalomtörténész. A Hajdú-Bihari Napló nyugalmazott főszerkesztője. Vallja: Móricz Zsigmond szerint az emberrel tízéves koráig minden lényeges dolog megtörténik. Nemrég jelent meg Ágak és hajtások című tanulmánykötete. Debrecenben él.

Benke László (1943, Újvárfalva) – költő, író. A Hét Krajcár Kiadó vezetője, a Magyar Írószövetség tagja.

Bodó Imre (1954, Gölle) – író, helytörténész. Agrármérnöki tevékenysége mellett évtizedek óta foglalkozik helytörténettel. Dombóváron megalapította a Fekete István Múzeumot 1995-ben. Ugyanakkor Dombóvár és környékén számos emléktábla létesítését és avatását kezdeményezte. Több civilszervezet alapítója, működtetője és vezetője. Országosan is jelentős tevékenységét a kormány nemrég Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetéssel ismerte el. Dombóváron él.

Bodnár László (1970, Sátoraljaújhely) – költő. Szülővárosában érettségizett, és az ottani kórházban dolgozik. Régi tagja a Váci Mihály irodalmi Körnek és rendszeres résztvevője a Szabolcsi Író-tábornak. 1989-től jelennek meg versei lapokban, folyóiratokban és antológiákban. Sokszor olvashattuk a Kelet Felől című irodalmi és művészeti folyóirat hasábjain, és szerepel az Arcok és énekek című antológia kötetében is. Önálló verseskötetei: Ismered jól a Tengert (1998); A Végtelen bölcsője Anyám (1999); Áldott Éden (2000); Harmóniák–Harmónies (magyar–angol nyelven, 2003); Lélek-

dalok (2005); A virradat üzen (2010). Jelenleg is Sátoraljaújhelyen él.

Bognár Papp Irén (1951, Dombóvár) – költő, könyvtáros. Évtizedek óta publikál. Eddig hat önálló kötete jelent meg (versek, mesék, novellák). Cinegeének címmel jelent meg válogatott verseskötete 2018-ban. A Magyar Múza folyóiratban először publikál. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Pécsen él.

Büki Attila (1948, Szombathely) – költő, író, újságíró, képzőművész. Tagja a Magyar Írók Egyesületének, az Érdi X-ART Képzőművészeti Egyesületnek, a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesületnek, a Magyar Újságírók Köziségének, a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Létrehozója a büki és ócsai művésztelpek. Alapító tagja az érdi és a bábolnai művésztelpek. Lapok szerkesztője, legutóbb a Duna-part című irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat főszerkesztője. Több mint húsz könyve jelent meg, legutóbb A mi időnk című drámakötete. Érden él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Csapucha Rudolf (1958, Tatabánya) – költő. Tagja a győri Író Alkotók Klubjának. Rendszeresen szerepel verseivel antológiákban, művészeti eseményeken.

Domonkos László (1951, Szeged) – író, újságíró, televíziós szerkesztő. A Magyar Múza szerkesztőbizottságának tagja. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Egry Artúr (1953) – költő, mérnök, tanár. Évekkel ezelőtt az aquincumi költői versenyen tűnt fel verseivel. Majd egyre gyakrabban jelentek meg írásai folyóiratokban. A Csepeli Írók Körének megbecsült tagja. Portugál gálya című válogatott verseket tartalmazó kötetét elismerés kíséri. Az Ezredvég, Vár, Kelet Felől, Kis Lant, Búvópatak, Agria című folyóiratokban olvashatjuk verseit elsősorban. Csepelen él.

Gulyás Miklós (Szakoly) – költő, idegenvezető. Korábban a Kelet Felől című folyóiratban és az Arcok és énekek antológiasorozat kötetében olvashattuk verseit. Nemrég jelent meg Mindennapok legendái című verseskötete. A költészet és az idegenforgalom elválaszthatatlanok életében. Az Év idegenvezetője elismerést, kitüntetést kapta 2018-ban. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Gödön él.

Harmati Gyula (1955, Bucsá) – író, közéleti ember. Főiskolai, egyetemi éveit többször publikált irodalmi folyóiratokban (Tiszatáj stb.). Így lettek nagyon jó barátok Erdei-Szabó István bucsai költővel, akinek temetésén Harmati Gyula mondott búcsúbeszédet. Bucsá községben él, ahol alpolgármester.

Jousse Erzsébet (1947, Csepel) – költő, festőművész. Hosszú ideig élt Franciaországban, ott születtek gyermekei is. Közgazdászként dolgozott évtizedeken át. Kiss Kálmán költő, tanár ajánlásával jelent meg első önálló verseskötete *Érzelmek hullámain* címmel *Hullámok fogságában* címmel jelent meg második önálló verseskötete a Rím Könyvkiadónál 2020-ban. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Dunaújvárosban él.

Katzler Hilda (Eger) – költő, tanár, újságíró, a Magyar Újságírók Közössége irodavezetője. Rendszeresen publikál a nyomtatott és elektronikus irodalmi folyóiratokban. Két önálló kötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Koloh Elek (1955, Gyoma) – író, újságíró. 1991 és 2007 között a Kecskeméti Lapok főszerkesztője, 2007 óta az Alföldi Civil Napló vezető szerkesztője. Szociográfiákat, novellákat, színháztörténelmi tanulmányokat, musicalt, kalandregényt írt. Önálló verseskötete is megjelent. Díjai: Redactor Primus-díj (2003), Szalézi Szent Ferenc-díj (Kalocsai Érsekség, 2010).

Lőrincz József (1947, Székelydálya) – költő, nyelvész, irodalomtörténész, néprajzos, közíró, magyartanár. Tanulmányai – elsősorban – az erdélyi és román irodalom érintkezési pontjairól (Tamási Áron stb.) szólnak. Először publikál a Magyar Múza folyóiratban.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Múza képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtósabadság-díjas. Kunszentmártonban él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Mészáros László (1974, Kisvárdá) – költő. Berkeszen töltötte általános iskolai éveit, amikor Ratkó József országos rangú költő felfigyelt a 12 éves gyerek írásaira; és a Nagyvilág folyóiratban mutatta be. Középsiskolát a kisvárdai Bessenyei György Gimnáziumban végezte, majd a debreceni egyetemen szerzett diplomát. Eddig tíz kötete jelent meg. Berkeszen él.

Nagygyörgy Erzsébet (1964, Kecskemét) – költő. Az egészségügy különböző területein dolgozott hosszú ideig, majd gyógymasszörként folytatta. Közben mindig írt, elsősorban verset. A Montázs Magazin állandó munkatársa, szerzője. Újabban az Agria című folyóiratban gyakran olvashatjuk verseit. A Magyar Múzában most jelenik meg először. Magyarok vagyunk Európában címmel jelent meg verseskötete. Tiszakécskén él, ahol nagy hatással van rá a szintén ott élő Buda Ferenc és Böszörményi Gyula költők

Orémus Kálmán – író, újságíró. Kárpátaljáról telepedett át Magyarországra. Néhány évig a Kelet-Magyarország című napilap munkatársa volt. Novelláskötete jelent meg. Először publikál a Magyar Múza folyóiratban.

Orosz Margit (1956, Miskolc) – költő, tanár. Több kötete jelent meg. Évtizedekig Bánhorvátiban tanított magyar szakos tanárként, ahol jelenleg is él. Kazinczy Gábor irodalmi hagyatékát kutatja. A település nemrég díszpolgári kitüntetésben részesítette. Talán az sem véletlen, hogy Orosz Margitot a Bán-völgye poétájának nevezik. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Ország György (1952, Budapest) – író, újságíró. Eddig három önálló kötete jelent meg. Főleg a Kapu című folyóiratban publikál. Az 1956-os események tragédiái szinte minden írásának meghatározó elemei. Nem véletlen, hogy Döbrentei Kornél támogatja írói kibontakozását. Budapesten él.

Pardi Anna (1945, Vésztő) – költő, író, újságíró. A Szépirodalmi Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó, Püski Könyvkiadó adta ki könyveit. Verset, prózát egyaránt írt. Minden művéből a magyar érték megőrzésének fontossága sugárzik. Szellemi elődjének és példaképének tekinti Sinka Istvánt, akinek az élete szintén Vésztőhöz kötődik. A Magyar Írószövetség tagja. Budapesten és Vésztőn él.

Pozsgai Györgyi (1954, Szolnok) – költő, író, műfordító, tanár. Az ELTE magyar–orosz szakán, majd a BME közoktatási vezető szakán végzett. A Terézvárosi Szakközépiskolában tanított évtizedeken át. Több, mint tíz könyve jelent meg (versek, tanulmányok). Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Kazinczy Ferenc Irodalmi Társaságnak, a Váci Mihály Irodalmi Körnek. Budapesten él.

Sipos Erzsébet (1956, Sátoraljaújhely) – költő. Szülővárosában érettségizett, majd Nyíregyháza és Egerben szerzett főiskolai diplomát. Magyar-történelem-hittanár szakos pedagógus. Első verseskötete 2016-ban jelent meg Kodóbcz Gábor

ajánlásával. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja. Egerben él.

Sz. Kárpáthy Kata (írói nevén: **Szabó Kata**) – pedagógus, újságíró, hallgató, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagja. Kárpátalján él. Tanulmányait a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon végzi, emellett a Debreceni Egyetemen levelező tagozaton szociálpedagógiát hallgat. 2018-ban csatlakozott a Kárpátalja. ma hírportál csapatához, 2019-től a Beregszászi 7. Számú Általános Iskolában is dolgozik.

Szakáli Anna (1952, Boglár) – költő. A Berkenye Zamárdi Alkotókör Egyesület vezetője, a Balatoni Írótábor főszervezője. Tagja a Krúdy Gyula Irodalmi Körnek, a Szabolcsi Írótábornak és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Több kötete jelent meg (versek, mesék, gyermekversek). Zamárdiban él.

Szénási Sándor (1953, Vecsés) – költő. Első verseskötete *Ifjú álmok* miniveje címmel jelent meg 1966-ban. Német–magyar nyelvű mesekönyve, a *Mese* a csipaszajmokról pedig 2004-ben látott napvilágot. A G. Ferenczy Hanna Irodalmi Kör vezetője, a Krúdy Gyula Irodalmi Kör vezetőségi tagja. A Vecsési tájékoztató újság irodalmi oldalát szerkeszti. Krúdy-emlékérmes, Vecsés Város Kultúrájáért kitüntetést kapott 2006-ban. Irodalmi munkásságáért Váci Mihály-díjat kapott 2020-ban. Jelenleg is Vecsésen él.

Szokolay Zoltán (1956, Hódmezővásárhely) – költő, tanár. Gyermekek Orosházán, diák Egerben és Budapesten volt. Magyar–orosz szakos középiskolai tanári képesítést szerzett, hosszú ideig tanított. Költői, műfordítói, előadóművészi és közéleti ambícióit egyaránt megmutatta. Országgyűlési képviselő volt. Díjai: Radnóti-díj (1984), Jelen költészeti díj (2016), Mécs László-díj (2017), Több kötete jelent meg. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Jelenleg egy kiskunsági faluban, Fülöpsházán él.

Tarjáni Imre (1945, Pusztasomorján) – költő. A Pázmány Péter Katolikus Hittudományi Egyetemen hittanárként diplomázott. Kifelé kopogtatás címmel jelent meg verseskötete a Kráter Kiadónál (Pomáz, 2002). Verseit gyakran olvashatjuk a Pannon Tükör és a Vár című folyóiratokban. A Magyar Műzsában most jelenik meg először. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Tapolcán él.

Turbók Attila (1943, Budapest) – költő, újságíró, szerkesztő. Az ELTE bölcsészettudományi karán végzett 1975-ben. Az Ifjúsági Magazin irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fiala Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a

Zeneakadémián, a művelődési ház igazgatójaként Leányfalun. 1980-tól húsz éven át egy börtönügyi szakfolyóirat és a Börtönűjság című hetilap szerkesztője. Öt verseskötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Udvarhelyi András (1944, Marosvásárhely) – író, újságíró. Csepelen él.

Veráth Mária – költő, újságíró. Rendszeresen megjelennek versei a Magyar Műzsza folyóiratban.

Véssey Ede (1948, Budapest) – költő. Építész-mérnök, a Budapesti Műszaki Egyetem adjunktusaként dolgozott, majd az USA egyik legnagyobb építészeti-mérnöki irodájának vezető tervezőjeként tartószerkezeti és szeizmikus tervezéssel foglalkozott. Versei a párizsi Irodalmi Újságban, folyóiratokban, és önálló kötetekben jelentek meg. Dallásban él. Legutóbbi verseskötete: *Számvetés* (Kráter, 2020)

Viczián Sándor (†2020) – költő, író. Szöllősi Zoltán segítette költői, írói elindulását. Több kötete jelent meg: *Arcomon* a csönd (2008); *Emlékek teraszán* (2010); és további lírai gyűjtemények. Rendszeresen olvashatjuk a *Hitel* című irodalmi folyóiratban is verseit. Tagja a Váci Mihály Irodalmi Körnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Nemrég novellás könyve látott napvilágot. Kiskőrösön élt.

Wessely Gábor (1957, Szolnok) – író, költő, újságíró. Tolnán él a Holt-Duna partján, mióta odanősült. A Tolnai Népiújság munkatársa volt hosszú ideig. Jelenleg a tolnai, szekszárdi irodalmárok – pályakezdők és ismert alkotók – vezetője. Országos folyóiratokban publikál. Több könyve megjelent.

Zatkalik András (1954, Budapest) – író, irodalomtörténész, tanár, újságíró. Több kötete jelent meg. Nagy sikerű könyve: *Boksay György idegenforgalmi és irodalmi munkássága* (Pannonhalmán – Balaton). Szabad Sajtó-díjat kapott 2016-ban. A Magyar Nemzeti Írószövetség Márai-pályázatának első helyezettje. Először publikál a Magyar Műzsában. Budapesten él.

Zirig Árpád (1940, Győr) – költő, író, pedagógus. Egyházzellei származású, Dunaszerdahelyen érettségizett (1959), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán földrajz–természettudományi szakos tanári oklevelet szerzett (1964). 1965–1990 között Nagymenyeren, Nagymagyaron, Dunaszerdahelyen és Pozsony-epéresen tanított. 1990-től a Dunaszerdahelyi Járási Metodikai Intézet munkatársa. 1958-tól publikál verseket, elbeszéléseket.

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

A SZÉPSÉG ÉS MÍVESSÉG BŰVÖLETÉBEN

Műtermi beszélgetés Kiss Mártával

Kiss Márta festőművész pályakezdésénél aligha akad kalandosabb. Fiatalon, restaurátor diplomával a kezében bejárta a fél világot: chicagói galériásokkal tárgyalt, Raffaello másolatot rendelt tőle egy arab milliomos, és három nappal az indonéziai utazása előtt, hóna alatt az elkészült festménnyel, Londonba repült. Ezekhez a szinte regénybe illő történetekhez Kiss Márta bátorsága, bevállalás attitűdje kellett. Ő az az ember, aki, ha elhatároz valamit, meg is valósítja. Gyöngéd nőiessége mögött erős akarat, kitartás lakozik. Az átlagemberben élő bohém művészképpel szemben Márta fegyelmezett, szorgalmas és céltudatos. Belső hite minden akadályon átlendíti, s mint egy mesehős, győztesen kerül ki a körülményekkel vagy az önmagával vívott harcból.

Pályáján a nehezebb utat választotta. A kortárs képzőművészetben uralkodó divatirányzatokkal szemben ő a klasszikus festészet hagyományait folytatva, figurális, emberközpontú képeket fest. Formavilága látvány alapú, de nem realista. Képei egyszerre sugároznak vizuális és szellemi erőt. Festészetének gyökerei a reneszánszig nyúlnak, maga a festőnő is reneszánsz alkat. A múltból, különböző kultúrákból, más világokból születik újjá. Önmagát és a világot kutató személyisége kísérletezésre sarkallja. Írt már mesekönyvet, ismerkedett az indonéziai tradicionális zenével, s emellett asztrológiával is foglalkozik, több nyelven beszél, és nem utolsó sorban édesanya. Jelenleg Budapesten,

Kiss Márta festőművész

csillaghegyi otthonában férjével és két kisgyermekével, a kétéves Lénával és a hétéves Valérral él. Házukban egy kis szobát rendezett be műteremnek, ahová rendszeresen elvonul festeni. Találkozásunk alkalmával ebbe a kis szentélybe lépünk be, itt beszélgetünk.

– *A kisképzőbe járt ötvös szakra, a képzőművészeti egyetemen pedig restaurátorként végzett. Mindezek után Indonéziában, a művészeti egyetemen gamelán zenét tanult. Hogyan lett mégis festő?*

– Az én utam sem egyenes út, nem azzal az elhatározással indultam el, hogy festő leszek. Valóban, restaurátorként diplomáztam, nagyon érdekelt ez a szakma, aztán az élet teljesen más lapot dobott. Magánéleti ügyek miatt mentem Amerikába, és fél évet Chicagóban maradtam. Az ott töltött időszak mérföldkő volt az életemben.

– *Mi történt ott?*

– Próbáltam munkát találni, de a restaurálással kapcsolatos lehetőségek mind zárva voltak előttem. Megkerestem galériákat, vittem a kis másolataimat, hiszen valahogy meg kellett élni. Egy alkalommal találkoztam egy galériással, aki mikor meglátta a munkáimat, megkérdezte: aki így tud festeni, miért nem saját műveket fest? Közben más impulzusok is értek: festőket ismertem meg, kiállításokra jártam,

csomó olyan erős élményt éltem át, melyek egyre inkább arra biztattak, hogy saját festményeket kellene készítenem. Kissé ijesztő volt a gondolat, de rájöttem, hogy én tulajdonképpen tudok festeni, hiszen annyi képet másoltam, és már technikailag is felkészült vagyok. A sokféle benyomás mellett egy különös álmom is a változtatásra ösztönzött. Gyermekkorom óta nagyon intenzíven álmodom, s az életem során voltak markáns döntéspontok, ahol az álmok mondták meg, mit kell tennem.

– *Miről szólt ez az álom?*

– Megyek egy nagy épületben, fölfelé egy lépcsőn, s a legfelső emeleten húzódik egy hosszú folyosó, a végén egy üvegszoba. S akkor odalépek a szobához, látom, hogy tele van pakolva képpel. Be akarok menni az üvegajtón, de zárva. Ott állok, nem tudom kinyitni, nincs kulcsom, hiába szeretnék bejutni. Nekem ez a vízió annyira beszédes volt, tudtam, hogy magamról szól,

Nyári önarckép 60x40 cm, olaj, vászon

Műtérmi csendélet

hogy meg kell találnom a kulcsot. Vagyis: nekem muszáj festenem!

– Szakított a restaurálással?

– Volt egy pont, amikor döntenem kellett a két út között. A két hivatáshoz teljesen más hozzáállás kell, és idővel sem győztem volna. Egyikbe sem tudtam volna az egész lényemet beleadni. A festést választottam. De rengeteget köszönhetek az egyetemi tanulmányaimnak: megismertem a régi mesterek munkáit, és elsajátítottam azt a fajta alázatot, amivel más alkotásához kell nyúlni. Jó restaurátor lettem volna, hiszen az én alkotomban van egy aprólékos, cizellált munkára, kidolgozottságra való hajlam. Ugyanakkor érdekes, hogy vonzanak az oldott technikával dolgozó festők, példának említeném Odilon Redont. Őt pár éve fedeztem fel, nagyon közel került hozzám az a fajta festői világ, amit ő képvisel.

– Elég bátor cselekedetnek tűnik, hogy egy fiatal festőnő hátat fordít a szakmának, melytől biztosabb megélhetést remélhet. Nem félt?

– Mély vízbe ugrottam. Ez az, amit sokan meg sem próbálnak, mert megijednek, hogy miből élnek meg. Bennem mindig szilárd volt a hit, ami megerősített, hogy nekem ezt kell csinálnom, hogy rá kell bíznom magam a sorsra, a gondviselés tudja, mire van szükségem. Éppen ezért el tudtam engedni a félelmet, hogy miből lesz pénzem, miből fizetem a számlákat. Mindig volt annyi, ami éppen kellett. Hogy honnan, magam sem tudom, de szinte mindig a képeimből. Hogy mire költök, sosem volt szempont, az Isten mindig adott annyit, hogy az élet működjön, és hogy meg tudjam őrizni a szabadságomat. Jáva volt ebből a szempontból egy fontos fejezet, ahol több mint két évet töltöttem. Ott olyan olcsó az élet, hogy a kis ösztöndíjamból boldogultam, nem kellett anyagi gondokkal foglalkoznom. Ott volt nekem az idő, a tér, és tényleg csak festettem. Akkor erősödött meg bennem igazán, hogy számomra nagyon fontos a festés.

– Amerika után Indonézia. Hogy került Jávára?

– Az életem alakulásában jelentős szerepet játszanak az ösztönök. Hirtelen meghalok egy nagyon mélyről jövő hangot, hogy mit kell tennem, és akkor én cselekszem. Egyszer egy ismerős lánnyal beszélgettem, aki ösztöndíjjal tartózkodott Jáván. Indonéziának ugyanis van egy ösztöndíj programja, ami lehetővé teszi, hogy a világ minden tájáról mehetnek oda tanulni, főként kulturális szakterüle-

A csillagtetraeder, 90 x 70 cm, olaj, vászon

Kölcsönkapott dolgozószoba, 89,5x64,5 cm, olaj, vászon

ten. Ez a lány mesélt a trópusokról, a burjánzó természetéről, egy más kultúra különös szokásairól, és olyan színekről, fényekről, amiket Magyarországon sose látni. Talán ez a beszélgetés indított el bennem valamit. Egy nap, ahogy mentem az utcán a képzőművészeti egyetem felé, meghallottam belül a hangot. El kell mennem Indonéziába, meg kell nézнем azokat a színeket! Vettem egy nyelvkönyvet, és elkezdtem indonézül tanulni. Majd az indonéz nagykövetségre beadtam a pályázatomat bábozás szakra, mert gyerekkorom óta nagyon izgatnak a bábok, de, sajnos, akkor az ösztöndíjat nem kaptam meg. Ebben az időben hallottam először gamelán zenét. Rendkívül elvarázsolt. A nagykövetségen játszó zenekar éppen vett fel új tagokat, én is jelentkeztem, és elkezdtem ismerkedni a jávai gamelánnal. Nem csitult bennem a vágy, hogy eljussak Indonéziába, így 2002 novemberében elutaztam Balira, majd innen Jávára mentem, és öt hétig Közép-Jáván, Soloban és környékén tartózkodtam. Indonézia elbűvölt, rengeteg minden történt kívül-belül. Amikor hazatértem, újra pályáztam, de ezúttal gamelán zene szakra, és megkaptam az egy évre szóló ösztöndíjat. Másodjára is nekivágtam Jávának 2004 augusztusában.

– Végül az egy éves tartózkodásból kettő lett.

– Megismertettek a főiskolán egy balinéz festővel, Pak Nuratával, aki szurrealista képeket fest, és nagyon híres Indonéziában. Ő meglátta a festményeimet, s mondta, hogy szervezne nekem egy kiállítást Jakartában. Ekkor már indultam volna haza, megvettem a repülőjegyet, de elvállaltam a kiállítást, hiszen nagyon megtisztelő lehetőség volt számomra. Megrendezték a tárlatot, adtam is el képeket, és a bevételemből vásároltam egy másik repülőjegyet, amivel hazautaztam, majd még egy évre visszamentem Indonéziába, de már nem ösztöndíjjal. Nagyon megszerettem Jávat, ez a világ fantasztikus kincsekkel gazdagított.

Sárkányeregetők, 80x120 cm, olaj, vászon

Fa, 90x40 cm, olaj, vászon, hímzőfonal

– Ekkor készült el a Sziklavirág című könyve, mely jávai meséket, legendákat tartalmaz, tizenhárom saját illusztrációval, és a Naphegy Kiadó adta ki 2008-ban. A Jáván töltött időszakban naplót vezetett, ami most is látható a honlapján *Levelek Jáváról* címmel. Ebben olvasható, hogy óriási anyaggyűjtést folytatott.

– Ez a mese- és mítoszvilág mindig izgatott, s arra gondoltam, hogy szívesen foglalkoznék vele, a szöveget illusztrálnám is. Éreztem,

ha belemerülök a jávai mesék világába, rengeteg új kaput nyithatok kifelé és befelé egyaránt. Érdekeltek a történetek, és izgattott a kihívás, vajon képes leszek-e lejegyezni, képpé varázsolni a fülemben csilingelő gamelán zene hangulatát, az esőázta rizsföldek, a nyüzsgő piacok illatát? Érdekel, miként tudom magyarul elmesélni a történeteket, hogyan tudok szavakkal festeni.

Mindez természetesen

arra is sarkallt, hogy az indonéz nyelvben is jobban elmélyedjek, folyton-folyvást gyarapítsam a szóincsemet. Pak Pran, idős jávai barátom nagy segítségemre volt kutatásaimban, az ő kertje fogadott be, itt állt a műteremnek használt bambuszházikó, így nap mint nap találkoztam öreg barátommal. Őt kértem meg legelőször, hogy meséljen régi történeteket. Aztán más barátokhoz is fordultam jávai legendákért.

– *A naplójából kiderül, hogy emellett sokat fotózott, piacokra járt, tárgyak után kutatott, hiteles forrásokat, könyveket keresett, szinte már jávainak érezhette magát.*

Páva és bagoly, 50x40 cm, olaj, vásznon

Festőnők vendégségben (balról jobbra: Amrita Sehrgil, Frida Kahlo, Kiss Márta, Sofonisba Anguissola), 90x130 cm, olaj, vásznon

– Amikor már azt hittem, hogy mindennel elkészültem, ekkor került kezembe egy figyelemre méltó képregény, amely Dewi Sri történetét mesélte el. Mennyit kerestem ilyen képeskönyvet, amelyben ott van a jávai viseletek, ékszerek, belső terek egész tárháza! Mily érdekes, hogy akkor találtam rá, amikor befejeztem a munkát. Összevettem a festményeimmel, s úgy véltem, elég hasonló világ. Örültem, hogy magamtól is eljutottam ide. A sors kegyelméből aztán megismerhettem azt az idős embert, pak Ratmoyot, aki az említett képregényt rajzolta. Az autodidakta festő hosszú évek óta azzal foglalatkosodik, hogy a nagy hőseposzok és a jávai mondavilág figuráit festi meg vásznain. Nagyon jól beszélgettünk az öreggel. Megmutattam neki a festményeimet, és ámulva nézte. Azt mondta, ha nem látna, el se hinné, hogy ezt fehér ember festette. Bevallom, kicsit

hízott a májam. Ez volt a legnagyobb szakmai elismerés, amit kaphattam.

– *Ezek szerint Jáván otthonosan érezte magát. Gondolt arra, hogy ez az a hely, ahol élni tudna?*

– Igen is, meg nem is. Én ugyanis európai ember vagyok. Amikor hazatértem 2007-ben, éppen feszült helyzet volt itt, Magyarországon, és mindenki kérdezgette, miért jöttem haza? Az a világ a szabadságot jelentette számomra, és nyilván hatott rám az ottani kultúra. Sok mindent megőriztem az ott szerzett élményekből, motívumokból, ám Jáva bennem egy lezárt történet. Az utazás, egy más életforma kipróbálása egy ideig épít engem. Aztán eljön a pont, amikor már inkább leépít. Ha tovább ott maradok, akkor az már nem a hasznomra válik, hanem ellenem sül el. Már abban a világban nincs tovább. Ezért jöttem haza. Fel sem merült bennem más alternatíva.

Ide születtem. Amikor kinn voltam Indonéziában, és visszajöttem három hónapot, éppen tél volt, tekertem át a Margit hídon biciklivel, és megcsapott a Duna illata. Akkor döbentem rá, hogy nekem szükségem van a télre, a négy évszakra. Szükségem van a Duna és a virágzó mezők illatára, ami felidézi a gyerekkoromat, a megszokott ízekre, vagyis az otthonosság érzésére.

Nekem ez jelenti az otthonot.

– *Ithon folytatta a festést?*

– Igen, folytattam, de nem volt könnyű. Anyagiilag a nulláról indultam, ám a céltudatos, lépésről lépésre haladó, kőkemény munkával való építkezésre képes vagyok. A belső hitem segít. Szerettem volna kiállítást, és én naivan a képeimmel bekoztattam olyan helyekre, ahol a legnagyobbak állítanak ki. Csak néztek rám, mit akarok, és különböző indokokkal elutasí-

Varázslat, 90x80 cm, olaj, vászon

Végre a friss levegőn, 80x90 cm, olaj, vászon

tottak. Jó, mondtam magamban, ha nem, akkor nem. Nem adtam fel, s egyszer csak jött egy bemutatkozási lehetőség. Utána egyik lehetőségből jött a másik, majd megjelent a jávai mesekönyv, s ettől kezdve már a gyűjtők is megtaláltak. Vásárolni kezdték a képeimet, meg tudtam élni a festésből, és csodálatos módon mindig adódott valami innen-onnan. Elkezdtek rendeződni körülöttem a dolgok. Már tudom, ha valamibe nagyon sok energiát beleadok, rögtön jelez rá az élet. Nagyon jó művészeket ismerek, és azt tapasztalom, hogy mindenkinek nehéz, főleg, azoknak, akik nem kapcsolódnak a mai uralkodó trendekhez. Tisztán láttam, hogy ebben a közegben csak úgy maradhatok talpon, ha megőrzöm az integritásomat, szabadságomat, és hű maradok magamhoz. S akkor körém rendeződik az az egész, ami az én világomat be tudja fogadni. Sajnos, nem vagyok abban jó, hogy promotáljam a munkáimat. Kicsi az ismertségem, és az életem ebben a szakaszában nem is tudok ebbe erőt fektetni.

– *Pedig a mai világban annak a művésznek, aki érvényesülni akar, sok energiát kell fordítania a saját maga menedzselésére.*

– Nekem most a családom az első. Mostanában például nem tudok utazni, de amikor megtehettem, és Magyarországról kivettem a lábamat, mindig úgy éreztem, mintha béklyók esnének le rólam, megszabadulok valamitől. Ennek ellenére itt kell lennem, itt van dolgom. Ugyanakkor azt is érzem, hogy itt sosem fogok érvényesülni. Ahhoz el kellene mennem külföldre. De mégis itt kell élnem, itt kell tevékenykednem, ide húz minden. Csak éppen ebbe a közegbe nem nagyon tudok beilleszkedni, lehet, hogy az én alkatom ilyen, de nem is találom a fogódzó pontokat. Kissé idegennek érzem magam. Volt egy időszak, amikor festő barátnőmmel szerveztünk egy művész-csoportot, Átjárók névvel. Rendeztünk közös kiállításokat. De aztán mégsem működött, mert mindenkinek másfele ment az élete. Ebben az időszakban a műtermem még a belvárosban volt, ahol nyüzsgöttek az emberek, én is gyakran elmentem kiállításokra, de akkor is éreztem, hogy ez nem az én világom. Eljárni megnyitókra, csak azért, hogy figyeld, mi

Üzenetek, 60x70 cm, olaj, vászon

Rézvirágok, 90x70 cm, olaj, vászon

történik, ki mit csinál, meg mi az, ami úgy-
mond tetszik a kurátoroknak. Nekem nem
ehhez van tehetségem, az én dolgom a festés.
Egy kép elkészüléséhez pedig nagyon sok
belső munka kell. Persze lehet, rajtam is
múlik, hogy nehezen tudok kapcsolódni.
Nem kívül keresem az okokat, hanem
magamban. Tudom, mik az erősségeim, és
ismerem a gyengeségeimet. Az erő, ami
engem a pályán tart, vagyis a nagyon befele
figyelő és belülről építkező munka egyben az
a gyengeség is, ami kiteszít a közegből.

– *Feledy Balázs művészeti író egyik meg-
nyitó szövegében hangzott el, hogy az alkotá-
sai művesek, nagyon meg vannak festve, de
semmi közük a hiperrealizmushoz, mivel őnt
nem is érdekli a hiperrealizmus tökélye. Meg-
hökkenítő asszociáció révén lehetne szürrealis-
ta, de még sem az, mert a festményei üzenete
emelkedettebb. A jelképek, a visszatérő motí-
vumok inkább szimbolista festővé avatják. Egy biztos, hogy ötleteit a klasszikus festészet
eszközeivel valósítja meg. Feljegyzéseiben olvastam, hogy hisz abban, hogy a modern
művészetben van létjogosultsága a hagyományos festészetnek.*

– Való igaz, a festészetem nem a korszellemhez igazodik. Lehet, hogy lázadó vagyok.
Az én lázadásom a szépségre, a művességre való törekvés, mert tudom, hogy bennem ez
van, az egész életemet ebben a szellemben építettem fel. Persze, nekem is rosszul esik,

Önarckép ablak előtt, 50x40 cm, olaj, vászon

ha elutasít a szakma. A kortárs művé-
szeti közeg kevésbé nyitott arra a fajta
festészetre, amit én művelek. Ennek
ellenére nekem is van részem sikerél-
ményekben. Nyilván foglalkoztat,
miért is vágyom arra, hogy elfogadjan-
ak. Az elmúlt évtizedek alatt arra
jutottam, hogy az embernek belül kell
a helyes értékelést megtalálnia. Belül
kell tudnom, ha valami jót csinálok,
vagy ha valami rosszat. Most már
egyre kevésbé vágyom arra, hogy elis-
merjen az a szakmai környezet, ahol
egész más a kánon, hanem inkább az a
célom, hogy megtaláljam a közeget,
ahol a festészetem elfogadható. A mai
világban még van egy másik tényező,
ami megzavarhatja az ember helyes

Látogató, 80x90 cm, olaj, vászon

értékítéletét, ez pedig az elektronikus médiához kötődő kirakat-műsor. A lájközön meglelte vagy elmaradása nagyon megtévesztő lehet. Sokszor látni, mennyire elválk az igazán értékes és a tetszetős dolgok megítélése. Sajnos, ez sokszor a képzetlenség, a tanulatlanság eredménye. Az általános művészeti képzés eléggé gyerekcipőben jár, kevesen vannak, akik komolyabban foglalkoznak képzőművészettel. Az én munkáim a figuralitásuk miatt megközelíthetőek annak is, aki kevésbé ismeri a művészettörténetet. Általában szeretik a képeimet, de számomra a külső tetszés már nem lehet mérték. Addig is el kellett jutnom, hogy saját magam értékelése ne attól

Lány és bagoly, 80x90 cm, olaj, vászon

függjön, hogy megnyerek-e egy ösztöndíjat vagy hány lájkot kapok a közösségi oldalakon. Természetesen, jólesik a visszajelzés, de ez mégis egy magányos, belső út.

– *Szinte minden évben készít egy önarcképet. Fontos az önvizsgálat?*

– Szerintem nagyon izgalmas, hogyan látja az ember önmagát. Jó téma megvizsgálni, milyen magammal a viszonyom, épp hol tartok, akár festészetben, akár a személyiség fejlődésben. Fontos, hogy látom magam. Érdekes, éppen az önarcképeimet éri sok kritika, ismerőseim mondják, hogy nem is így nézel ki, nem is ilyen vagy. Persze, mert mások másnak látnak. De mikor a tükörbe nézek, nyilván a magammal való viszonyom egészen más történet.

Tangó, 60x70 cm, olaj, vászon

– *Hogy születik egy kép? Valóságos élmények vagy álmok, gondolatok alapján?*

– Sokféle módon, hiszen változik minden körülöttem, és én is alakulok. Sok motívum szerepel a képeimen, természetesen olyanok, amik érdekelnek, s amiket szinte gyűjtögetek. Elkapok akár egy mozdulatot, megfog egy kép, akár egy festmény látványa, néha több motívum is ott sorakozik a „kis polcon”, és egyszer csak összeállnak képpé. Pillanatnyilag is sok-sok részletet rak tározok. Mostanában gyakran előfordul, hogy egy téma foglalkoztat, s akkor azt körüljárom. Hagyom,

hogy a kép a téma köré csoportosulva jöjjön elő.

– Egy publikációban úgy fogalmaztak, hogy festményei a Biblia, a keleti mítoszok és a mesék világával összefonódó emberi mindennapokat jelenítik meg.

– Igen, emberi történeteket előadva festek meg külső jeleneteket, vagy belül zajló lelki eseményeket. Az ember a központ, de igazából az emberből nem az érdekel, ami személyes, sokkal inkább, ami kollektív, ami szimbolikus. Bennem is egy folyamat zajlik, amit ki tudok fejezni szimbolikus képben, melyen éppen egy női alak szerepel. Sokat firkálok, vannak vázlatfüzeteim, s ezekből a firkarajzokból pattannak ki az ötletek. Rajzolom, firkálom a bennem lévő történeteket, a bennem játszódó folyamatokat, érzéseket, s egyszer csak kép lesz belőle. Nagyon intenzív az álom– és a belső képi világom, mondhatni,

hogyan képekben gondolkodom. Használok modelleket, fotókat, a mai technika sok mindenre ad lehetőséget. Kiválasztok helyszíneket, lefotózom, beállítok csendéletet. Sokszor ismerőseim is szerepelnek a munkáimon, de nem őket festem, hanem a bennem lévő látomást, ők csak modellek az ötlethez. Amikor leülök a vászon elé, a kép már kész a fejemben. Nagyon ritka, hogy hagyom magam, hogy a vásznon történjen valami különlegesen új. Előfordul, hogy az újnak, a váratlannak is hagyok teret, ha nincs még meg a fejemben a megoldás. Mégis az a jellemző, hogy előre megrajzolom, megtervezem a képet, a rétegeket kitalálom, felépítem.

No pain, 80x90 cm, olaj, vászon

Papagáj, 90x70 cm, olaj, vászon

– Szerényi Gábor grafikus egy megnyitó alkalmával a káprázatosan tiszta kifejezéssel jellemezte a festményeit, valamint kiemelte, hogy művein egyszerre van jelen a köznapi és a magasztos. Feledy Balázs egy kiállításán arról beszélt, hogy a láthatót festi, ami elvezet bennünket a látható világon túlra, a gondolatokhoz. Úgy vélem, mindehhez kell egy filozófiai háttér, aminek a fundamentuma a csend, a meditációs tér és az önvizsgálat.

– Mindig szerettem figyelni az embereket, akár a külalakjukat, akár a viselkedésüket, akár a mozgásukat. Ez a figyelem magam fele is intenzív, nagyon motivál, hogy megismerjem és megértsem magam. Ki vagyok, honnan jöttem, merre tartok, miért vagyok olyan, amilyen, miért pont ezt a sorsot élem. Egyáltalán érdekelnek a világot rendező alapelvek. Talán ezért is foglalkoztat annyira az asztrológia. Az analógiás gondolkodás gyerekkorom óta természetes számomra.

Angyal a parton - 60x70 cm, olaj, vászon

A világban a dolgok megfelleltethetőek egymással, és egymás mellé rendezhetőek. Bizonyára a festészetemben ezért annyira erős a szimbolizmus. Egy jelkép sok jelentésrteget sűrít magába, és mindennek rezgésoktávjai vannak. Az alapminőségek megnyilvánulhatnak alacsony és magas szinten is. A csend és a meditáció már egy következő lépcsőfok. Ebben az ember már próbál túllépni az őt körülvevő világ polaritásán, és a transzcendenssel keres kapcsolatot. Az elme elcsendesítése alapgyakorlat, amivel én is próbálkozom, több-kevesebb sikerrel.

– *Újabbán a festményeibe behímez. Hogyan jött az ötlet, és mi ezzel a cél?*

– Évekkel ezelőtt láttam Tettamanti Zsófi kiállítását, ahol színes filcanyagokra hímezett képeket állított ki. Tátott szájjal néztem ezeket a képeket, lenyűgöztek. Olyan erős hatás ért, hogy azt gondoltam, ezt valamilyen formában én is ki akarom próbálni. A hímezés nem volt új számomra, és ezen a kiállításon gyerekkori emlékek is felidéződtek bennem. A nagymamám hobbija a kézimunka volt, rengeteg díszpárnát és terítőt hímezett. Nekem nagyon tetszettek a színes fonalak. Mama tanítgatott hímezni, egy-két kalocsai mintás kis terítőt én is elkészítettem, de aztán az egész nem nagyon foglalkoztatott. Az a lehetőség, ami nekem felderengett a képekre való ráhímezés kapcsán, pont hogy nem a díszítő funkció. A hímezés kapcsán elsősorban arra gondolunk, hogy valamit dekorálni, szépíteni akarunk. Én mindig is kerestem, hogy lehet ábrázolni olyan dolgokat, amiket nem látunk a megszokott érzékeléssel. A hímezésben megláttam egy olyan lehetőséget, ami egy új dimenziót tud nyitni a festményen. Az, ahogy beleszúrom a tűt a kép síkjába, olyan, mint egy mágikus aktus. Megnyílik egy új tér. A hímezés eleve térben van a kép síkjához képest. Nyilván vizuálisan is érdekes hatásokat lehet létrehozni, olyat, amit a festéssel nem. Ez a téma most nagyon érdekel, próbálom körbejárni.

– *A munkái hímezés nélkül is elég beszédeselek. Talán még keres valami pluszt?*

– Egy időszakban úgy éreztem, valami nincs rendben a képeimmel, nem elég jók. Valamit akarok, de még nem leltem rá. Most, hogy ezeket a munkákat készítem, jó érzé-

sek töltenek el, mert önazonosnak találok, vagyis a külső kép már egyezik a belső vízióval. Amennyire cizellálódik a képek stílusa és minősége, én is fejlődök közben, s egyre jobban meg tudom festeni, amit akarok. A hímzés mégis csak hozzáad valami pluszt a képhez. Hozzám közel álló emberek időnként bírálják ezt a módszert, azt mondják, minnek kell elrontani a képet. Időnként én is felteszem a kérdést magamnak, hogy kell ez még? Hiszen önmagában is megáll a kép. Ám úgy vélem, több jelentése lesz. Így is mesél valamit, úgy is, netán teljesen mást, de ami most velem történik, s amiről én mesélni akarok, ez fejezi ki leginkább. Mindig visszatérünk ide: pont ez az önazonosság, a bennem zajló folyamatok kivetítése a legfontosabb az egész pályámon. Mindig nógatom magam, hogy egészen újféle dolgok felé is nyissak, ami intellektuálisabb, konceptuálisabb, mert azokat is be kell fogadni, meg kell érteni. De a nagyon agygalós, spekulatív világ tőlem távolabb áll. Aztán itt vannak a festő festők, akik egy vizuális koncepció mentén közelítenek a látványhoz, és tényleg csak a vizuális elemekből építik fel a műveiket. Én viszont inkább a zsigeri megérzésekből indulok el. Néha azt mondom, hogy illusztráló vagyok, mert a lelki folyamataimat festem meg. Ezért a stílusom illusztratív, és ettől személyesebb.

– *Jelenlegi helyzetében nem lehet könnyű: alkotni, gyermekeket nevelni. Hogy birkózik meg a feladattal?*

– Most elsősorban a családommal foglalkozom, viszont az alkotómunkához töltekezni kell. Az anyalétben pontosan ez a nehéz: hogy töltsen meg újra és újra a kutakat, miből táplálkozzak? Nekem ezzel nagyon sokat kellene foglalkoznom, csak menni, menni, élményeket gyűjteni. Most például nagyon érdekel a táj, szeretnék tájképeket festeni. De nem jutok ki. Amióta megszülettek a gyerekeim, belső utazást folytatok. Az alkotásban a család visszahúzó tényező, mert nincs elég idő a kreatív munkára. De ahhoz, hogy a személyiségem alakuljon, szükséges az anyaság megélése, nekem a család nagyon fontos. A gyerekeim kicsik, s nyilván, amit ebben a korban nem kapnak meg, azt később már nem lehet pótolni. Tájképeket festhetek öt év múlva is, de a gyerekeimmel most kell foglalkozni. S emiatt nincs is bennem konfliktus. Azt az egyensúlyt kell megtalálnom, hogy én is fel tudjak tölteni. Most jó érzésem van, mert olyan munkák kerülnek ki a kezem alól, amiket szeretek, jók és tükröznek engem. Azonban állandóan keresem az új utakat. Mindig azt érzem, hogy ott toporgok egy nagy kapuban, ami egyre jobban kinyílik. Néha belépek a kapun, aztán újra megtorpanok. Van egy vízióm, hogy nagyon szép és igaz képeket festek, amik az emberiség kollektív történetéből táplálkoznak. Nagyon vágyom ezekre a képekre. Állandóan előre nézek, és lépésről lépésre követem a víziót.

Az Akasztott, a Csillag – 90x70 cm, olaj, vászon